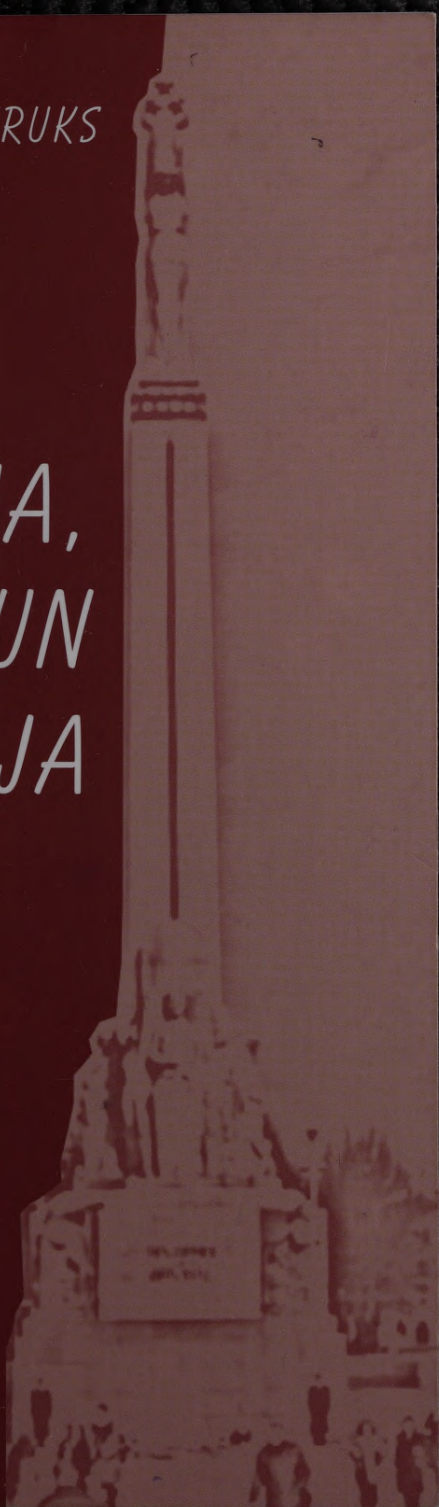

IVARS IJABS, SERGEJS KRUKS

*SAEIMA,
VĀRDI UN
DEMOKRĀTIJA*

2008-3
- 750

L
3

IVARS IJABS, SERGEJS KRUKS

SAEIMA, VĀRDI UN DEMOKRĀTIJA:

**PILSONIS, LATVIETIS, NODOKĻU MAKSĀTĀJS:
PILSONISKĀ SABIEDRĪBA LATVIJAS
PARLAMENTĀRAJĀ DISKURSĀ**

UDK 328
Ij 980

© Ivars Ijabs, Sergejs Kruks
© Mākslinieciskais iekārtojums, 2008

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0308123048

ISBN 978-9984-798-55-4

Grāmatas autori pateicas Sorosa Fonda – Latvija Cilvēktiesību un sociālās integrācijas programmai, kā arī programmas direktorei Liesmai Osei par atbalstu pētījuma tapšanā. Projekta īstenošana nebūtu bijusi iespējama bez Ilzes Auziņas zināšanām un izdomas plenārsēžu debašu tekstu datorizētā apstrādē. Pateicība pienākas arī tiem cilvēkiem, kuru draudzīgie padomi un kritika ļāva mums saskatīt mežu aiz Latvijas parlamentārā diskursa kokiem – Ivetai Kažokai, Marijai Golubevai un Ditei Liepai.

Saturs

Valsts un pilsoniskā sabiedrība	6	
Pilsoniskā sabiedrība: teorētisks ietvars	9	
Parlamentārais diskurss: teorija un prakse	13	
1. DAĻA. IVARS IJABS. PILSONIS, LATVIETIS, NODOKĻU MAKSĀTĀJS: PARLAMENTĀRĀ DISKURSA KVANTITATĪVĀ ANALĪZE		24
1. Parlamentārā diskursa analīze: aktori un vērtības	24	
2. Stenogrammu apstrāde un analīze	28	
3. Analīze: 8. Saeima kopumā	38	
4. „Jaunais laiks”	46	
5. Latvijas Pirmā partija	51	
6. Latvijas Sociālistiskā partija	57	
7. “Par Cilvēktiesībām Vienotā Latvijā”	63	
8. Apvienība „Tēvzemei un brīvībai”/LNNK	69	
9. Tautas partija	74	
10. Tautas Saskaņas partija	80	
11. Zaļo un Zemnieku savienība	84	
2. DAĻA. SERGEJS KRUKS. KOKAINA VALSTS VALODA: SAEIMA RUNĀ PAR PILSONISKO SABIEDRĪBU		89
1. Kokaina valsts valoda	90	
1.1. Notikumu konteksts	90	
1.2. Nominalizācijas un prekonstrukti	93	

1.3. Ingrīdas Ūdres tukšvārdība.....	115
1.4. Ideoloģija darbībā	124
2. Tiesības uz publisko komunikāciju	126
3. Terminu interpretācijas	135
4. Sabiedrība: sadrumstalota un dezorganizēta	148
5. Secinājumi	173
1. PIELIKUMS. TB/LNNK VULGĀRA RUNAS KULTŪRA	177
2. PIELIKUMS. LEMMU LIETOJUMA BIEŽUMS PA FRAKCIJĀM	181
ATSAUCES	187

Valsts un pilsoniskā sabiedrība

Valsts varas un iedzīvotāju attiecības ir jebkuras demokrātiskas valsts pamatproblēma. Mūsdienās šīs problēmas aplūkojums visbiežāk tiek saistīts ar pilsoniskās sabiedrības jēdzienu. Ar to tiek saprasta tāda sabiedrība, kuru raksturo demokrātiska līdzdalība, daudzveidīgas brīvas pašorganizācijas formas, kā arī kritiska ieinteresētība politiskajās norisēs. Pilsoniskā sabiedrība veido to sociālo un kulturālo „saturu”, ar kuru jātiek aizpildītām formālās demokrātijas institūcijām — vēlēšanām, partijām un parlamentiem. Pilsoniskā sabiedrība ir pilsoniska tādēļ, ka to raksturo noteiktas attiecības ar valsti. To veido brīvi un autonomi indivīdi, kuri paši spēj lemt par savu dzīvi, realizējot savas vērtības un intereses kopīgā tiesiskā ietvarā. Tādēļ pilsoniskai sabiedrībai nav nepieciešama nedz pastāvīga valsts aizgādība, nedz uzraudzība un kontrole. To veidojošie indivīdi ir spējīgi uz patstāvīgu sadarbību, kopīgu interešu definēšanu un aizstāvību. Tomēr pilsoniskā sabiedrība un demokrātiska valsts ir savstarpēji cieši saistītas: pilsoniskā sabiedrība ir politiski ieinteresēta sabiedrība, kura ir gatava nepārtraukti sekot līdzi valsts politiskajai dienaskārtībai, iesaistoties publiskā lēmumu izvērtēšanā. Savukārt no valsts ir sagaidāma pilsoniskās sabiedrības viedokļa respektēšana, atzīstot tās viedokli par leģitīmu balsi kopīgās intereses formulēšanā. Pilsoniskās sabiedrības un valsts attiecību ideāls ir to simetriskas attiecības: pilsoniskā sabiedrība atzīst demokrātiski ievēlēto amatpersonu kompetences lēmumu

pieņemšanā, savukārt politiskā elite uzlūko pilsoniskās sabiedrības viedokli kā nozīmīgu faktoru politiskajā dienaskārtībā. Šādā skatījumā pilsoniskās sabiedrības un valsts attiecības nav „nulles summas” spēle, bet gan abpusēji izdevīga sadarbība.

Latvijai integrējoties Eiropas Savienībā un citās starptautiskās organizācijās, pilsoniskās sabiedrības jēdziens ir ieguvis savu lomu arī Latvijas politiskajā dzīvē. Ir pieņemti vairāki politikas dokumenti, kā Valsts programma pilsoniskās sabiedrības stiprināšanai (ĪUMSILS 2005a), Pilsoniskās sabiedrības stiprināšanas politikas pamatnostādnes (ĪUMSILS 2005b), ir pieņemts Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memorands, kuram pievienojies jau ievērojams skaits nevalstisko organizāciju (LR Ministru kabinets 2005). Īpaša loma ir Saeimas pieņemtajai Deklarācijai par pilsoniskās sabiedrības attīstību un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām (LR Saeima 2005). Atbalstu pilsoniskās sabiedrības attīstībai savās programmās deklarē arī daļa Latvijas politisko partiju. Tomēr pozitīva attieksme pret pilsonisko sabiedrību nebūt nav kļuvusi pašsaprotama. Tās tiesības uz līdzdalību un savu viedokli politisko lēmumu izvērtēšanā joprojām bieži tiek ignorētas vai pat atklāti apstrīdētas. Politiskās elites vidū bieži ir sastopama noraidoša attieksme pret tām pilsoniskās sabiedrības grupām, kuras vēlas paust savu viedokli aktuālos politiskos jautājumos. Tāpat ievēlēto politiķu vidū reizēm var novērot arī izteikti paternālistisku, aizbildniecisku attieksmi pret pilsonisko sabiedrību, vēlme

pārraudzīt un ierobežot nevalstisko aktoru aktivitātes. Domājot par pilsoniskās sabiedrības turpmāko attīstību, ir ļoti nozīmīgi šīs attieksmes apzināt un pakļaut metodiskai analīzei. Šāda analīze ļauj identificēt galvenās problēmas pilsoniskās sabiedrības politiskās lomas uztverē, kuras būtu novēršamas turpmākajā darbā ar sabiedrības attieksmi un rīcībpolitikas veidošanā.

Šā pētījuma centrā atrodas jautājums par pilsonisko sabiedrību Latvijas parlamentārajā diskursā. Tā galvenais uzdevums ir noskaidrot galvenās aprises tam pilsoniskās sabiedrības tēlam, kurš tiek veidots valsts centrālajā politiskajā forumā — Saeimā. Šim nolūkam tiks izmantotas Saeimas plenārsēžu stenogrammas četrus gadus jeb viena Saeimas sasaukuma garumā. Vispirms tiks analizēts pilsoniskās sabiedrības aktoru un vērtību īpatsvars Latvijas parlamentārajā diskursā, identificētas ar tiem saistītās tēmas un konteksti, kā arī izvērtēts pilsoniskās sabiedrības veidols konkrētu politisko spēku runas veidā. Šādai analīzei ir jāpalīdz atbildēt jautājumam: cik lielā mērā politiskajos dokumentos un deklarācijās paustais atbalsts pilsoniskajai sabiedrībai saskaņojas ar faktisko pilsoniskās sabiedrības izpratni Latvijas politiskās elites vidū. Izpratne šajā jautājumā ļaus tuvoties plašākai problēmai: vai deklarētais atbalsts pilsoniskajai sabiedrībai ir kļuvis par Latvijas politiskās kultūras organisku sastāvdaļu, vai tomēr starp deklarētajām vērtībām un ikdienā paustajām attieksmēm pastāv pretrunas, nepilnības un pārrāvumi.

Pilsoniskā sabiedrība: teorētisks ietvars

Līdzīgi daudziem politiskās leksikas pamatjēdzieniem, arī „pilsoniskā sabiedrība” ir vienlaikus empīrisks, aprakstošs jēdziens un normatīvs priekšstats par vēlamu sabiedrības iekārtojumu. Empīriskā skatījumā pilsoniskā sabiedrība visbiežāk ietver nevalstiskas un daudzveidīgas brīvprātīgās asociācijas. Šeit parasti tiek uzsvērtā to instrumentālā nozīme sociālu problēmu risināšanā. Šādas asociācijas ļauj cilvēkiem aizstāvēt savas intereses un vērtības, piemēram, arodbiedrību, profesionālo biedrību, jaunatnes organizāciju un interešu aizstāvības NVO formā. Šādas organizācijas kalpo kā attīstības dzenuļi daudzās sabiedrībās, ieskaitot arī tās topošās demokrātijas, kurās valsts vara ir defektīva, korumpēta vai represīva. Cilvēku spēja brīvas pašorganizācijas ceļā sasniegt savus mērķus palīdz risināt daudzas problēmas izglītībā, sociālajā aprūpē, veselības aizsardzībā un citur.

Vienlaikus līdzās aprakstošam skatījumam plaši ir izplatīta arī normatīva perspektīva, kura pilsoniskajā sabiedrībā saskata ne tikai instrumentu sociālu mērķu īstenošanai, bet arī demokrātisku pašvērtību. Šajā skatījumā pilsoniskā sabiedrība vispirms nozīmē apliecinājumu indivīdu spējai uz brīvu sadarbību ārpus politiskās varas aizgādības. Šajā skatījumā pilsoniskā sabiedrība ietver ievērojami vairāk par brīvprātīgām asociācijām. Tā paredz arī indivīda tiesību aizsardzību, politiskās varas atbildību, pilsoņu brīvu līdzdalību un viedokļa paušanu publiskajā

telpā — gan ar mediju starpniecību, gan ar dažādām pilsoniskām iniciatīvām, demonstrācijām, piketiem u.c.

Mūsdienu pilsoniskās sabiedrības teorijā būtisku vietu ieņem Ernesta Gellnera darbs „Brīvības nosacījumi: pilsoniskā sabiedrība un tās sāncenši”. Šeit pilsoniskā sabiedrība tiek definēta kā to organizāciju kopums, „kuras ir gana stipras, lai līdzsvarotu valsti un, vienlaikus neliedzot valstij pildīt tās miera uzturēšanas funkciju un dažādu būtisku interešu šķirējtiesnieša lomu, tomēr liedz tai uzkundzēties un atomizēt visu pārējo sabiedrību” (Gellner 1996: 5). Šāds sabiedrības iekārtojuma veids, pēc Gellnera domām, ir radījis specifiski eiropisko indivīda politiskās brīvības apziņu, kura vēsturiski ir cieši saistīta ar pilsonisko sabiedrību. Līdzīgu, taču konceptuāli izvērstāku pieeju izvēlas Jirgens Koka un viņa sekotāji. Kokas pieejas novitāte slēpjas apstākļi, ka viņš šo jēdzienu izmanto analītiskiem un interpretācijas nolūkiem, aplūkojot tā gaismā dažādus fenomenus Eiropas vēsturē. Atšķirībā no Gellnera Koka sniedz plašāku pilsoniskās sabiedrības definīciju:

„Pie „pilsoniskās sabiedrības” pieder augsts sabiedriskās pašorganizācijas apjoms līdz ar atbilstošiem resursiem, kā komunikācijas spēja, izglītība un uzticēšanās. Pie „pilsoniskās sabiedrības” pieder leģitīma daudzveidība, regulēts konflikts un specifiska attieksme pret varu: tās savaldīšana, iežogošana un minimizēšana.” (Kocka 2001: 10)

Līdz ar pilsoniskās sabiedrības veidošanos noteicošu lomu politikā iegūst t. s. vidējā līmeņa grupas — tās brīvprātīgās asociācijas, interešu grupas un apvienības, kuras atrodas starp valsti un indivīda privāto sfēru. Šis

grupas pilda ne tikai indivīdu dažādo interešu artikulācijas un kondensācijas, bet arī varas kontroles funkciju. Jau Š. L. de Monteskjē savulaik uzsvēra t. s. pastarpinošo korporāciju (*corps intermédiaires*) nozīmi politiskās brīvības saglabāšanā (Montesquieu 1967: 71ff). Sabiedrībā, kurā atsevišķais indivīds ir nostādīts viens pret vienu ar valsts varu bez vidējā līmeņa grupu pastarpinājuma, valsts varai nav grūti kļūt despotiskai un ierobežot pilsoniskās brīvības. Turpretī sabiedrībā, kur politisko varu līdzsvaro citi sociālās ietekmes centri, atsevišķajiem indivīdiem ir iespējas saglabāt politisko brīvību. Nevalstiskas pašorganizācijas spēja tādējādi ir nozīmīgs resurss, lai panāktu valsts varas ierobežošanu un kontroli, kā arī indivīda tiesību ievērošanu.

Vidējā līmeņa grupu nozīmi demokrātiskā politikā mūsdienās uzsver arī sociālā kapitāla teorijas (skat., piemēram, Putnam 1993), kuras akcentē brīvprātīgas kooperācijas spēju nozīmi demokrātisko institūciju darbībā. Šajā nozīmē pilsoniskā sabiedrība līdzsvaro politiskās varas lēmumus, veidojot sabiedrībā alternatīvus, tiesiski aizsargātus ietekmes centrus, kuri pilsoniskā kārtā kontrolē varas lēmumus. Tie paši neiesaistās cīņā par politiskās varas pozīcijām, tā vietā uzsverot varas lēmumu saikni ar dažādu sabiedrības grupu interesēm un aizstāvot šīs intereses.

Šāda interešu aizstāvība nav iedomājama bez diskursīvas sabiedrības viedokļa formulēšanas, kura norisinās publiskajā sfērā jeb atklātībā. Publiskā sfēra ir tā pilsoniskās sabiedrības telpa, kurā norisinās brīva

diskusija par kopīgās intereses jautājumiem. Tā iekļauj ne tikai fiziskas klātbūtnes attiecības, bet arī dažādus medijus — kā prese un elektroniskie mediji, kuri tāpat piedalās kopīgās diskusijas veidošanā. Modernā publiskā sfēra, izmantojot Čārlza Teilora apzīmējumu, ir metatopikāla (Taylor 1995: 269) — tā nav piesaistīta konkrētai vietai un tiešai saskarsmei. Gluži pretēji, diskusija tajā paredz dalībnieku spēju distancēties no lokālajiem apstākļiem un savas īpašās situācijas. Otrkārt, modernais publiskās sfēras ideāls paredz šās telpas atvērību visu, nevis kādas privilīģētas grupas potenciālai līdzdalībai. Saskaņā ar šo ideālu publiskajā sfērā noteicošs ir argumenta spēks, nevis indivīda sociālais vai ekonomiskais statuss. Treškārt, moderno publisko sfēru no vienmēr pastāvējušās „sabiedriskās domas” šķir apstākļis, ka publiskā sfēra nav kopība, kuru veido pasīva uzskatu vienādība, bet gan apvienība, kur cilvēki aktīvi piedalās kopīgā viedokļa formulēšanā un izvērtēšanā. Šajā nozīmē atklātība ir pašu indivīdu brīvs veikums. Tā nevar tikt uzspiesta „no ārpuses” — kaut arī totalitāri un autoritāri režīmi reizēm ir spiesti „simulēt” brīvu publisko sfēru. Ceturtkārt, publiskā sfēra tās modernajā izpratnē cilvēki iesaistās kā privātpersonas. Proti, publiskajā sfērā noritošā diskusija nenorisinās, lai pilsoniskā sabiedrība varētu pārņemt varu pati savās rokās, bet gan, lai izvērtētu valsts varas lēmumu pamatotību. Tieši tādēļ publiskā sfēra, ideālā gadījumā, var pretendēt uz objektivitāti un neitralitāti attiecībā uz dažādu politisko grupējumu viedokļiem.

Modernais publiskās sfēras ideāls savā klasiskajā veidolā ir saistīts ar parlamentārisma teoriju. Tieši parlamentā kā īpaša veida „komutatorā” starp valsti un pilsonisko sabiedrību ir jāsaplūst kopā daudzveidīgajām publiskās sfēras komunikācijas plūsmām, kuras tur iegūst kritisku izvērtējumu (Habermas 1990). Parlamenta diskusija kalpo kā publiskās sfēras politiskais centrs, kurš atrodas mijiedarbē ar plašākā publiskajā sfērā (medijos, pilsoniskās asociācijās, citos sabiedriskos forumos u. c.) noritošo diskusiju un viedokļiem. Tieši parlamenta debatēm ir īpaša loma pilsoniskās sabiedrības un valsts attiecībās. Tas, vai parlamentārajās debatēs norisinās pilsoniskai sabiedrībai nozīmīgu problēmjautājumu kritisks izvērtējums, vai arīdzan tās ietver vienīgi elites simbolisku pašreprodukciju, lielā mērā ir parlamentārās demokrātijas kvalitātes jautājums. Veids, kā pilsoniskā sabiedrība tiek pārstāvēta parlamenta diskursā, spilgti ilustrē tās attiecības starp pilsonisko sabiedrību un valsti, kuras pastāv attiecīgajā politiskajā kopienā. Tieši tādēļ parlamentārā diskursa analīze pilsoniskās sabiedrības aspektā ir auglīga demokrātijas attīstības kontekstā.

Parlamentārais diskurss: teorija un prakse

Lai gan politikas zinātne mūsdienās ievērojami vairāk uzmanības velta politiskajām partijām, nevis to mijiedarbei parlamentā, tieši parlaments veido demokrātiskas politikas galveno arēnu. Parlamentā dažādās politiskās pozīcijas iegūst atspoguļojumu un izvērtējumu tiešā komunikācijā;

šeit deputātu spriestspēja un runas spējas apliecina viņu politiskā brieduma pakāpi. Neskatoties uz daudzām pārmaiņām un krīzēm garajā parlamentārisma vēsturē, parlamentārās diskusijas joprojām veido neatņemamu demokrātisko procesu sastāvdaļu, kura daudz liecina par attiecīgās valsts ideoloģisko daudzveidību un lēmumu pieņemšanas kultūru. Parlaments iemeso īpašas attiecības starp politisko varu un sabiedrību, kuru centrā ir nevis tradīcijas spēks vai vardarbība, bet gan runātais vārds, pārliecināšana un diskusija.

Parlamenta funkcijas modernā demokrātiskā valstī ir visai daudzveidīgas. Atkarībā no politiskās sistēmas, parlamenti dažādā apjomā īsteno kreatīvās funkcijas (amatpersonu ievēlēšanu), likumdošanas funkcijas, kā arī izpildvaras kontroles funkcijas. Šo funkciju apjoma ziņā pastāv būtiskas atšķirības starp parlamentārām un prezidentālām demokrātijām, starp vienpalātas un divpalātu parlamentiem, starp federālām un unitārām valstīm. Tomēr visur šīs funkcijas tiek īstenotas specifiskā veidā, kurš atšķir parlamentu no citiem valsts varas orgāniem. Parlaments pēc savas noteiksmes ir „runātava” (*parler* - runāt, fr. val.), kurā visi lēmumi tiek pieņemti procedurāli regulētas diskusijas veidā. Protams, parlamenta darbs nenorisinās vienīgi publikai atvērtā plēnuma formā — lēmumu iniciēšanā un sagatavošanā ievērojamu lomu spēlē komisijas, frakcijas, prezidijs u. c. Tomēr, raugoties no demokrātijas skatu punkta, parlamenta darbības centrālā arēna ir tieši publiskā diskusija plenārsēdēs. Tieši opozīcijas klātbūtne, atšķirīgo viedokļu

apmaiņa, konfrontācija un savstarpējā kritika sniedz parlamentam „tautas pārstāvniecības” statusu. Parlamentārajā diskusijā savā veidā „saplūst” kopā visas tās komunikācijas straumes, kuras cirkulē plašākā publiskā telpā — medijos, pilsoniskos forumos un asociācijās. Saskaņā ar parlamentārisma ideālu, deputātu diskusijās dažādajiem viedokļiem ir jāiegūst diskursīvs izvērtējums un kopīgs, saprātīgi pamatots rezultāts. Tieši tādēļ parlamenta debašu procedūrai piemīt dialogisks un dialektisks raksturs: vienas pozīcijas aizstāvībai nepieciešami ir jāseko pretējās pozīcijas izklāstam¹. 19. gadsimta ietekmīgākie parlamentārisma teorētiķi Džons Stjuarts Mills un Valters Bagehots tādēļ uzskatīja parlamentāro diskusiju par politisko lēmumu racionalizācijas instrumentu: tikai brīvas diskusijas gaitā ir iespējams nonākt pie labākā risinājuma, kurš būtu partejiski neitrāls un vislabāk atbilstu sabiedrības interesēm (Mill 2004: 50-62; Bagehot 2001: 99-128). Kā komunikatīvam notikumam parlamentārajām debatēm atšķirībā no, piemēram, komisiju sēdēm ir daudzveidīgie informācijas uztvērēji: radio un televīzijas auditorijas seko debatēm tiešaraidē, žurnālisti un interesenti politikas novērotāji – klātienē. Debatēs tādējādi politiskās partijas pauž publikai – pilsoņiem kā vēlētājiem, žurnālistiem kā politiskās komunikācijas vidutājiem, viedokļu līderiem dažādās sabiedrības kopienās – savu etosu, t.i. atgādina par piekrišanu kādu vērtību kopumam, kura ietvaros viņi veido politiku, parāda

1 Latvijas Saeimas gadījumā, piemēram, to paredz Saeimas Kārtības ruļļa 54. panta 1. daļa.

diskursīvo kompetenci, kas ir obligāts priekšnoteikums komunikatoram, kurš iekļaujas publiskajā politiskajā komunikācijā.

Tiesa, parlamentārās diskusijas saikne ar publisko telpu ir visai savdabīga, pat pretrunīga. Parlamenta diskusijai tematiski ir jābūt atvērta visdažādākajām sabiedrības problēmām un viedokļiem. Tomēr procedurāli tā ir visai noslēgta: parlamenta dienaskārtību nosaka tikai pats parlaments, kuram kā brīvai priekšstāvju sapulcei nav formāla pienākuma reaģēt uz konkrētām problēmām. Arī atsevišķi deputāti par savu rīcību un runu visbiežāk ir atbildīgi tikai Saeimas priekšā. Pat tādos gadījumos, kā LR Satversmes 28. pantā minētā godu aizskarošu ziņu paušana, deputātu var saukt pie atbildības tikai ar Saeimas piekrišanu. Šī tradīcija ir mantota no jaunlaiku agrīnās parlamentārisma izpratnes, kad monarhiju apstākļos bija nepieciešams tiesiski nodrošināt atsevišķā deputāta brīvību un neaizskaramību iepretim monarha kontrolētās izpildvaras un tiesu patvaļai. Mūsdienās šādas deputāta privilēģijas gan nav pilnībā pamatotas, jo tiesiskas valsts apstākļos arī parlamenta deputāta neaizskaramību pietiekami labi nodrošina vispārējā likumdošana. Tādēļ no šim īpašajām privilēģijām nākotnē būtu jāatsakās arī Latvijā. Vienlaikus tās joprojām ļoti labi ilustrē parlamentārieša specifisko statusu, kurš balstīts īpašos normatīvos priekšstatos. No vienas puses, deputāts savā rīcībā ir pilnīgi brīvs no jebkādām formālām prasībām no ārēju spēku puses. No otras puses,

tiek pieņemts, ka viņš šo savu vārda un rīcības brīvību izmantos atbildīgi, sabiedriskā labuma interesēs.

Lieki piebilst, ka šie klasiskie ideāli jau sen ir kļuvuši samērā tāli parlamentārisma realitātei, kuru pēdējā gadsimta gaitā raksturo augoša frakcijas, partijas, visbeidzot — partiju atbalstošo sociāli ekonomisko spēku ietekme uz atsevišķo parlamentārietiem. Autonomais un racionālais deputāts, kurš iesaistās brīvā diskusijā kopējā labuma formulēšanai, jau sen ir kļuvis par fikciju. Pirmais pagājušā gadsimta 20. gados šo faktu spoži komentēja Karls Šmits. Pēc viņa domām, demokratizācijas procesu ietvaros pieaugot vēlētāju skaitam, kurš papildinās ar līdz šim no politiskās dzīves izslēgtajiem sabiedrības slāņiem, iespēja integrēt dažādos viedokļus ar parlamentāro diskusiju palīdzību pamazām aiziet nebūtībā. Brīvās diskusijas ideāla vietu ieņem sociālu un ekonomisku interešu grupas politisko partiju formā, kuras izmanto parlamentāro arēnu tikai sevis prezentācijai, nevis viedokļu dialogiskai apmaiņai. Šmits ironizē par parlamentārisma šodienas seju: „[...] rezultātā [tā] kļūst par kādu pilnīgi lieku dekorāciju, bezjēdzīgu un pat derdzīgu, it kā kāds būtu modernas centrālapkures baterijas izkrāsojis ar sarkanām liesmām, lai radītu versmojošas uguns ilūziju.” (Schmitt 1991: 11) Citiem vārdiem: parlamentam pašam par sevi politikā vairs nav nekādas nozīmes iepretim sociālu un ekonomisku grupējumu slepenībā tapušiem kompromisiem.

Minētā diagnoze lika Šmitam prognozēt parlamentārisma drīzu atmiršanu — un tādējādi kļūdoties.

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

Parlamenti joprojām ir neatņemama un svarīga mūsdienu demokrātisko valstu sastāvdaļa. Tiesa, arī mūsdienu t. s. deparlamentarizācijas teorijas (R. Dārendorfs u. c.) uzsver parlamenta ilgo procedūru un rituālu nepiemērotību modernās sabiedrības dinamismam, kurš liek parlamentāriešiem aizvien lielāku daļu savas ietekmes deleģēt dažādu ekspertu padomēm. Tāpat arī vairumā demokrātisko valstu debašu retorikas ietekme uz sekojošā balsojuma iznākumu ir visai apšaubāma. Tomēr pati parlamentārās diskusijas loma tādēļ nav pilnībā zudusi. Pat tad, ja parlamenta plēnums arī parlamentārās republikās ne tuvu vairs nav galvenā politisku lēmumu pieņemšanas vieta, tas joprojām ir galvenā institūcija, kas simboliski iemieso tautas suverenitāti. Simboliskā funkcija parlamentam šodien ir īpaši noteicoša. Politiskais process mūsdienās ir kļuvis daudzslāņains un sarežģīts. Tieši tādēļ parlaments ar savām publiskās runas tradīcijām spēj sniegt orientāciju politikas veidošanas džungļos, veicot pienesumu politikas leģitimācijai. Šim nolūkam nepietiek vienīgi ar plenārsēžu debatēm. Īpaša nozīme ir arī individuālu deputātu tiešai komunikācijai ar vēlētājiem nolūkā komunicēt tiem politikas rezultātus. Līdz ar to mūsdienās parlamenta deputāti aizvien biežāk pārtop no politikas veidotājiem par „politikas starpniekiem” (Marschall 2005: 287). No vienas puses, tiem ir jānodrošina atgriezeniskā saite, uztverot iedzīvotāju vēlmes un problēmas, lai runātu par tām lēmumu pieņemšanas sfēras iekšienē. No otras puses, deputātu statuss uzliek tiem politiskās līderības funkciju, skaidrojot

politiskos lēmumus un informējot par sabiedrībā pastāvošo interešu plurālismu. Patiešām, parlamentārās debates var arī nebūt reālas pārliecināšanas instruments. Tomēr tās joprojām veido to simbolisko un semantisko ietvaru, kurā tiek atainoti svarīgi sociāli un politiski jautājumi.

Tieši komunikatīvās funkcijas augošās nozīmības dēļ parlamentārā komunikācija pēdējā laikā bieži ir kļuvusi par pētījumu tematu. Šādi pētījumi lielākoties ir nodarbojušies ar diviem jautājumiem. Pirmkārt, ar ko valodas lietojums parlamentā ir īpašs iepretim citiem valodas lietojumiem, un kādas ir tā galvenās iezīmes? Otrkārt, kā dažādu zemju parlamentārajās diskusijās tiek konstruēts „politiskā” lauks, proti, tas galveno politisko orientieru, vērtību, pozīciju un darbojošos personu izvietojums, kurā norisinās dažādu jautājumu iztīrāšana?

Parlamentārās debates norisinās noteiktā institucionālā kontekstā, kurš nosaka valodas lietojumu tajā. Pētnieki lielākoties noliedz tādu valodas īpatnību pastāvēšanu, kuras būtu ekskluzīvi raksturīgas tikai un vienīgi parlamentam: šeit runātajam ir daudz līdzību gan ar stundu skolā, gan lietas iztiesāšanu tiesā, gan debatēm televīzijā un radio. Vienlaikus parlamentāro runu raksturo specifiska šādu īpatnību un komunikācijas stilu kombinācija. Pirmkārt, tā ir izteikti reglamentēta. Kopumā to regulē konstitūcijas un likumi, taču ikdienā visbiežāk — parlamenta iekšējai lietošanai paredzēti noteikumi, piemēram, Latvijā Saeimas Kārtības rullis. Šie dokumenti deatlizēti regulē parlamenta darbu, nosakot runas ilgumu, pieļauto runātāju loku un uzstāšanās secību, pieļaujamās

un nepieļaujamās runas formas — starpsaucienus, sarunas u. c. Šī reglamentācija ne tikai skaidri definē parlamentārās spēles noteikumus, bet nodrošina arī sava veida „politiskās liturģijas” norisi, kura ar savu ārēji reizēm nesaprotamo regulāciju, pēc dažu pētnieku domām, simboliski uzsver politiskās dzīves centra sakralitāti (Müller 2001: 179). Tiesa, Latvijas parlamentārisma nesenās vēstures dēļ Saeimas darbs nav izteikti ritualizēts, atšķirībā no senākajiem, piemēram, Lielbritānijas un Francijas parlamentiem.

Līdzās runas formālai un tradicionālai reglamentācijai uzmanību pelna arī dažādas lingvistiskas un diskursīvas iezīmes, kuras ir atrodamas attiecīgā parlamenta debatēs. Šeit ir jāmin uzrunas formas, vēršanās pie kāda, argumentācijas un kritikas veidi, citāti, viedokļa izpausmes. Atkarībā no konkrētās politiskās kultūras, parlamentārājām debatēm mēdz piemist ļoti atšķirīgs pieklājības līmenis, valodas konkrētība, ironijas un humora klātbūtne. Kopumā parlamenta valoda ir polemiska, t. i., vērsta uz sava viedokļa aizstāvību un pretinieku kritiku. Tomēr tas nenozīmē, ka šeit nebūtu atrodamī arī vienprātības un konsensa elementi, t. i., tās nostādnes un vērtības, par kurām debatētāju starpā nav domstarpību. Interesantus pētījumus parlamentārā diskursa kvalitātes aspektā ir veikuši Jirgs Šteiners, Andrē Behtigers, Markuss Sperndli un Marko Stinbergers piesaistē t. s. deliberatīvās demokrātijas teorijām (Steiner, Bächtiger *et al.* 2004). To konceptuālo pamatu veido Jirgena Hābermāsa diskursa ētika, kura vispirms saista demokrātiju ar informētu,

brīvu un simetrisku diskusiju kā varas leģitimitātes pamatu. Saskaņā ar šo pieeju, konkrētas parlamentārās debates tiek aplūkotas no t. s. ideālās runas situācijas perspektīvas, analizējot, cik lielā mērā runātāji respektē, ignorē vai degradē pretinieka argumentus, pamato savus slēdzienus ar argumentiem, atsaucas uz kopīgo labumu. Tā rezultātā tiek izstrādāts kvantitatīvs diskursa kvalitātes indekss, kuram šo pētnieku izpratnē būtu jākorrelē ar rezultātā pieņemto lēmumu kvalitāti dažādu valstu parlamentos. Šis pieejas galvenais trūkums slēpjas faktā, ka, lai gan parlamentārajās debatēs patiešām ir sastopama argumentācija, pamatojumi, kritika un atsauces uz kopējo labumu, tomēr diskusijas ietekme uz lēmumu pieņemšanu lielākoties ir visai ierobežota. Turklāt debašu elementu kvantifikācija vēl neko nesaka par debašu specifiski demokrātisko saturu — galu galā, izvēsta argumentācija ir iespējama arī galēji ksenofobiskā, rasistiskā vai antidemokrātiskā diskursā.

Tieši šādiem elementiem uzmanību pievērš cita pieeja parlamentārā diskursa analīzei — kritiskā diskursa analīze. Šās kvalitatīvās pieejas ietvaros parlamentārajā diskursā tiek identificēti dažādu grupu izslēgšanas mehānismi, pieeja politiskajam procesam, grupu interešu daudzveidības atzišana vai noliegšana, etnisko un citu identitāšu konstruēšana parlamentārajā diskursā (skat. Van Dijk 1993; Wodak and Van Dijk 2000). Kritiskās diskursa analīzes centrā ir jautājums par kundzības uzturēšanu un apšaubīšanu ar diskursīviem līdzekļiem, un parlamentārā runa tai kalpo kā labs materiāls

pētījumiem. Sociālās norises šeit tiek skaidrotas kā lingvistiskas norises, diskursam atrodoties abpusējā atkarībā ar reālajām grupu attiecībām sabiedrībā un varas īstenošanu. Kritiskā diskursa analīze ir sociāli angažēta pieeja parlamentārajam diskursam: tā ne tik daudz vēlas vienkārši atspoguļot varas attiecības to lingvistiskajā veidolā, cik identificēt dažādās izstumšanas un apspiestības formas, un tādējādi kritizēt kundzības varas attiecību veidošanu publiskajā runā. Tādēļ viens no populārākajiem tematiem šās pieejas ietvaros ir etnisko un kultūras ziņā atšķirīgo grupu, seksuālo minoritāšu, kā arī imigrācijas aplūkojums parlamentārajās debatēs.

Šajā pētījumā par pilsonisko sabiedrību Latvijas parlamentārajā diskursā mēs izmantojam divas atšķirīgas pieejas. Pirmajā daļā tiks izmantota teksta korpusa datorizēta analīze, kuras ietvaros Saeimas debatēs tiks identificētas dažādas aktoru kategorijas (sociāli ekonomisku, pilsoniskās sabiedrības un etnopolitisku), kā arī ar tām saistītās vērtības. Tas tiks darīts gan attiecībā uz Saeimas diskursu kopumā, gan uz atsevišķām politiskajām partijām. Kvantitatīva pieeja dažādu ideoloģisku elementu identifikācijai parlamentārajā diskursā ir tikusi izmantota jau agrāk, tiesa, biežāk koncentrējoties uz runām, nevis debatēm (skat. Coffey 2005; Rutherford 2004). Tāpat līdzīga pieeja ir tikusi izmantota arī partiju programmu analīzē (skat. Comparative Manifestos Project 2001). Tomēr šajā pētījumā izmantotā pieeja, kuras centrā ir pieminētie aktori un vērtības, līdz šim nav tikusi izmantota. Darba otrajā daļā kvantitatīvās metodes ir kombinētas ar kvalitatīvajām.

Pētījuma nolūks ir noskaidrot latviešu valodas gramatiskas formas, kuras runātajam ļauj slēpt viņa kundzības nodomus. Anglosakšu kritiskā lingvistika un franču izteikuma (*enonciation*) teorija izvērtē savu valodu gramatisko formu spējas deaktualizēt subjekta un objekta attiecības, proti pateikt kaut ko, neuzņemoties eksplīcītu atbildību. Mēs otrajā nodaļā noskaidrojam, kādām parlamenta diskursā bieži lietotajām latviešu valodas gramatiskajām formām ir kundzības efekts. Apgalvojot, ka Latvijas parlamentārā demokrātija ir jauna un tai nav savu tradīciju, mēs pieļaujam, ka deputāti varētu nezināt vai apzināti izvairīties no tādām polisēmisko nojēgumu nozīmēm, kuras ir pieņemtas šajā politiskā diskursa formācijā – likumdēvēja debatēs. Dažus no šiem vārdiem, kuru lietojumu biežumu pirmajā daļā noskaidrojam ar kvantitatīvo metodi, otrajā daļā analizējam ar kvalitatīvo diskursa analīzes metodi: vārda lietošanas tiešais konteksts ļauj mums saprast, kādu nozīmi tam ir piešķīris deputāts. Nozīmju lietošanas likumsakarības kādas frakcijas vai arī visas Saeimas ietvaros pavēr ceļu hipotēžu izvirzīšanai par to, kā politiskā elite izprot tradīcijas un modernitātes dilemmu.

1. DAĻA
IVARS IJABS
PILSONIS, LATVIETIS, NODOKĻU MAKSĀTĀJS:
PARLAMENTĀRĀ DISKURSA
KVANTITATĪVĀ ANALĪZE

**1. Parlamentārā diskursa analīze:
aktori un vērtības**

Šis pētījuma daļas kvantitatīvās analīzes centrā atradies jautājums, cik daudz un kādās formās pilsoniskā sabiedrība rod savu atspoguļojumu Latvijas parlamenta debatēs. Veicot parlamentārā diskursa izpēti pilsoniskās sabiedrības aspektā, tika izdarīti vairāki iepriekšēji pieņēmumi. Latvijas 8. Saeimas stenogrammas, kuras atrodamas Saeimas interneta vietnē², neveido viendabīgu argumentējošu tekstu. Katra deputāta runa ir iesaistīta noteiktā pragmatiskā kontekstā, kuru nosaka gan attiecīgajā sēdē debatējamā tēma, gan komunikatīvā situācija — runātāja atrašanās pozīcijā vai opozīcijā, iepriekšējā runātāja sacītais un tamlīdzīgi. Tomēr raugoties uz 8. Saeimas plenārsēžu stenogrammām kopumā, var pieņemt, ka noteiktu elementu bieža atkārtotāšanās iepretim citiem, mazāk lietotiem elementiem liecina par attiecīgā runātāja un viņa pārstāvētā politiskā spēka izpratni par šo elementu nozīmību politikā. Tā, piemēram, bieža „investīciju” vai „pamatnācījas” piesaukšana aplie-

2 URL: http://www.saeima.lv/Likumdosana/likumdosana_steno8.html
Pēdējo reizi skatīts 10.03.2008.

cina noteiktu, attiecīgi uz ekonomiski vai etnopolitiski orientētu profilu.

Līdzīgus secinājumus ir iespējams izdarīt arī attiecībā uz pilsoniskās sabiedrības elementu pieminēšanu. Galvenā uzmanība šajā pētījumā tiek pievērsta parlamentārajā diskursā minētajiem aktoriem un vērtībām. Saskaņā ar šo pieeju, parlamenta deputāti debatēs atsaucas uz noteiktām iedzīvotāju grupām, kā arī apelē pie noteiktām vērtībām, kuru piesaukšanu uzskata par politiski relevantu savas pozīcijas aizstāvībai. Protams, kāda aktora vai vērtības pieminēšana vēl nebūt nenozīmē pozitīvu attieksmi pret to. Gluži pretēji, parlamentārajās debatēs nepārtraukti norisinās oponenta viedokļa delegitīmācija, tādēļ noteikti aktori un vērtības tiek pieminētas diskreditējošā nozīmē. Piemēram, „nepilsoņu” pieminēšana nebūt ne vienmēr saistīta ar šīs grupas interešu un tiesību aizstāvību, bet gan bieži — ar viņu pretenziju apstrīdēšanu un kritizēšanu. Tomēr arī diskreditējoša atsaukšanās uz noteiktām aktoru kategorijām un vērtībām apliecina noteiktu ideoloģisku ievirzi. Pat tad, ja kāds parlamentārietis bieži nosodošā nozīmē piemin, piemēram, „investorus”, nav iespējams noliegt viņa runas ekonomisko ievirzi. Dažādu aktoru un vērtību pieminējumu skaitu ievērojamā mērā nosaka arī konkrētā sēdē aplūkojamā tēma, piemēram, ar nodokļu politiku saistīta likumprojekta apspriešanās noteikti vairāk tiks pieminēta „uzņēmējdarbība”, nevis „latviešu valoda”. Tomēr jāņem vērā, ka gan konkrētā runātāja pieteikšanās debatēm, gan lietoto leksiku nekad pilnībā nenosaka sēdē izskatāmais jautājums. Gluži pretēji, deputāti vispirms

izmanto konkrēto jautājumu savas politiskās pozīcijas izklāstam. Tādēļ arī šķietami tautsaimniecisku jautājumu iztirzājumā var bieži parādīties etnopolitiski aktori un vērtības, vai pilsoniskās sabiedrības aktivitāšu aplūkojuma kontekstā — ekonomiska izdevīguma vai neizdevīguma diskurss.

Pētījuma ietvaros Saeimas 8. sasaukuma debatēs tika izdalītas 3 plašas aktoru un vērtību jomas, tādējādi veidojot īpaša veida Latvijas parlamentārās runas leksikonu. Trīs aktoru grupas saistās attiecīgi ar 1) pilsoniskās sabiedrības aktoriem, brīvprātīgām asociācijām, vidējā līmeņa grupām, sabiedrisko domu un pilsoniskām aktivitātēm, 2) etnopolitiskiem aktoriem, kuri Latvijas kontekstā ir saistīti arī ar noteiktu nesenās vēstures redzējumu, valodas un pilsonības jautājumiem, un 3) sociāli ekonomiskiem aktoriem gan ekonomiskās aktivitātes, gan sociālā statusa aspektā. Galvenais akcents pētījumā tiek likts tieši uz pieminētajām aktoru kategorijām, identificējot to pieminēšanu Saeimas diskursā kopumā, kā arī atsevišķu frakciju sacītajā. Katra no šīm aktoru grupām tiek papildināta ar noteiktām vērtībām, kuru pieminēšana tāpat tiek saistīta ar attiecīgi pilsonisko sabiedrību (piemēram, „indivīda tiesības” vai „sabiedriskā doma”), etnopolitiskiem (piemēram, „valsts valoda” vai „okupācija”) un sociāli ekonomiskiem (piemēram, „labklājība” vai „konkurētspēja”) jautājumiem. Atšķirībā no aktoriem, vērtību dalījums šeit nav tik stingrs. Bieža „sabiedrības viedokļa” vai „integrācijas” piesaukšana daudz liecina par attiecīgās partijas ideoloģisko ievirzi.

Tomēr dažādas vērtības var tikt piesauktas ļoti atšķirīgos kontekstos, kuri ne vienmēr ir saistāmi ar kādu no trim pieminētajām sfērām. Kā tiks parādīts pētījumā, par tiesībām definēt atsevišķas vērtības (piemēram, „civiltiesības”) partiju starpā norisinās nepārtraukti strīdi. Tieši tādēļ to piesaukšana atsevišķu partiju diskursos tiks pakļauta kvalitatīvai analīzei.

Ir svarīgi pieminēt, ka attiecīgais dalījums nav veidots pēc kāda iepriekš dota politiskā leksikona, pēc tam to piemērojot Latvijas parlamentārajam diskursam. Tas ir radīts, sākotnēji analizējot pašas Saeimas stenogrammas un identificējot tajās biežāk lietotos jēgas kopumus. Šāda pieeja ir pamatota Latvijas politiskā diskursa savdabības dēļ. Daudzus šķietami pašsaprotamus politiskā leksikona elementus (piemēram, vidusslānis, vidusšķira, trešais sektors, filantropija utt.) tajā vispār nav iespējams sastapt, savukārt citi tiek lietoti visai specifiskā nozīmē (piemēram, „okupants” kā noteiktas grupas etniski vēsturiska kvalifikācija, nevis militārs vai valststiesisks jēdziens).

Šās pieejas galvenais mērķis ir identificēt pilsoniskās sabiedrības elementu īpatnību un formu Latvijas parlamentārajā diskursā iepretim attiecīgi sociāli ekonomiskiem un etnopolitiskiem elementiem. Tās pamatā ir pieņēmums, ka pilsoniskās sabiedrības identitātei ir sava patstāvīga vieta demokrātiskas valsts politiskajā dienaskārtībā, kura nav reducējama uz sociāli ekonomiskām vai etniskām identitātēm.

2. Stenogrammu apstrāde un analīze

Projekta īstenošanai tika izvēlētas 8. Saeimas sasaukuma stenogrammas. Šāda izvēle tika izdarīta vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, 8. Saeimas sasaukums ir pēdējais pilnais sasaukums, kuru ir iespējams analizēt kopumā. Otrkārt, starp 8. un pašlaik strādājošo 9. Saeimas sasaukumu pastāv ievērojama kontinuitāte gan attiecībā uz pārstāvētajām partijām, gan personāliju ziņā. Treškārt, tieši 8. Saeimas leģislatūras laikā parlaments pieņēma vairākus nozīmīgus dokumentus attiecībā uz pilsoniskās sabiedrības attīstību, tostarp Deklarāciju par pilsoniskās sabiedrības attīstību un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām (LR Saeima 2006), tādēļ šā perioda debašu analīzei ir īpaša vērtība valsts un pilsoniskās sabiedrības attiecību aspektā.

Stenogrammas tika apstrādātas un kodētas, ļaujot identificēt katra deputāta vai amatpersonas sacīto konkrētās sēdēs³. Pēc tam tika īstenota manuāla stenogrammu apstrāde, konkrētu deputātu sacīto atlasot atsevišķās datnēs. Jāuzsver, ka pētījuma centrā atrodas uzstāšanās

3 Lai atvieglotu meklēšanu un stenogrammu analīzi ar programmu *MonoConc* un teksta indeksēšanas programmu, visās 8. Saeimas steno-grammās tika marķēti deputāti, katram piešķirot 2-4 burtu šifru. Šifru parasti veido uzvārda un vārda iniciāļi (lielie sākumburti), piemēram, Juris Dobelis — JD, Ģirts Valdis Kristovskis — GVK. Sēdes vadītājs vai vadītāja apzīmēti ar mazajiem burtiem **sv**, nenorādot konkrētās sēdes vadītāja iniciāļus. Arī katrai sēdei piešķirts divu simbolu apzīmējums. Marķējums likts kvadrātiekaivās, piemēram, [sv.e3.lpp.], [BZ.42.lpp.], un parādās pirms katra deputāta sacītā no Saeimas tribīnes. Marķējums palīdz ātri un ērti atlasīt konkrēta deputāta teikto, turklāt redzēt, kurā sēdē deputāts ir runājis.

parlamentārajās debatēs, kur deputāti runā savā vai sevis pārstāvētā politiskā spēka vārdā, nevis citas parlamentārās runas formas. Tieši debatēs, kurās runātāji brīvi pauž savu politisko pozīciju, atspoguļojas viņa ideoloģiskie uzstādījumi. Tādēļ apstrādājamajā tekstā netika iekļautas sekojošas runas formas:

- 1) deputāta zvērests,
- 2) izsaučieni no zāles,
- 3) paziņojumi,
- 4) replikas par procedūru,
- 5) deputātu uzstāšanās parlamentāro komisiju vārdā,
- 6) sēdes vadītāja sacītais,
- 7) amatpersonu runas — Valsts prezidenta, Ministru prezidenta, ministru, Saeimas priekšsēdētāja (gadījumos, ja runāts tiek Saeimas priekšsēdētāja, nevis ierindas deputāta statusā), kā arī parlamenta viesu (ārvalstu vai starptautisko organizāciju amatpersonu) uzstāšanās.

Šāda atlase gan nesniedz pilnībā nevainojamus rezultātus. Piemēram, Saeimas deputāti ne vienmēr ir disciplinēti un ievēro prasību, runājot komisijas vārdā, atturēties no savas personīgās vai partejiskās pozīcijas paušanas. Tāpat arī Saeimas priekšsēdētāja runas Latvijas gadījumā mēdz būt izteikti partejiskas un polemiskas, nevis politiski neitrālas un valstiskas (skat. Ijabs 2007). Tomēr šāda pieeja ir pamatota, jo ļauj no visa parlamentā-

rās runas kopuma skaidri nodalīt debates, kuras ietver parlamentārās runas politisko kodolu.

Minētās atlasēs ceļā tika iegūtas datnes ar atsevišķu deputātu debatēs sacīto. Šādi apstrādāti, faili tika apvienoti saskaņā ar deputātu pārstāvētajām frakcijām. Pētīt tieši frakciju, nevis, piemēram, atsevišķu deputātu vai pozīcijas/opozīcijas diskursu mudināja gan pieņēmums par politisko partiju ievērojamo lomu Latvijas politiskajā dzīvē, kā arī vērā ņemamās domstarpības par konkrētu partiju ideoloģisko profilu, kuru būtu iespējams priekšstatīt ar analīzes palīdzību. Tika ņemti vērā „staigājošie”, t. i., frakcijas mainījušie deputāti, kā arī frakciju šķelšanās, attiecīgā deputāta debatēs sacīto dažādu frakciju deputāta statusā sadalot vairākās atsevišķās datnēs. Ārpusfrakciju deputāti pētījuma ietvaros netika atspoguļoti.

Atlasēs rezultātā tiek iegūtas katras frakcijas deputātu debatēs sacītais, kas ir piemērots tālākai analīzei. Lai šādu analīzi īstenotu, tika izveidots lemmu saraksts (kopā 88 lemmas), kurā tiek atspoguļoti politiskās leksikas atslēgas vārdi. Lemmu saraksts tika izveidots, lai iespējami precīzi nodalītu 3 politiskā diskursa jomas: pilsoniskās sabiedrības, etnopolitisko un sociāli ekonomisko. Lemmu saraksts nekādā gadījumā pilnībā neatspoguļo visu Latvijas parlamentāro leksikonu. Veidojot tālākajā analīzē izmantojamo lemmu sarakstu, tika ņemti vērā sekojoši apsvērumi:

1. Izvēlētajai lemmai ir jābūt pēc iespējas viennozīmīgi attiecināmai uz vienu no politiskā diskursa aktoru un

vērtību jomām — pilsonisko sabiedrību, etnopolitisko un sociāli ekonomisko diskursu. Šī prasība ievērojami sašaurina izmantojamo lemmu sarakstu. Daudzu diskursā lietoto vārdu (piemēram, „demokrātija”) biežums labi ilustrē attiecīgā runātāja un viņa pārstāvētā politiskā spēka pozīciju (sal. Rozenvalds 2007). Taču tas var tikt lietots ļoti daudz atšķirīgos kontekstos. Šajā pētījumā turpreti tika izvēlētas tās lemmas, kuru lietojums būtu iespējami šaurs un norādītu uz runātāja atsaukšanos uz attiecīgi pilsoniskās sabiedrības, etnopolitisko un sociāli ekonomisko diskursu. Ilustrācijai šeit var noderēt pieņēmums, ka tādu vārdu un vārdkopu kā „nevalstiskās organizācijas” vai „sabiedriskā doma” lietojums liecina par runātāja atsaukšanos uz pilsonisko sabiedrību, turpreti „krievvalodīgo” vai „investoru” piesaukšana liecina par runātāja argumentācijas piesaisti attiecīgi etnopolitiskajam un sociāli ekonomiskajam diskursam. Protams, šāds pieņēmums neizrādīsies patiess visos simt procentos gadījumos. Parlamentārietis var lietot attiecīgo vārdu vai vārdkopu, izmantojot to kā citātu, deleģitimējot iepriekšējā runātāja lietojumu vai tamlīdzīgos gadījumos. Taču, izmantojot lielu datu apjomu, šādu lietojumu īpatsvars nebūs īpaši nozīmīgs.

2. Daļa no izvēlēto lemmu lietojumiem prasa iepriekšēju apstrādi. Pirmkārt, tas nepieciešams gadījumos, kad runa ir par institūciju nosaukumiem, kuros parādās attiecīgais vārds (piemēram, „zemnieki” un „Zemnieku

savienība”, „cilvēktiesības” un „Eiropas Cilvēktiesību tiesa”, „Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisija” u. c.). Otrkārt, tas attiecas uz dažām vārdkopām un salikteniem, kuros attiecīgās lemmas lietojums var būt dažāds (piemēram, „latviešu valoda” un „latvieši” kā etniskas grupas apzīmējums, „uzņēmēji” kā sabiedrības grupa un „uzņēmējdarbība”). Veidojot lemmu lietojumu statistiku, šādas atšķirības tika ņemtas vērā.

3. Visbeidzot, lemmu saraksta sastādīšanā tika ņemts vērā to lietojums ne tikai parlamenta debatēs, bet arī atsevišķu partiju programmās un politikas dokumentos — jo īpaši tajos, kas veltīti pilsoniskās sabiedrības problemātikai. Tas ir nepieciešams, lai saskatītu atbilstības starp deklarētajām vērtībām un reālo parlamentāro diskursu.

Rezultātā tika izstrādāti sekojoši lemmu saraksti:

Tabula 1. Pilsoniskā sabiedrība

Aktori	Vērtības
arodbiedrīb*	anti-diskrimin*
asociācij*	cilvēkties* (-Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisija, Eiropas Cilvēktiesību tiesa)
Biedrīb* (-biedrību un nodibinājumu likum*)	demonstrāc*
interesešu grup*	diskriminācijas novērš*
jaunatnes organizācij*	dzimumu līdztiesī*
nevalstisk*	indivīda tiesīb*

nevalstisk* organizācij*	ksenofob*
nevalstisk* sektor*	multikult*
NVO	piket*
pilsonisk* (-pilsonisk* sabiedrīb*)	sabiedr* viedok*
pilsonisk* sabiedrīb*	sabiedrības līdzdalīb*
profesionāl* organizācij*	sabiedrības pārstāv*
religisk* organizācij*	sabiedrisk* dom*
sabiedrisk* organizācij*	tiesisk* valst*
sieviešu organizācij*	tiesiskum*
sporta organizācij*	toleran*

Tabula 2. Etnopolitiskā dimensija

Aktori	Vērtības
cittautie*	antisemit*
čigān*	asimilāc*
ebreji*	dekoloni*
etnisk* minoritā*	deokupāc*
krievi* (- Krievij*)	dzimt* valod*
Krievvalod*	koloni*
latvieši* (-latvieši* valod*)	komunis* nozie*
mazākumtautīb*	latvieši* valod*
nacionāl* minoritā*	mazākumtautību valod*
okupant*	nacion* kultūr*
pamatnāc*	okupāc* (-Okupācijas muzej*)
pamattaut*	tautīb*

pilsonīb* (-Pilsonības likum*, Pilsionības un migrācijas lietu pārvald*)	tautisk*
	integrāc*
	valsts valod* (-Valsts valodas komisija, -Valsts valodas likums)

Tabula 3. Sociāli ekonomiskā dimensija

Aktori	Vērtības
bezdarbiek*	bezdarb* (-bezdarbniek*)
darba devēj* (-LDDK)	ekon* attīstīb*
darba ņēmēj*	ekon* izaugsm*
investor*	investīc*
īpašniek*	īpašum*
maznodrošin*	konkurētspēj*
mazturīg*	labklājīb* (Labklājības ministr*)
namsaimniek*	liberalizāc*
nodokļu maksātāj*	nekust* īpaš*
pensionār* (Pensionāru federācij*)	nodarbinātīb*
ažotāj*	pārticīb*
strādājoš*	sociāl* garant*
tirgotāj*	sociāl* palīdz*
uzņēmēj* (uzņēmējdarbīb*)	sociāl* taisnīg*
zemniek* (ZS, -ZZS)	uzņēmējdarbīb*

Izmantojot lemmu sarakstu, tika noskaidrots katras lemmas lietošanas reižu skaits konkrētās frakcijas deputātu runā. Tā kā frakcijas ir veikušas visai atšķirīga apjoma pienesumus debatēm⁴, bija būtiski noskaidrot katras lemmas lietojuma relatīvo biežumu iepretim visiem frakcijas vārdu lietojumiem. Šajā nolūkā attiecīgās lemmas lietojumu skaits (piemēram, PCTVL deputāti ir lietojuši lemmu „piket*” 117 reizes) tika dalīts ar kopējo frakcijas vārdlietojumu skaitu (šajā gadījumā 248 859 vārdi). Iegūtais dalījums (0,00047), kurš atsevišķu reti lietotu lemmu gadījumā ietvēra pat piecas nulles aiz komata, ērtības labad tika reizināts ar 1000. Tādējādi tika iegūts attiecīgās lemmas lietojuma biežuma koeficients (0,47) attiecīgās frakcijas diskursā, kuru bija iespējams izmantot salīdzinājumam starp frakcijām. Tāpat, saskaitot attiecīgās dimensijas lemmu lietojuma biežuma koeficientu, bija iespējams iegūt skaitli, kurš norāda uz attiecīgās dimensijas īpatsvaru attiecīgās partijas diskursā. Rezultāti pilnībā ir apkopoti 1. pielikumā.

Katrā diskursa dimensijā ir iespējams arī sīkāks dalījums, kurš ļauj izdarīt secinājumus par kādas noteiktas tēmas īpatsvaru noteiktas partijas diskursā. Piemēram, pilsoniskās sabiedrības diskursā ir iespējams identificēt divas nozīmīgas pieejas — proti, akcentu uz indivīda tiesību aizsardzību vai sabiedrības politisko līdzdalību:

4 Frakciju debašu vārdu lietojumu skaits dilstošā secībā ir šāds: TB/LNNK – 334 574, TP – 262 404, PCTVL(2) – 248 859, JL – 234 593, TSP – 142 350, LPP – 119 205, ZZS – 101 397, LSP – 38 969.

Tabula 4. Pilsoniskā sabiedrība: tiesību aizsardzība un līdzdalība

<i>Indivīda tiesības</i>	<i>Sabiedrības līdzdalība</i>
anti-diskrimināc*	demonstrāc*
cilvēkties*	iedzīvotāju viedok*
diskriminācijas novērš*	piket*
dzimumu līdztiesī*	sabiedr* viedok*
indivīda tiesīb*	sabiedrības līdzdalīb*
toleran*	sabiedrisk* dom*
	tautas viedok*

Savukārt attiecībā uz etnopolitisko diskursu, ir iespējams identificēt divas tēmas, kuras parāda attiecīgā politiskā spēka piesliešanos attiecīgi valodas un nesenās vēstures jautājumiem.

Tabula 5. Etnopolitiskā dimensija: valoda un vēsture

<i>Valoda</i>	<i>Vēsture</i>
dzimt* valod*	civilokupant*
latvieš* valod*	Dekoloniz*
mazākumtautību valod*	deokupāc*
valsts valod*	koloni*
	komunisma nozieg*
	okupāc*
	okupant*

Sociāli ekonomiskajā dimensijā ir iespējams izmantot jau citos (gk. partiju programmu) pētījumos izmantoto labējā

— kreisā nošķīrumu, saistot to ar noteiktu aktoru un vērtību pieminēšanu.

**Tabula 6. Sociāli ekonomiskā dimensija:
labēja un kreisa politika**

<i>Labējais</i>	<i>Kreisais</i>
darba devēj*	bezdarbniek*
investic*	darba ņēmēj*
investor*	maznodrošin*
konkurētspēj*	mazturīg*
liberalizāc*	sociāl* garant*
privātīpašum*	sociāl* palīdz*
uzņēmēj*	sociāl* taisnīg*
uzņēmējdarbīb*	

3. Analīze: 8. Saeima kopumā

Aplūkojot pilsoniskās sabiedrības nozīmi 8. Saeimas diskursā kopumā, ir jāsecina, ka tā ir visai neliela. Gan pilsoniskās sabiedrības aktori, gan vērtības parlamentāriešu debatēs parādās visai reti. Raugoties uz vārdu lietojumu statistiku, ir redzams, ka Latvijas parlamentārajā diskursā izteikti dominē etnopolitiskā dimensija (skat. 1. grafiku). Sociāli ekonomiskajiem aktoriem un vērtībām ir mazāka nozīme, savukārt pilsoniskās sabiedrības aktori un vērtības tiek pieminētas ļoti reti. Lai gan 8. Saeimas sasaukuma laikā pieņemtas valdības un Saeimas deklarācijas par pilsoniskās sabiedrības veicināšanu, pilsoniskās sabiedrības tematikas klātbūtne Saeimas deputātu ikdienas debatēs ir margināla — tās vietā ir vērojams izteikts etnopolitisko aktoru un vērtību pārsvars. To spilgti apliecina daži skaitļi: vārdkopa „pilsoniskā sabiedrība” 8. Saeimā ir pieminēts 18 reizes, bet vārds „okupācija” — 630 reizes. Tāpat stenogrammās 28 reizes parādās „tiesiskums”, turpretī 547 reizes — „valsts valoda”.

Tomēr arī visai nelielais pilsoniskās sabiedrības aktoru un vērtību īpatsvars parlamenta debatēs ļauj konstatēt vairākus interesantus faktus par pilsoniskās sabiedrības izpratni Saeimas deputātu vidū. No pilsoniskās sabiedrības aktoriem debatēs dominē dažādi abstrakti apzīmējumi: salīdzinoši daudz tiek pieminētas „sabiedriskās organizācijas” (183 reizes), arī „nevalstiskās organizācijas” (84 reizes). No konkrētām

nevalstisku aktoru kategorijām visbiežāk tiek pieminētas „arodbiedrības” (161 reizi), ievērojami retāk — „jaunatnes organizācijas” (6 reizes), „profesionālās organizācijas” (18 reizes), „sieviešu organizācijas” (6 reizes).

Interesanta aina paveras attiecībā uz konkrētām biedrībām un asociācijām, kuras 8. Saeimas sasaukuma laikā ir izpelņījušās pieminēšanu debatēs. Kopumā 166 parlamenta sēdēs ir pieminētas 49 dažādas biedrības un asociācijas. Visvairāk reižu minēts Krievu skolu aizsardzības štābs, Latvijas Pensionāru federācija un Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība.

**Tabula 7. Visbiežāk pieminētās
nevalstiskās organizācijas**

	Asociācija	Pieminēšanas reižu skaits
1.	Krievu skolu aizsardzības štābs	55
2.	Latvijas Pensionāru federācija	33
3.	Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība	18
4.	Latvijas Olimpiskā komiteja	17
5.	Latvijas Politiski represēto apvienība Latvijas Bērnu fonds	11
6.	Latvijas Nacionālo karavīru biedrība	10
7.	Vides aizsardzības klubs	9
8.	Latvijas Juristu biedrība Latvijas Farmaceitu biedrība Latvijas Darba devēju konfederācija	8
9.	Sabiedrība par atklātību „Delna” Pasaules Brīvo latviešu apvienība	7
10.	Sabiedriskās politikas centrs „Providus” „Glābiet bērnus”	6

18 reizes tiek pieminēta arī Latvijas Cilvēktiesību komiteja, taču to debatēs ir pieminējuši tikai vienas ar komiteju cieši saistītas frakcijas, t. i., PCTVL, deputāti. Salīdzinoši lielu parlamentāriešu uzmanību 8. Saeimā ir izpelnījušās dažādas ar medicīnu un farmāciju saistītās biedrības un asociācijas (Latvijas Ārvalstu farmaceitisko firmu pārstāvju asociācija, Latvijas Māsu asociācija, Veselības aprūpes vadības speciālistu asociācija u. c.), kā arī izglītības iestāžu un darbinieku asociācijas (Latvijas Izglītības vadītāju asociācija, Koledžu asociācija u. c.). Uzmanību izpelnās arī vairākas invalīdu biedrības un asociācijas. Deputāti reizēm piemin arī tās nevalstiskās organizācijas, kuru darbība ir veltīta sabiedrības interešu aizstāvēšanai, piemēram, korupcijas novēršanai, diskriminācijas novēršanai, tiesiskai valstij un politisko lēmumu kontrolei. Šo organizāciju pieminēšana gan visai bieži notiek deleģitimējošā kontekstā. Septiņas reizes ir tikusi pieminēta Sabiedrība par atklātību „Delna” (trīs no tām — deleģitimējoši), sešas — Sabiedriskās politikas centrs „Providus” (divas — deleģitimējoši), trīs reizes — Krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociāciju „LAŠOR”, vienu reizi — Jūrmalas aizsardzības biedrība.

Attiecībā uz pilsoniskās sabiedrības vērtībām ir grūti izdarīt vispārīgus secinājumus par Saeimas diskursu kopumā. Katra no frakcijām piemin vērtības, kuras vairāk atbilst tās politiskajai orientācijai — „cilvēktiesības”, „tiesisku valsti” u. tml. Vienlaikus arī šeit ir iespējams izdarīt dažus minējumus. Pirmkārt, Latvijas parlamentārajam diskursam kopumā nav raksturīga indivīda

tiesību aizsardzības un diskriminācijas apkaršanas tematika: „indivīda tiesības” un „diskriminācijas novēršana” tiek pieminētas tikai četras reizes. Tāpat četri „dzimumu līdztiesības” pieminēšanas gadījumi neliecina par šās vērtības nozīmi parlamentāriešu acīs. Mazliet biežāk deputāti atsaucas uz „sabiedrības viedokli” un „tautas viedokli”. 14 reizes ir pieminēta arī „sabiedrības līdzdalība” — tiesa, veselas četras frakcijas šo vērtību nav pieminējušas vispār. No sabiedrības līdzdalības konkrētām izpausmēm turpretī ievērojami daudz tiek pieminēti „piketi”, gan pozitīvā, gan negatīvā nozīmē. Deputāti acīmredzot jūtīgi reaģē uz šādām konkrētām publiskas neapmierinātības izpausmēm. Visbiežāk lietotā pilsoniskās sabiedrības vērtība 8. Saeimā ir bijusi „cilvēktiesības” (287 lietojumi). Cilvēktiesību biežā pieminēšana dažādu frakciju diskursos parasti ir saistīta ar frakciju strīdiem par tiesībām definēt cilvēktiesību saturu, un šās vērtības piesaukšana lielākoties saistīta ar ļoti šauru tēmu loku — vispirms Latvijas nepilsoņu un krievvalodīgo cilvēktiesībām. Savukārt citām tēmām veltīto „cilvēktiesību” pieminējumu skaits ir ļoti neliels.

Kā jau minēts, no trim pētījumā aplūkotajām dimensijām 8. Saeimas debatēs skaidri dominē etnopolitiskā dimensija. Šīs dimensijas aktoru un vērtību piesaukšana notiek vidēji 5 reizes biežāk par pilsoniskās sabiedrības dimensiju, un vairāk nekā divas reizes biežāk par sociāli ekonomisko dimensiju. Kvantitatīva analīze efektīvi parāda vairāku etnopolitiskās dimensijas elementu saistību, kas ļauj šo dimensiju aplūkot

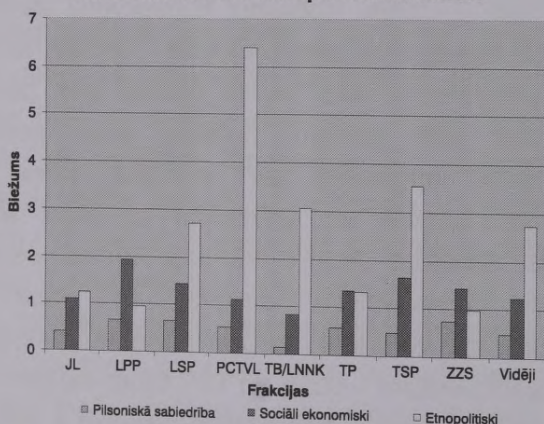
kā vienu veselumu. Tie politiskie spēki, kuri vairāk piesauc etniskās kvalifikācijas „latvieši”, „krievi”, „cittautieši”, ir tie paši, kas visvairāk runā par nesenās vēstures („okupācija”, „dekolonizācija”, „komunisma noziegumi”), valodas politikas („valsts valoda”, „dzimtā valoda”) un pilsonības politikas („pilsonība”, „nepilsoņi”) jautājumiem. Turklāt zīmīgi, ka pilsoniskās sabiedrības aktori vismazāk parādās tieši to frakciju diskursos, kuras īpaši daudz izmanto etnopolitisko dimensiju. Tās frakcijas, kuru diskursā ir vairāk atsauču uz dažādiem etnopolitiskajiem aktoriem („okupanti”, „nepilsoņi”), pilsoniskās sabiedrības aktorus („nevalstiskās organizācijas” utt.) piemin izteikti mazāk. Sociāli ekonomiskās dimensijas aktori turpretī „sadzīvo” ar pilsoniskās sabiedrības aktoriem ievērojami labāk. Partijas, kuras salīdzinoši vairāk piemin pilsoniskās sabiedrības aktorus un vērtības, biežāk piemin sociāli ekonomisko tematiku. Tas, savukārt, ļauj izdarīt secinājumu, ka etnopolitiskajai dimensijai Saeimas deputātu diskursā piemīt tendence izspiest citus aktorus un vērtības.

Raugoties uz sociāli ekonomisko dimensiju 8. Saeimas debatēs kopumā, ir jāsecina, ka šis diskurss kopumā ir labējs (skat. 2. grafiku). Deputāti ievērojami vairāk piemin „darba devējus” (97 reizes), nevis „darba ņēmējus” (36 reizes), „investīcijas” (199 reizes), nevis „sociālās garantijas” (43 reizes). Vienlaikus ir pamanāms, ka arī dažu t. s. labējo partiju (LPP, JL, TP) sociāli ekonomiskais diskurss satur arī ievērojamu daļu kreisu vērtību. Dažu partiju (piemēram, LPP) gadījumā šī iezīme padara to pozīciju

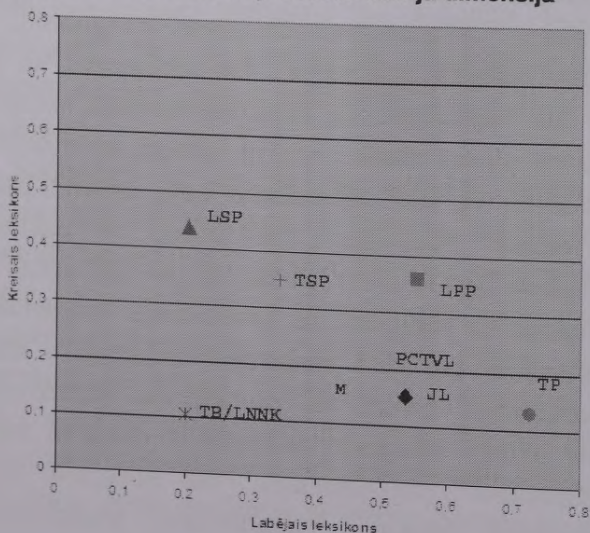
kreisi labējā spektrā grūti nosakāmu. Piemēram, visas frakcijas kopā 400 reižu min „pensionārus”, kuri tādējādi kļūst par visbiežāk pieminēto ekonomisko aktoru kategoriju. Tāpat daudz pieminēti tiek arī „maznodrošinātie”, „sociālās garantijas” — tiesa, visbiežāk konsekvēnti izvairoties no „sociālā taisnīguma” pieminēšanas. „Sociālā taisnīguma” retā pieminēšana šeit varētu liecināt par paternālistisku attieksmi pret sociālo politiku, kura koncentrējas uz valsts apgādību pār individu, nevis indivīda legītimas tiesības uz solidaritāti no savu līdzpilsoņu puses. Savukārt PCTVL kā t. s. kreisā partija savā sociāli ekonomiskajā diskursā ir drīzāk labēja. Vislabāk tas vērojams salīdzinājumā ar pārējām divām kreisajām partijām — LSP un TSP. Starp labējām vērtībām 8. Saeimas sociāli ekonomiskajā diskursā ir samērā maz pārstāvētas tādas attīstības vērtības, kā „liberalizācija” (14 reizes), „ekonomiskā izaugsme” (13 reizes), „ekonomiskā attīstība” (35 reizes). Tas liek secināt, ka priekšstats par neoliberalu, uz brīvu ekonomisko iniciatīvu un izaugsmi vērstu vērtību nozīmi Latvijas politiskajā telpā ir maldīgs. Tā vietā ievērojamu vietu ieņem „īpašuma” (615 reizes), „īpašnieku” (334 reizes) un „labklājības” (89 reizes) kategorijas, kuras drīzāk apliecina nevis orientāciju uz izaugsmi, uz ekonomikas modernizēšanu un attīstību, bet gan pastāvošo ekonomisko attiecību saglabāšanu.. Zīmīgi, ka dominējošā tautsaimnieciski aktīvo aktoru kategorija 8. Saeimas diskursā joprojām ir „zemnieki” (299 lietojumi). Tas apliecina Saeimas ekonomiskā diskursa ekonomiski tradicionālistisko

orientāciju — gan „uzņēmēji” (187 reizes), gan „ražotāji” (66 reizes) un „tirgotāji” (26 reizes) būtiski atpaliek no zemniekiem.

Grafiks 1. Pilsoniskās sabiedrības, sociāli ekonomiskie un etnopolitiskie aktori

Grafiks 2. Frakcijas kreisi labējā dimensijā

Tabula 8. Dimensijas un frakciju diskursi

(Iekavās — frakcijas ieņemtā vieta pēc lietojuma biežuma)

Sociāli ekonomiski: vērtības	Sociāli ekonomiski: aktori	Etnopolitika: vērtības	Etnopolitika: aktori	Pilsoniskā sabiedrība: vērtības	Pilsoniskā sabiedrība: aktori	
0,942057 (4)	1,082726 (7)	1,628352 (5)	1,236184 (6)	0,456109 (6)	0,396431 (7)	JL
1,526782 (1)	1,937838 (1)	1,317059 (7)	0,956336 (8)	0,469779 (4)	0,671113 (2)	LPP
1,308733 (2)	1,43704 (4)	3,746568 (2)	2,720111 (4)	0,461906 (5)	0,667197 (3)	LSP
0,867961 (7)	1,125135 (6)	4,299623 (1)	6,38916 (1)	1,141208 (1)	0,558549 (5)	PCTVL
0,917585 (5)	0,842863 (8)	3,350529 (3)	3,060608 (3)	0,218188 (8)	0,149444 (8)	TB/LNNK
0,891755 (6)	1,364308 (5)	1,318577 (6)	1,318577 (5)	0,243899 (7)	0,571638 (4)	TP
0,695469 (8)	1,643836 (2)	2,472778 (4)	3,547594 (2)	0,653319 (2)	0,498771 (6)	TSP
0,946774 (3)	1,449747 (3)	1,06512 (8)	0,986222 (7)	0,542422 (3)	0,759391 (1)	ZZS
0,9434	1,245154	2,513726	2,734522	0,51519	0,490434	kopā

Tabula 9. Vārdlietojumu daudzums pa frakcijām

Frakcija	Vārdlietojumi	Deputātu skaits ⁵	Vidējais vārdlietojumu skaits
JL	234 593	26	9 022,808
LPP	119 205	10	11 920,5
LSP	38 969	5	7 793,8
PCTVL (2)	248 859	6	41 476,5
TB/LNNK	334 574	7	47 796,29
TP	262 404	20	13 120,2
TSP	142 350	14	10 167,86
ZZS	101 397	12	8 449,75
Visi	1 494 594	100	14 945,94

4. „Jaunais laiks”

Partijai „Jaunais laiks” ar 26 mandātiem bija visplašākā parlamentārā frakcija 8. Saeimā. Frakcijas lielums gan neatspoguļojas debašu kvantitatē: vidējais JL deputāta Saeimas debatēs lietoto vārdu skaits ir 9022, un tas ir mazāk par 8. Saeimas vidējo līmeni (14 946 vārdi). Lielākie šīs frakcijas debatētāji ir Kārlis Šadurskis, Artis Kampars un Arturs Krišjānis Kariņš.

Raksturojot JL parlamentāro diskursu kopumā, jāatzīst, ka pilsoniskās sabiedrības aktori un vērtības tajā neieņem nozīmīgu vietu — gan attiecībā uz aktoriem (0,396), gan attiecībā uz vērtībām (0,456) JL atrodas

⁵ PCTVL (2), TSP, LSP – saskaņā ar mandātu skaitu 2003. gada augustā pēc PCTVL (1) šķelšanās, pārējām frakcijām - saskaņā ar 8. Saeimas vēlēšanās iegūto mandātu skaitu.

zem vidējā līmeņa (attiecīgi 0,49 un 0, 516). Vienlaikus JL parlamentāro diskursu neraksturo arī izteikts uzsvars uz etnopolitisko vai ekonomisko aspektu — visos gadījumos rādītāji ir zem vidējā. Tas liecina, ka šajā diskursā kopumā nav skaidri izteiktu prioritāšu — nedz pilsoniskās sabiedrības, nedz etnopolitiskas vai sociāli ekonomiskas. Tas liek izdarīt pieņēmumu, ka, raugoties no šā pētījuma pieejas viedokļa, JL politiskais diskurss ir salīdzinoši depolitizēts — tajā acīmredzot dominē cita, nevis šajā pētījumā aplūkotā politiskā leksika.

Vienlaikus, aplūkojot „Jaunā laika” deputātu debatēs runāto sīkāk, ir iespējams izdarīt arī dažus secinājumus un pieņēmumus.

Pilsoniskās sabiedrības dimensija

No pilsoniskās sabiedrības aktoriem JL deputāti visvairāk mēdz runāt par arodbiedrībām, sabiedriskajām organizācijām un biedrībām. Starp pārējām nevalstiskām organizācijām (religiskām, sieviešu, sporta u. c.) JL īpašu favorītu nav — tās visas tiek pieminētas relatīvi reti. No konkrētām asociācijām JL visbiežāk piemin Pensionāru federāciju, savukārt 6 reizes tiek pieminēts Krievu skolu aizsardzības štābs. Citu biedrību un asociāciju pieminēšanā ir vērojama zema daudzveidība. Divas reizes „Jaunā laika” deputāti piemin Nacionālo kultūras biedrību asociāciju, Nacionālo karavīru biedrību, Tirgotāju asociāciju, Latviešu biedrību, vienu reizi — Krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociāciju „LAŠOR”, Sporta bāzu asociāciju, Preses izdevēju asociāciju, Ārstu biedrību, Daudzbērnu

ģimeņu biedrību un Neredzīgo biedrību. Vienlaikus jānorāda, ka šīs frakcijas deputāti salīdzinoši bieži lieto 8. Saeimā kopumā ļoti maz izplatīto apzīmējumu „pilsoniskā sabiedrība” (6 lietojumi), turklāt tas lielākoties ir saistīts ar līdzdalību:

„Nevalstiskajā sektorā, Turlā kungs, nav nekādas starpības, kas tu esi savā profesionālajā darbībā, - vai tu esi pulkvedis vai ģenerālis, premjers vai Saeimas deputāts, parlamentārais sekretārs vai kādas lielas iestādes vadītājs, vai varbūt vienkārši šīs iestādes darbinieks vai pat sētnieks. Tas ir pilsoniskās sabiedrības pamats, ka nevalstiskā organizācijā - organizācijā, kas aizstāv kādas noteiktas jomas, šajā gadījumā - aroda jomas, pārstāvju tiesības, - visi ir vienlīdzīgi, un nebaidieties no tā.” (Edgars Jaunups, 2004. gada 2. decembris)

Tomēr jāsecina, ka attiecībā uz pilsoniskās sabiedrības aktoriem „Jaunā laika” politiskais diskurss būtiski neatšķiras no citu Latvijas parlamentāro partiju politiskajiem diskursiem — tie tiek pieminēti visai reti.

Attiecībā uz pilsoniskās sabiedrības vērtībām turpretī ir vērojamas dažas interesantas iezīmes. Pirmkārt, no pilsoniskās sabiedrības vērtībām šī partija relatīvi visbiežāk atsaucas uz „sabiedrības viedokli” un „tautas viedokli” — gandrīz visos gadījumos pārmetot oponentiem tā neievērošanu. JL relatīvi visvairāk piemin arī LTV raidījuma „Kas notiek Latvijā?” vadītāja Jāņa Dombura vārdu. Otrkārt, „Jaunais laiks” saskaņā ar savu programmatisko uzstādījumu parlamentārajās debatēs bieži iestājas par „tiesiskumu” un „tiesisku valsti” — apmēram puse no attiecīgo lemmu lietojuma 8.

Saeimas laikā ir attiecināmi tieši uz šīs partijas deputātu runāto. Vienlaikus citas ar tiesiskumu saistītas pilsoniskās sabiedrības vērtības, piemēram, „cilvēktiesības”, „indivīda tiesības”, „tolerance” JL deputātu debatēs sacītajā ir atrodamas krietni retāk. Attiecībā uz šādām, ar indivīda tiesību aizsardzību saistītām vērtībām (skat. 4. tabulu) ir jāsecina, ka *jaunlaiciešu* deputāti piemin šīs vērtības retāk par vairumu partiju, kā arī krietni retāk par vidējo lietojumu biežumu (attiecīgi 0,145 un 0, 214). Šī iezīme liecina par noteiktu tiesiskuma izpratni, kura acīmredzot ir mazāk saistīta ar minētajām vērtībām, vairāk — ar citiem partijas definētiem uzdevumiem. Pēdējiem acīmredzot pieder korupcijas tematika: šo vārdu JL frakcijas deputāti piemin vairāk par citām frakcijām (79 reizes).

Etnopolitiskā dimensija

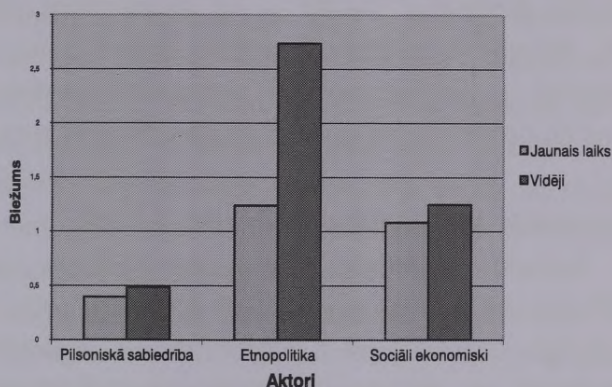
Attiecībā uz etnopolitiskās dimensijas klātbūtni JL debašu stenogrammās ir jāsecina, ka šās partijas diskurss, salīdzinājumā ar citām partijām nav pārmērīgi piesātināts ar etnopolitiskiem elementiem. Etnopolitiskā diskursa ietvaros JL salīdzinoši daudz interesē valodas jautājumi, mazāk — nesenās vēstures jautājumi.

Tas gan nenozīmē, ka „Jaunā laika” politiskais diskurss būtu brīvs no vēsturiskajiem jautājumiem: absolūtos skaitļos „okupācijas” piesaukšana ir sastopama visai bieži (58 reizes). Tomēr „Jaunais laiks” būtiski atpaliek no šīs tēmas galvenajiem protagonistiem — TB/LNNK un PCTVL (2), vienlaikus būtiski neatšķiroties no pārējām mēreni labējām partijām (t. i., LPP un ZZS).

Sociāli ekonomiskā dimensija

Saskaņā ar šajā pētījumā izmantoto metodiku, JL sociāli ekonomiskajā aspektā ir uzskatāms par labēju partiju. Šeit dominē investīciju piesaistes, uzņēmējdarbības, darba devēju, nevis sociālā taisnīguma, maznodrošināto un darba ņēmēju interešu tēmas. Ekonomiskos aktorus JL deputāti piemin salīdzinoši reti, tomēr starp pieminējumiem ir skaidri novērojama labēja ievirze — *jaunlaicieši* vislabprātāk piemin „zemniekus” (52 reizes) un „uzņēmējus” (40 reizes), iepretim ievērojami retāk pieminētajiem „maznodrošinātajiem” (4 reizes) vai „bezdarbniekiem” (11 reizes). JL ir līderis pozitīvu ekonomisko vērtību, piemēram, „ekonomiskā izaugsme” un „ekonomiskā attīstība”, lietojumu absolūtajā daudzumā, turpretī īpašuma un privātīpašuma kategorijas JL šķiet salīdzinoši maznozīmīgas. Tas ļauj izdarīt secinājumus par šīs frakcijas orientāciju uz ekonomisko dinamismu. Vienlaikus jāatzīst, ka ir vērojama arī kreisā leksikona klātbūtne, kura atsevišķās pozīcijās ir visai izteikta. Piemēram, JL deputāti pat biežāk par pat t. s. „kreisajām” partijām (PCTVL un TSP) piesauc „sociālo palīdzību” (9 reizes), „sociālo taisnīgumu” (1 reize).

Grafiks 3. "Jaunais laiks"

5. Latvijas Pirmā partija

Latvijas Pirmā partija 8. Saeimas vēlēšanās ieguva 10 mandātus. Šīs partijas parlamentārās frakcijas sastāvs gan būtiski mainījās 2004. gada februārī, kad tai pievienojās pieci TSP pametušie deputāti. Protestējot pret šo soli, LPP frakciju pameta viens deputāts, Pauls Kļaviņš. LPP frakcijai ir raksturīga vidēji liela aktivitāte debatēs, un tās lielākie debatētāji ir bijuši deputāti Pēteris Simsons, Jevgeņija Stalidzāne un Pauls Kļaviņš.

Spriežot pēc parlamentārā diskursa, LPP prioritāte ir sociāli ekonomiskie jautājumi. Tieši šā diskursa elementi visbiežāk figurē frakcijas parlamentāriešu debatēs, sasniedzot visaugstāko biežuma pakāpi starp citām parlamenta frakcijām (aktori — 1,94, vērtības — 1,52). Šis sociāli ekonomiskais diskurss ir labējs, vienlaikus papildināts ar ievērojamu kreiso vērtību īpatsvaru.

Tas ir orientēts uz īpašuma tiesībām un darba devēju interešu aizstāvību, mazāk — uz ekonomisku attīstību. LPP debatēs ir salīdzinoši mazāk izteikta etnopolitiskā dimensija — tās īpatsvars LPP parlamentārajā diskursā ir viens no pašiem zemākajiem Saeimas debatēs kopumā.

Pilsoniskās sabiedrības dimensija

Dažādu nevalstisko aktoru pieminēšanas biežums LPP diskursā ir vidēji augsts. Šeit dominē arodbiedrības, vispārīgie apzīmējumi „sabiedriskās organizācijas”, „biedrības” un „nevalstiskās organizācijas”. LPP specifika ir relatīvi visaugstākais reliģisko organizāciju pieminēšanas īpatsvars. Citiem pilsoniskās sabiedrības aktoriem (kā jaunatnes, sieviešu, sporta organizācijām u. c.) LPP gandrīz nemaz nepievērš uzmanību. Arī pats jēdziens „pilsoniskā sabiedrība” neietilpst LPP vārdnīcā un 8. Saeimas laikā nav ticis lietots ne reizi. Konkrētu biedrību un asociāciju klāsts ir visai ierobežots. LPP deputāti ne reizi nav pieminējuši vispopulārāko 8. Saeimas nevalstisko asociāciju — Krievu skolu aizsardzības štābu. Turpretī 7 reizes ir pieminēta Pensionāru federācija, divas tiek pieminēta Vispasaules Invalīdu biedrība, Amerikas Psihiatru asociācija (saistībā ar tās nevēlēšanos atzīt homoseksualitāti par „traucējumu”), Latvijas Invalīdu biedrība, Neredzīgo biedrība, Nedzirdīgo biedrība un Latviešu biedrība (nama telpu nozīmē). Vienu reizi pieminētas ir Politieslodzīto un komunisma upuru starptautiskā asociācija un Lielo pilsētu asociācija.

Attiecībā uz pilsoniskās sabiedrības vērtībām LPP parlamentārajā diskursā paveras savdabīga aina. Līdzīgi JL, arī LPP deputāti labprāt runā par „tiesiskumu” un „tiesisku valsti”, vienlaikus nepieminot indivīda tiesības, diskriminācijas novēršanu, dzimumu līdztiesību. Arī „toleranci” LPP deputāti piemin tikai tādēļ, lai noraidītu oponentu pārmetumus tās neievērošanā un piedāvātu savu, sašaurinātu jēdziena interpretāciju:

„Tagad mūs dēvē par demokrātijas ienaidniekiem. Patiesa tolerance nozīmē mierīgu dialogu, nevis pretējā viedokļa pieņemšanu un atzišanu par normu vai par tikumisku parādību. Tolerance nenozīmē citas idejas, vērtību sistēmas vai uzskatu akceptēšanu gan individuālā līmenī, gan arī sabiedrības līmenī.” (Inta Feldmane, 2006. gada 7. septembris)

Tomēr LPP diskursam vairāk par citām partijām ir raksturīga izteikti noraidoša attieksme pret līdzdalības vērtībām: tādi vārdi, kā „sabiedrības līdzdalība”, „sabiedrības viedoklis”, „tautas viedoklis”, „sabiedriskā doma”, „sabiedrības pārstāvība” LPP diskursā faktiski nepastāv.

Pilsoniskās sabiedrības vērtību kontekstā īpašu uzmanību pelna vārda „cilvēktiesības” lietojums LPP diskursā, jo to šīs partijas deputāti lieto relatīvi bieži (22 lietojumi). Vismaz 8 no šiem lietojumiem ir nepārprotami delegitimizējoši un negatīvi. Cilvēktiesības LPP ir nevis politisks orientieris, bet gan tikai sauklis, ar kuru kāds vēlas īstenot savtīgus un amorālus mērķus. Piemēram:

„To valstu deputāti un organizācijas, kas ir pieļāvušas pedofilu partiju dibināšanu un atzist to par šo perverso cilvēku cilvēktiesībām, nav un nebūs mūsu skolotāji, ceļa rādītāji un autoritātes.” (Jānis Šmits, 2006. gada 7. septembris)

„Demokrātijas, brīvības, cilvēktiesību jēdzienā visatļautības piekritēji un visu tradicionālo vērtību noliedzēji var paslēpt visu, ko vien vēlas, jo katram ir savas robežas un izpratne par to.” (Inta Feldmane, 2006. gada 15. jūnijs)

Tādējādi visbiežāk no pilsoniskās sabiedrības vērtībām pieminētās cilvēktiesības LPP diskursā ievērojamā skaitā gadījumu tiek izmantotas nosodošā, ne pozitīvā nozīmē. Ņemot vērā, ka citas pilsoniskās sabiedrības vērtības ir pieminētas salīdzinoši nedaudz, tas ļauj apšaubīt šo vērtību nozīmi partijas politiskajā profilā.

Etnopolitiskā dimensija

Kā jau norādīts, etnopolitiskais elements nav noteicošs LPP parlamentārajam diskursam. Lai gan frakcijas deputāti mēdz skart etnopolitikas tēmas, tomēr gan etnopolitiskās dimensijas aktoru, gan vērtību klātbūtne partijas deputātu runātajā ir apmēram divas reizes zemāka par vidējo (attiecīgi 0,956/2,734 un 1,317/2,513). Tas ļauj secināt, ka šīs partijas parlamentārā runa sabiedrības etnisko dalījumu uzlūko kā sekundāru savai politiskajai darbībai.

Tomēr jānorāda, ka no visām nacionāli labējām partijām tieši LPP deputāti salīdzinoši biežāk runā par „integrāciju”. Valodas politikas jautājumi neieņem būtisku vietu šīs partijas parlamentārajā diskursā: „latviešu valoda”, „valsts valoda”, „krievu valoda” un „mazākumtautību

valoda" LPP deputātu runās parādās ievērojami retāk par citām partijām. Vēsturiskā skatījumā LPP deputāti gan piesauc okupāciju, tomēr konsekventi izvairoties no krietni agresīvākajiem „dekolonizācijas”, „deokupācijas”, „komunisma noziegumu” vai „civilokupantu” apzīmējumiem. Tādēļ var apgalvot, ka LPP parlamentārais diskurss mazāk par citām partijām ir vērsts uz etnisku konfrontāciju. Samērā bieži tiek pieminēta pilsonība, tomēr šis pieminēšanas konteksts lielākoties nav izteikti nacionālistisks un konfrontējošs, kā, piemēram, TB/LNNK gadījumā. LPP tas lielākoties ir saistīts ar pilsonības piešķiršanu nepilsoņu bērniem vai atsevišķām personām, piemēram, vēlākajam SAB direktoram Jānim Kažociņam.

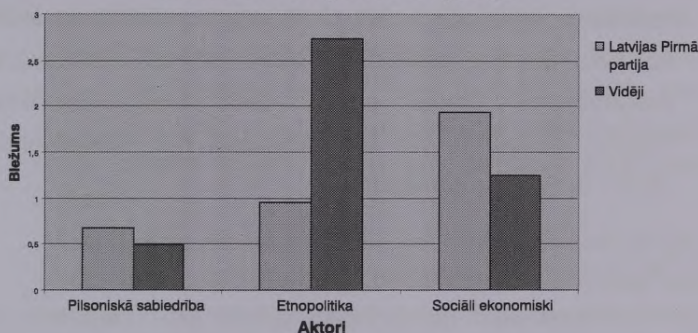
Sociāli ekonomiskā dimensija

Saskaņā ar statistiku, LPP parlamentārajā runā dominē sociāli ekonomiskie elementi — gan attiecībā uz aktoriem, gan attiecībā uz vērtībām šī partija ieņem līdera pozīcijas starp visām parlamentā pārstāvētajām. LPP sociāli ekonomiskais diskurss kopumā ir labējs. Tomēr tajā ievērojami biežāk par citām t. s. „labējām” partijām tiek pieminētas arī kreisas vērtības — kā „sociālā palīdzība”, „sociālās garantijas” (taču ne „sociālais taisnīgums”). Biežāk par citām nacionāli labējām partijām LPP piemin arī pensionārus. Dominējošā ekonomisko aktoru kategorija LPP diskursā ir „īpašnieki” (107 lietojumi), kas biežuma statistikas ziņā vairāk nekā četras reizes pārsniedz vidējo (0,897/0,223) rādītāju. Pirms vārda „īpašnieki” tiek lietoti apzīmētāji „zemes” (16 lietojumi),

„likumīgie” (11 lietojumi), „vecie” (4 lietojumi), „sertifikātu” (3 lietojumi) un citi. Arī īpašuma kategorija ieņem nozīmīgu vietu LPP deputātu leksikā — tā vidēji tiek lietota divreiz biežāk (116 lietojumi) nekā pārējo partiju gadījumos. Bieži tiek runāts par īpašumu „atdošanu” un „privatizāciju”, kā arī tiek lietots piederības vietniekvārds „savs”, īpašības vārds „svešs” utt.

Ņemot vērā, ka LPP deputāti viscaur runā par īpašumu privātīpašuma, nevis sabiedriskā vai valsts īpašuma nozīmē, varētu domāt, ka šī partija atbalsta liberālu ekonomisko politiku, kuras centrā ir privātīpašuma jēdziens. Šāds pieņēmums tomēr izrādās aplams, ja pievēršamies citu partijas lietoto lemmu analīzei. Tādi liberālajam diskursam piederīgi vārdi, kā „liberalizācija”, „konkurētspēja”, „investīcijas”, „investori”, „ekonomiskā izaugsme”, „ekonomiskā attīstība” LPP deputātu runātajā faktiski neparādās. Arī „uzņēmēji” un „uzņēmējdarbība” tiek pieminēti ievērojami retāk par vidējo lietošanas biežumu 8. Saeimā. Šī iezīme kontrastē ar īpaši biežo īpašuma piesaukšanu. Tas apliecina LPP sociāli ekonomiskās problemātikas izpratnes specifiku: privātīpašumā tiek saskatīta sava veida pašvērtība, nevis ekonomiskas izaugsmes potenciāls. Privātīpašumam nav jārod atspoguļojums brīvas tirgus ekonomikas dinamismā: īpašuma tiesību nodrošināšana pats par sevi ir ekonomiskās aktivitātes mērķis, kurš jāsasniedz, nevis līdzeklis tautsaimniecības izaugsmei.

Grafiks 4. Latvijas Pirmā partija

6. Latvijas Sociālistiskā partija

Latvijas Sociālistiskās partijas frakcija 8. Saeimā tika izveidota 2003. gada 12. jūnijā pēc politisko organizāciju apvienības „Par Cilvēktiesībām Vienotā Latvijā” šķelšanās. Ar pieciem mandātiem šī bija vismazākā frakcija 8. Saeimas sasaukumā, turklāt arī tās deputāti debatēs ir runājuši vismazāk salīdzinājumā ar citu frakciju deputātiem. Vislielākais runātājs starp LSP parlamentāriešiem ir bijis frakcijas vadītājs Aleksandrs Golubovs, kurš ar 30 204 vārdu lietojumiem ir uzstājies debatēs gandrīz četras reizes vairāk par saviem četriem frakcijas biedriem kopā (8205 vārdu lietojumi). Šī iezīme padara problemātisku iespēju runāt par LSP kā kolektīva politiskā spēka, nevis atsevišķas personas diskursu. Tomēr LSP parlamentārajā diskursā ir iespējams ievērot savas specifiskas iezīmes.

Lai gan LSP nosaukums šķietami liecina par sociāli ekonomisko jautājumu prioritātēm, LSP deputātu debatēs

dominē etnopolitiskā vārdnīca. LSP diskurss ir izteikti reaktīvs: nozīmīgāko vietu šeit ieņem noliedzoša reakcija uz citu partiju pozīcijām, nevis savas dienaskārtības piedāvājumi. Tomēr sociāli ekonomiskā aspektā šī frakcija patiešām var tikt uzskatīta par viskreisāko no visām 8. Saeimas frakcijām.

Pilsoniskās sabiedrības dimensija

Pilsoniskās sabiedrības aktori LSP parlamentārajā runā parādās salīdzinoši nedaudz. Ar 18 lietojumiem šeit izteikti dominē abstraktais „sabiedrisko organizāciju” apzīmējums. Tas gan netiek konkretizēts, jo citu asociāciju veidi (profesionālās, sieviešu, sporta u. c.) nav raduši vietu šās partijas leksikonā. Zīmīgi, ka sociālistiskās partijas deputāti izvairās pieminēt arodbiedrības, kuru interesēm konceptuāli būtu jāatrodas jebkuras sociālistiskās partijas uzmanības lokā. No konkrētām biedrībām un asociācijām LSP deputāti trīs reizes piemin Nacionālo karavīru biedrību (nepārprotami nosodošā kontekstā), vienu reizi — Invalīdu biedrību. Tās abas pilnībā izsmēļ konkrētu pilsoniskās sabiedrības aktoru pieminēšanu LSP diskursā. Zīmīgi, ka LSP ne reizi nepiemin tās organizācijas, kuras šķietami varētu atrasties viņu tiešā interešu lokā — proti, Krievu skolu aizsardzības štābu un Pensionāru federāciju. Abas reizes, kad LSP piemin „pilsonisko sabiedrību”, tās pieminēšana nav pašu izvēle, bet gan vienīgi vēlme apstrīdēt oponentu atsaukšanos uz to:

„Es nerunāšu īpaši ilgi, bet paskatišos uz šo lēmuma projektu, kuru šodien jūs piedāvājat un aicināt pieņemt, un lasīšu: „Pēdējo triju dienu laikā Baltkrievijā notikuši aktīvi pilsoniskās sabiedrības pārstāvju aresti. ” Tie ir meli! Es papētīju visu atļauto informāciju un redzu - pēdējo triju dienu laikā Baltkrievijā nebija arestēts neviens.”(Aleksandrs Golubovs, 2006. gada 2. marts)

„Mūsu Saeima visu laiku it kā pieņem kaut kādas deklarācijas, kuras neistenojas. Varbūt arī šī deklarācija būs tāda pati deklarācija. Un kā tā saucas? Par pilsoniskās sabiedrības attīstību Latvijā. [...] Ko paredz šī deklarācija? Sadarboties ar sabiedriskajām organizācijām. Nu, tas ir it kā ļoti labs mērķis, un to vajag īstenot, bet tajā pašā laikā šeit nav metožu, kuras izmantojot varētu sadarboties.” (Aleksandrs Golubovs, 2006. gada 30. marts)

Abi šie lietojumi parāda LSP diskursa reaktīvo raksturu: tas lielākoties ir vērsts uz pretinieka viedokļa apstrīdēšanu, nevis savas dienaskārtības piedāvājumiem. Attiecībā uz pilsoniskās sabiedrības vērtībām ir jāsecina, ka to klātbūtne LSP deputātu runā ir ļoti ierobežota. Politiskā līdzdalība un sabiedrības viedoklis šeit netiek pieminēts. Turpretī relatīvi bieži tiek pieminētas cilvēktiesības: saistībā ar krievvalodīgo bērnu bāreņu apmācības valodu, nepilsoņiem, citu konfesiju pārstāvju tiesībām uz brīvdienu Ziemsvētkos, aizstāvību bez advokāta kasācijas tiesā un ES Sociālās hartas ratifikāciju.

Etnopolitiskā dimensija

Salīdzinājumā ar citām frakcijām, LSP deputāti etnopolitiskās vārdnīcas lietošanas biežuma ziņā ieņem

vienu no pirmajām vietām. Aktoru vidū dominē etniskās kvalifikācijas — „latvieši”, „krievi” un „mazākumtautības”. Valodas problemātika LSP diskursā tiek pieminēta biežāk par vidusmēru, turklāt vairumā gadījumu runāts tiek par „latviešu valodu” (76 gadījumi). Turpretī tikai divas reizes tiek pieminēta „krievu valoda”, savukārt „mazākumtautību valodas” netiek pieminētas ne reizi. Šī proporcija vēlreiz apliecina LSP diskursa reaktīvo raksturu: partijas deputāti nevis iestājas par krievu valodas vai mazākumtautību valodu tiesībām, bet gan polemizē ar valdošo partiju piekopto latviešu valodas un izglītības politiku.

Ievērojami biežāk šīs partijas runātāji pievēršas nevis valodas, bet nesenās vēstures problemātikai. Zīmīgi, ka LSP pārstāvji biežāk par jebkuru citu frakciju lieto vārdu „okupācija”. Turklāt „okupācijas” pieminēšana ir izteikti reaktīva, uzstājīgi noraidot šā vārda lietošanas leģitimitāti no „latviešu” partiju puses — atsaucoties uz „mistisko okupāciju”, „mulķīgo Deklarāciju par Latvijas okupāciju” u. tml. Okupācijas diskurss ir izteikti personalizēts. Lai gan sarunas starp runātāju un deputātiem aizliedz formāli Saeimas Kārtības ruļļa 71. pants, par okupāciju ļoti bieži tiek runāts, piesaucot adresātu vārdā vai partijas nosaukumā.

„Un vēl es gribu pateikt, Dobeļa kungs, ka jūs ar savām smadzenēm nekā nevarat saprast, ka tiešām okupācijas nebija, jo visu laiku pie varas atrodas latvieši.” (Aleksandrs Golubovs, 2004. gada 11. novembris)

„Cienījamie kolēģi! Šeit visi jūs runājat par okupāciju, deokupāciju, dekolonizāciju. Runājat pretēji tam, ko jūs

runājat Eiropā, — ka jūs veiksiet integrāciju, naturalizāciju, visiem dosiet iespēju naturalizēties, dosiet iespēju saņemt Latvijas Republikas pilsonību. Un mani izbrīna vispār Tabūna kunga liekulība.” (Aleksandrs Golubovs, 2004. gada 10. jūnijs)

„Okupācijas” diskurss nepārprotami ir arī ļoti moralizēts. Okupācija šeit nav militārs vai valststiesisks termins, bet gan indivīda dziļākās pārlicības jautājums. Tas signalizē auditorijas dalījumu morāli labos un ļaunos cilvēkos, atkarībā no tā, kuru pusi pārstāv runātājs. LSP diskursā atsevišķos gadījumos „okupācija” tiek piesaukta nepārprotamai provokācijai, kurai nav tieša sakara ar attiecīgajās debatēs aplūkojamo tēmu:

„Mēs redzam tieši tādu ceļu krīzes situācijas risināšanai. Var būt, ka mēs kaut kur kļūdāmies, bet pat Dobelis apliecināja, ka krīze ir, kaut gan viņš domā par okupāciju, bet tas nebija... Nu labi, tas nu tā!” (Aleksandrs Golubovs, 2006. gada 23. februāris)

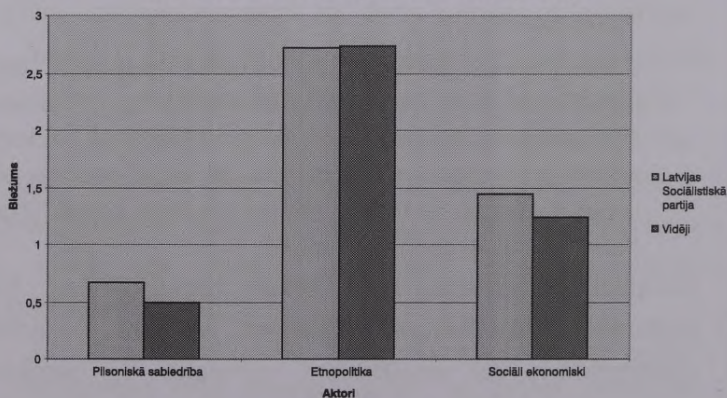
„Dobeļa kunga zināšanai: par okupāciju nerunāšu. Mans priekšlikums ir, ka komisijas priekšsēdētājs apstiprina komisijas nolikumu, nosakot komisijas priekšsēdētāja biedra un sekretāra pienākumus un atbildību, kā arī to personu loku, kurām ir tiesības piedalīties slēgtās komisijas sēdēs.” (Igoris Solovjovs, 2004. gada 28. oktobris)

Okupācijas jēdziens, kurš ieņem centrālu vietu LSP parlamentārajā diskursā, tādējādi nekalpo nekādiem deskriptīviem vai analītiskiem mērķiem. Tā lietojuma konteksts visbiežāk ir provokācija vai pretinieka situatīva diskreditācija, kura tad arī acīmredzot veido LSP parlamentārās runas kodolu.

Sociāli ekonomiskā dimensija

Lai gan sociāli ekonomiskā dimensija LSP parlamentāriešu runās nav noteicošā, partija tomēr var tikt uzskatīta par kreisu. Visbiežāk pieminētā aktoru kategorija ir „pensionāri”. Patiešām biežāk par citām frakcijām LSP piemin arī tradicionāli kreisajai dimensijai piederīgos aktorus un vērtības: „bezdarbniekus”, „maznodrošinātos”, „sociālo palīdzību” un „sociālās garantijas”. Tomēr, ņemot vērā LSP frakcijas deputātu nelielo pienesumu parlamentārajām debatēm, šos datus būtu vērts interpretēt piesardzīgi — runa šeit ir par ļoti nedaudziem (2-5) lietojumiem. Labēji liberālais leksikons LSP vārdnīcā trūkst pilnībā: tikpat kā netiek pieminēti uzņēmēji, uzņēmējdarbība, investori un investīcijas.

Grafiks 5. Latvijas Sociālistiskā partija

7. „Par Cilvēktiesībām Vienotā Latvijā”

Šajā nodaļā tiks aplūkota tā politisko organizāciju apvienības „Par Cilvēktiesībām Vienotā Latvijā” („PCTVL (2)”) frakcija, kura 8. Saeimā izveidojās pēc plašākās apvienības PCTVL („PCTVL (1)”) šķelšanās 2003. gada sākumā un formāli tika nodibināta 2003. gada 29. augustā. Šajā frakcijā bija 6 deputāti, no kuriem visaktīvākais runātājs bija Vladimirs Buzajevs, kurš debatēs ir runājis ievērojami vairāk (apm. 116 000 vārdu) par citiem lielākajiem PCTVL (2) runātājiem — Jakovu Plineru (46 000 vārdu) un Juri Sokolovski (33 000 vārdu). Kopumā PCTVL frakcija debatēs ir piedalījusies visai aktīvi. Ar 41 477 vārdlietojumiem šās frakcijas vidējais deputāts atpalciek tikai no TB/LNNK deputātiem, gandrīz trīs reizes pārsniedzot 8. Saeimas vidējā deputāta runātīgumu. Neskatoties uz frakcijas nelielo izmēru, tās pienesums debatēm ir otrs lielākais arī absolūtā vārdlietojumu skaita ziņā⁶.

Aplūkojot PCTVL diskursu kopumā, ir jāatzīst, ka šeit izteikti dominē etnopolitiskā tematika, kura tiek izvērsta piesaistē gan valodas, gan vēstures, gan pilsonības jautājumiem. Arī pilsoniskās sabiedrības aktori un vērtības šajā diskursā ir pārstāvēti, tomēr ievērojami mazāk. Īpašas ievēribas cienīga aina paveras sociāli ekonomiskajā perspektīvā. Spriežot pēc PCTVL parlamentārā diskursa, ir nopietns pamats apšaubīt šīs apvienības kreiso orientā-

6 Turklāt jāņem vērā, ka šeit aplūkotās PCTVL (arī LSP un TSP) deputātu debates neaptver debašu apjomu neaptver visu 8. Saeimas leģislatūras posmu.

ciju: debatēs ir vērojams ievērojams labēju vērtību un aktoru pārsvars.

Pilsoniskās sabiedrības dimensija

Pilsoniskās sabiedrības aktori PCTVL diskursā ir pārstāvēti līmenī, kurš aptuveni atbilst 8. Saeimas vidējam līmenim. Galvenā aktoru kategorija ir arodbiedrības (64 reizes), kuras šās frakcijas deputāti piemin ievērojami vairāk par citām frakcijām. Tāpat PCTVL deputāti atsauca uz „sabiedriskām organizācijām” (30 reizes) un nevalstiskām organizācijām (6 reizes). Vienlaikus šeit ir vērojama visai maza dažādu organizāciju veidu pārstāvība: PCTVL nepiemin profesionālās, sieviešu vai sporta organizācijas. Reliģiskās organizācijas tiek pieminētas divreiz — abas reizes nosodoši runājot par reliģisko organizāciju „Jaunā paudze”. Aplūkojot pieminētās biedrības un asociācijas, ir vērojama vidēji zema daudzveidība un vidēji šaurs pārstāvēto organizāciju spektrs. Visbiežāk (25 reizes) tiek pieminēts Krievu skolu aizstāvības štābs, 18 reizes — PCTVL satelītorganizācija Latvijas Cilvēktiesību komiteja. 7 reizes tiek pieminēta Latvijas Farmaceitu biedrība, 3 reizes — minoritāšu kultūras biedrības un Nacionālsociālistiskā režīma upuru biedrība „Piemiņa nākotnei”, 2 reizes — Māju īrnieku asociācija, Preses izdevēju asociācija, pa vienai — Lielo pilsētu asociācija, Latvijas Brīvo arodbiedrību asociācija (acīmredzot — savienība), Koledžu asociācija, Privātskolu asociācija, Augstskolu asociācija (asociācija ar šādu nosaukumu faktiski nepastāv), Pensionāru federācija.

Pilsoniskās sabiedrības vērtības PCTVL parlamentārajā diskursā ir sastopamas salīdzinoši bieži. Vienlaikus jānorāda, ka šis biežums saistīts ar divām lemmām, kuri šīs frakcijas deputātu runās atkārtojas ārkārtīgi bieži — tie ir vārdi „cilvēktiesības” (111 lietojumi) un „pikets” (117 lietojumi).

Tā kā cilvēktiesību nosaukums ir atrodams pašas apvienības nosaukumā, tā klātbūtne debatēs nav pārsteidzoša. Starp šiem 111 lietojumiem dominē divi savstarpēji saistīti cilvēktiesību pieminēšanas konteksti, ārpus kuriem PCTVL deputāti cilvēktiesības piemin visai reti. Tie ir, pirmkārt, nepilsoņu problēma, un, otrkārt, izglītības reforma. Dažas reizes tiek pieminētas denacionalizēto namu īrnieku tiesības, pulcēšanās brīvības ierobežojumi saistībā ar likumu „Par sapulcēm, piketiem un gājieniem” un aizliegums mitiņos lietot PSRS un fašistiskās Vācijas simboliku. Citos kontekstos cilvēktiesības pieminētas faktiski netiek. Daudzajos cilvēktiesību pieminēšanas gadījumos skaidri dominē trīs konteksti. Pirmkārt, tā ir deputātu vēlme pozicionēt sevi kā vienīgos cilvēktiesību aizstāvjus („Man, kā jau cilvēktiesību aizstāvim...”; „... pēc savas būtības mūsu frakcija līdzinās cilvēktiesības aizstāvošai organizācijai...” (Vladimirs Buzajevs, 2003. gada 10. aprīlis, 18. decembris)); otrkārt, Saeimā dominējošās cilvēktiesību izpratnes deleģitīmācija (piemēram, sistemātiski saucot Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisiju par „tā saukto Cilvēktiesību komisiju”); treškārt, norādes uz dažādām starptautiskām organizācijām kā patiesajiem

ekspertiem un autoritātēm cilvēktiesību ievērošanas jomā (piemēram, „Un šie rezultāti noteikti tiks nodoti kompetentiem orgāniem - ja ne šeit, tad ārpus Latvijas, teiksim, Eiropas Padomei. Tur, kur patiesi saprot, kas ir demokrātija un kas ir cilvēktiesības.” (Vladimirs Buzajevs, 2003. gada 15. maijā))

Tāpat frakcijas deputāti, neskatoties uz plašo cilvēktiesību pieminēšanu, ne reizes nepiemin „indivīda tiesības” vai „dzimumu līdztiesību”. Vēl vairāk: citi, ar Latvijas nepilsoņiem un krievvalodīgajiem nesaistīti cilvēktiesību pieminēšanas kontekstus šās frakcijas lielākais runātājs atklāti deklarē kā mazsvarīgākus par cilvēktiesību „īsteno” problēmu:

„Šajā zālē mēs stundām ilgi diskutējām par homoseksuālistu tiesībām. Visas šīs diskusijas izcēlās vienīgi tāpēc, ka ir nepieciešams iestrādāt likumos Eiropas Savienības Pretdiskriminācijas direktīvas normas. Tomēr pirmām kārtām direktīva paredz diskriminācijas pēc rases un etniskās pazīmes nepieļaušanu.” (Vladimirs Buzajevs, 2005. gada 22. septembrī)

Arī divi vienīgie tolerances jēdziena lietojums PCTVL parlamentārajā runā signalizē to pašu: proti, izteiktu pilsoniskās sabiedrības vērtību koncentrāciju uz Latvijas krievvalodīgo un nepilsoņu jautājumiem, citiem cilvēktiesību aspektiem pievēršot visai maz uzmanības.

Biežā piketu (117) un demonstrāciju (22) pieminēšana PCTVL diskursā ir saprotama, ņemot vērā apvienības tradicionālo šādai politiskās līdzdalības formai no savu atbalstītāju puses. Ar to kontrastē salīdzinoši daudz

retākā atsaukšanās uz „sabiedrisko domu”, „sabiedrības viedokli” un „tautas viedokli”.

Etnopolitiskā dimensija

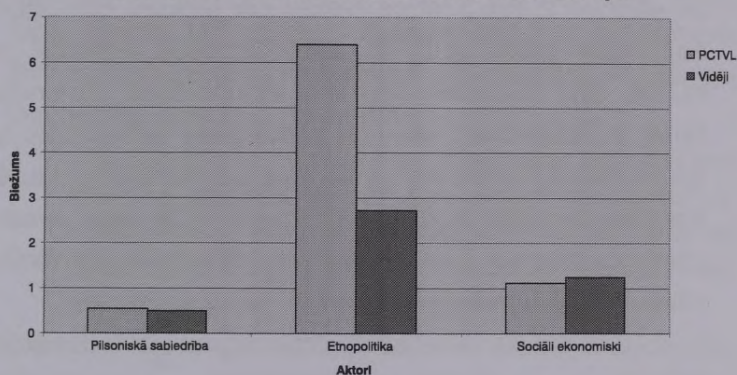
Etnopolitiskā dimensija PCTVL parlamentārajā diskursā ir dominējoša. Gan attiecībā uz aktoriem, gan attiecībā uz vērtībām šī frakcija Saeimas debatēs izmanto etnisko arsenālu vairāk par jebkuru citu frakciju. Raugoties uz etnopolitisko dimensiju kopumā, ir jāsecina, ka šeit centrālu vietu ieņem valodas jautājumi: „valsts”, „dzimto”, „latviešu”, „krievu” vai „mazākumtautību” valodu seši PCTVL parlamentārieši 8. Saeimas laikā debatēs ir pieminējuši 635 reizes Tā ir apmēram trešā daļa no vārda „valoda” 1841 lietojumiem. Ievērojami liela ir „nepilsoņu” (646 reizes) un „pilsonības” (152 reizes) tematikas klātbūtne. Attiecībā uz vēstures problemātiku („okupācija”, „kolonizācija”, „komunisma noziegumi” utt.) jānorāda, ka tās īpatsvars ir ievērojami mazāks gan par PCTVL galvenajiem antagonistiem TB/LNNK, gan par ideoloģiski tuvu LSP. Tas ļauj domāt, ka PCTVL parlamentārais diskurss tomēr vairāk specializējas valodas un nepilsoņu, nevis vēstures problemātikā.

Sociāli ekonomiskā dimensija

PCTVL frakcijas sociāli ekonomiskais diskurss izceļas ar ievērojamu daudzveidību: tajā ir sastopamas gandrīz visas šajā pētījumā izmantotā leksikona lemmas — gan

kreisam, gan labējam leksikonam piederīgās. Visvairāk pieminētā ekonomisko aktoru kategorija ir „nodokļu maksātājs”. Tas ir saprotami, ņemot vērā, ka šī ekonomisko aktoru kategorija iekļauj ne tikai pilsoņus, bet arī nepilsoņus. Neskatoties uz kreiso aktoru un vērtību klātbūtni, PCTVL ekonomiskajā diskursā dominē labējie aktori un vērtības. Tādas kategorijas, kā „uzņēmēji”, „investori”, „darba devēji”, „investīcijas”, „liberalizācija”, „konkurētspēja”, „uzņēmējdarbība” šīs partijas parlamentāriešu runās tiek lietotas biežāk par 8. Saeimas vidējo līmeni. Turpretī kreisu orientāciju apliecinošie vārdi „bezdarbnieki”, „maznodrošinātie”, „darba ņēmēji”, „mazturīgie”, „sociālās garantijas”, „sociālais taisnīgums”, „sociālā palīdzība” apvienības leksikonā ir atrodamas jūtami retāk. Zīmīgi, ka attiecībā uz kreisā leksikona klātbūtni parlamentārajās debatēs PCTVL būtiski atpaliek no pārējām divām frakcijām, kuras tiek uzskatītas par kreisām, t. i., LSP un TSP. PCTVL sociāli ekonomiskajā diskursā gan ir jūtama arī kreisā leksikona klātbūtne, piemēram, attiecībā uz sociālā taisnīguma vērtību, kur 6 no 9 tās pieminēšanas gadījumiem pieder tieši PCTVL deputātiem. Tomēr kopumā šeit dominē labējs diskurs — 31 reizi pieminot „uzņēmējus” un 16 reizes — „maznodrošinātos”; 25 reizes „darba devējus”, 6 reizes — „darba ņēmējus”. Arī „pensionārus” PCTVL deputāti piemin ievērojami retāk nekā kolēģi kreisajā flangā un retāk nekā vairums labējo frakciju. Izņēmums ir izteikti labējā ZS.

Grafiks 6. "Par Cilvēktiesībām Vienotā Latvijā"

8. Apvienība „Tēvzemei un brīvībai”/LNNK

Apvienība „Tēvzemei un brīvībai/LNNK” ir 8. Saeimas debatēs visvairāk pārstāvētais politiskais spēks. Neskatoties uz to, ka šajā Saeimas sasaukumā apvienībai bija tikai 7 mandāti, ar 334 tūkstošiem vārdu TB/LNNK ieņem vadošo vietu debašu apjoma ziņā. Vadošās vietas no TB/LNNK deputātiem šeit ieņem Juris Dobelis (kurš ar 183 tūkstošiem vārdu lietojumu vienlaikus ir arī 8. Saeimas lielākais debatētājs), Pēteris Tabūns un Anna Seile.

TB/LNNK parlamentārajā diskurss izceļas ar vizzemāko pilsoniskās sabiedrības aktoru un vērtību īpatsvaru starp visām 8. Saeimas parlamentārajām partijām. Arī ekonomisko aktoru un vērtību klātbūtne apvienības deputātu vidū ir zem vidējā līmeņa. Dominē etnopolitiskā dimensija. Attiecībā uz etnopolitiskās vārdnīcas izmantojuma biežumu *tēvzemieši* gan atpaliek no vārdnīcas lielākajiem piekritējiem, PCTVL (2) frakcijas.

Tomēr TB/LNNK deputāti piesauc etnopolitiskos aktorus un vērtības 2 līdz 3 reizes biežāk par jebkuru citu „labēji nacionālu” partiju (t. i., JL, LPP, TP, ZZS). Atšķirībā no PCTVL (2), TB/LNNK diskursā etnopolitiskā dimensija, šķiet, ir „izspiedusi” vairumu pilsoniskās sabiedrības un sociāli ekonomiskos elementus. Šīs iezīmes liecina, ka šās frakcijas deputāti politiku redz galvenokārt caur etnisko attiecību prizmu, kura pieļauj citu dimensiju un vērtību klātbūtni visai ierobežotā apjomā.

TB/LNNK parlamentārais diskurss, salīdzinot ar citām frakcijām, ir piesātināts ar noniecinošiem, pazemojošiem un aizvainojošiem apzīmējumiem un vulgārismiem⁷.

Šie vārdlietojumi apliecina tādu runas formu klātbūtni frakcijas tekstos, kuras ir visai tālu no deliberatīva, uz savstarpēju saprašanos vērsta parlamentāra diskursa. Savstarpēja cieņa, lietišķa kritika un emocionāli neitrāla attieksme pret oponenta viedokli TB/LNNK parlamentārajā runā bieži tiek aizstāta ar frivoliem mēģinājumiem diskreditēt oponentus un viņu priekšlikumus.

Pilsoniskās sabiedrības dimensija

TB/LNNK parlamentārajā diskursā ir vērojams salīdzinoši vizzemākais pilsoniskās sabiedrības aktoru un vērtību īpatsvars. Pilsoniskās sabiedrības aktoru loma šās frakcijas parlamentāriešu debatēs ir margināla, pat — neesoša. Neskatoties uz frakcijas vislielāko pienesumu parlamentārajām debatēm (334 574 vārdu lietojumi), pilsoniskās sabiedrības aktori šeit tikpat kā neparādās.

⁷ Skat. 1. pielikumu.

Pats „pilsoniskās sabiedrības” vārds šeit parādās vienu reizi. Turklāt tas pretēji vispārpieņemtajam lietojumam šeit nozīmē „pilsoņu sabiedrību” un ir saistīts ar Latvijas jaunpilsoņu šķietamo „nelojalitāti”:

„Ir tāds jautājums: cik nopietna ir mūsu valsts attieksme pret pilsonisko sabiedrību un pret jaunu pilsoņu veidošanos? Jo ir nepieciešams veidot tādu pilsoņu kopu, kuriem vairāk vai mazāk rūpētu Latvija. [...] Ko šitāds vai šitāda melu tūķe varēs darīt Latvijas valstī?” (Juris Dobelis, 2006. gada 30. marts)

„Nevalstiskās organizācijas” šeit tiek pieminētas divreiz, „sabiedriskās organizācijas” — četras reizes. Sieviešu, jaunatnes, sporta, profesionālās organizācijas TB/LNNK parlamentāriešu debatēs nav pārstāvētas vispār. Attiecībā uz konkrētu biedrību un asociāciju pieminēšanu TB/LNNK diskurss ir ļoti nabadzīgs. 12 reizes tiek pieminēts Krievu skolu aizsardzības štābs, 4 reizes — Nacionālo karavīru biedrība, divreiz — Tiesnešu biedrība, pa vienai reizei — Juristu biedrība, Piļu un muižu asociācija, Degvielas tirgotāju asociācija, Meža īpašnieku asociācija. Vēl divu biedrību darbība tiek pieminēta izteikti negatīvā tonī: tās ir Latvijas — Krievijas sadarbības asociācija un asociācija „Dvina”.

Attiecībā uz pilsoniskās sabiedrības vērtību klātbūtni TB/LNNK diskursā ir vērojama līdzīga situācija. Tādas vērtības, kā „tolerance”, „dzimumu līdztiesība”, „diskriminācijas novēršana”, „indivīda tiesības” nerod atspoguļojumu frakcijas deputātu sacītajā. Arī „sabiedrības viedoklis”, „iedzīvotāju viedoklis”, „sabiedriskā doma” šeit neparādās ne reizi. Vienīgais sabiedrības viedokļa

faktors, kurš debatēs parādās vairākas reizes, ir raidījuma „Kas notiek Latvijā?” vadītājs Jānis Domburs. Visvairāk pieminētās pilsoniskās sabiedrības vērtības „cilvēktiesību” 24 lietojumi ietver pārsvarā nosodošas norādes attiecībā uz citiem šās vērtības piesaucējiem, kas rāda, ka pašas TB/LNNK politiskajā darbībā cilvēktiesību vērtības spēlē labākajā gadījumā sekundāru lomu. To labi ilustrē sekojoši izteikumi, kuriem līdzinās gandrīz visas cilvēktiesību pieminēšanas epizodes:

„...klaigāšana par tā saucamajām cilvēktiesībām..” (Juris Dobelis, 2003. gada 18. decembrī)

„Tā ka nenāciet un nerunājiet te par cilvēktiesībām un par kaut kādu tur demokrātiju, un par daudz ko citu.” (Juris Dobelis, 2005. gada 29. septembrī)

„Nevajadzētu slēpties aiz cilvēktiesībām un attaisnot visādas nenormālas!” (Pēteris Tabūns, 2006. gada 15. jūnijā)

Etnopolitiskā dimensija

Etnopolitiskās vārdnīcas izmantojumā TB/LNNK ieņem vienu no vadošajām vietām 8. Saeimā. Tas attiecas uz visām šās vārdnīcas jomām — gan attiecībā uz valodu, gan vēstures interpretāciju, gan pilsonības jautājumiem. Šie elementi ieņem TB/LNNK leksikonā centrālu vietu. Vienlaikus jāatzīst, ka salīdzinošā perspektīvā *tēvzemiešu* frakcija īpaši specializējas tieši vēstures jautājumu piesaukšanā.

Lai gan *tēvzemieši* samērā bieži lieto arī tādus citu frakciju leksikā reti sastopamus apzīmējumus, kā „kolonizācija”, „dekolonizācija”, „deokupācija”, tomēr

tieši „okupācijas” (240 reizes) un „okupantu” (45 reizes) piesaukšana ir neapšaubāms *tēvzemiešu* zīmols. Visbiežāk minētās vārdkopas ir „okupācijas laiks”, „okupācijas sekas” un „okupācijas fakts”. Okupācijas diskurss ir izteikti konfrontējošs:

„Ir 1918. gada 18. novembrī dibinātā Latvijas Republika, kas nekad nav pārstājusi eksistēt, lai arī kā jums to gribētos, okupantu pēcnācēji un tamlīdzīgie tumsoņi!” (Juris Dobelis, 2004. gada 22. janvāri)

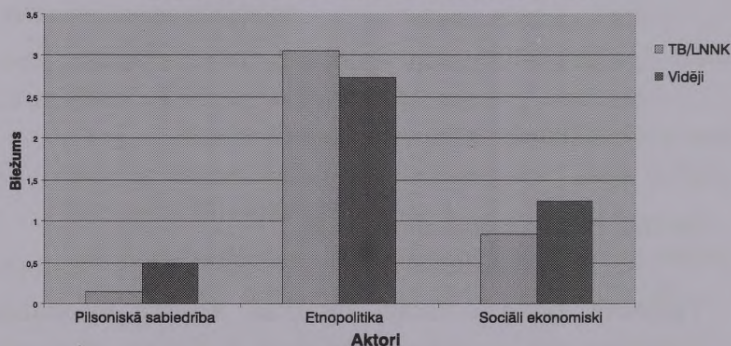
„Te pilns ar okupantiem, pilns ar lielkrievu šovinistiem, pilns ar čekistiem, un viens no tiem blāva nupat, kā jūs dzirdējāt, lūk!” (Juris Dobelis, 2006. gada 28. septembris)

Sociāli ekonomiskā dimensija

Sociāli ekonomisko aktoru un vērtību klātbūtne TB/LNNK parlamentārajā diskursā ir visai ierobežota. Salīdzinājumā ar citām 8. Saeimas frakcijām, *tēvzemieši* uz tiem ir atsaukusies visai maz. Starp ekonomiskajiem aktoriem TB/LNNK deputāti salīdzinoši daudz ir pieminējuši zemniekus un zemes īpašniekus. Attiecībā uz sociāli ekonomiskajām vērtībām ir jāsecina, ka kreisās vērtības (sociālais taisnīgums, bezdarbs utt.) tiek pieminētas visai reti — vienīgais izņēmums ir „pensionāri”, kurus *tēvzemieši* piesauc labprāt (80 reizes). Tomēr arī labējo vērtību („konkurētspēja”, „investīcijas” utt.) piesaukšanas ziņā šī frakcija ir krietni zem vidējā līmeņa. „Ekonomiskā attīstība” un „ekonomiskā izaugsme” TB/LNNK parlamentārajā diskursā tiek pieminēta vienu reizi, „konkurētspēja” — divas, „liberalizācija” un „labklājība” —

nevienu. Frakcijas deputātu sacītajā gandrīz pilnībā trūkst ekonomiskā aktivisma vērtību, kuras tomēr ir sastopamas citu tradicionāli par labējām uzskatīto partiju (TP, JL, LPP, ZZS) leksikā. Ar to kontrastē biežā „nekustamā īpašuma” piesaukšana 67 reizes. Tas ierindo TB/LNNK pirmajā vietā, jo pārējās partijas kopā vārdu savienojumu „nekustamais īpašums” lietojušas 99 reizes.

Grafiks 7. “Tēvzemei un brīvībai”/LNNK

9. Tautas partija

Tautas partija 8. Saeimas vēlēšanās ieguva 20 mandātus, tādējādi veidojot trešo lielāko frakciju šajā Saeimas sasaukumā. Šīs frakcijas lielākie runātāji ir deputāti Gundars Bērziņš, Aleksandrs Kiršteins (kurš gan 2005. gada jūnijā frakciju pameta) un Dzintars Ābiķis. Atšķirībā no mazākajām frakcijām, piemēram, TB/LNNK, PCTVL un LSP, starp TP deputātiem nav atrodams kāds, kura runātais ieņemtu dominējošu pozīciju. Vidējais TP deputāts debatēs ir izteicies samērā daudz, tomēr

ievērojami mazāk par divu visvairāk debatējušo frakciju, TB/LNNK un PCTVL, deputātiem.

TP parlamentārajā diskursā dominē aktori, nevis vērtības. Gan pilsoniskās sabiedrības, gan etnopolitiskā, gan sociāli ekonomiskā perspektīvā šās frakcijas deputāti dod priekšroku runāt par noteiktām cilvēku grupām, nevis par vērtībām un principiem. Tas ļauj secināt, ka šīs partijas politisko interešu centrā ir konkrētu grupu interešu pārstāvība un aizstāvība, nevis vispārīgi orientieri un vērtības. Tādēļ Tautas partija ievērojami mazāk par citām partijām runā par „cilvēktiesībām”, „tiesisku valsti” vai „labklājību”, ievērojami vairāk — par „sabiedriskām organizācijām”, „ražotājiem” un „uzņēmējiem”.

Lai gan TP deputātu parlamentārais diskurss ir mēreni nacionālistisks, tomēr, raugoties kopējā 8. Saeimas debašu kontekstā, etnopolitiskā dimensija TP diskursā nav dominējoša. Arī pilsoniskās sabiedrības elementi tajā ir pārstāvēti samērā nedaudz. Šīs frakcijas deputātu runāto atšķir augsts ekonomisko elementu īpatsvars, kurš turklāt ir orientēts uz izteikti labējām vērtībām — privāto uzņēmējdarbību un investīcijām.

Pilsoniskās sabiedrības dimensija

Pilsoniskās sabiedrības dimensija nav Tautas partijas prioritāte: pats pilsoniskās sabiedrības jēdziens Tautas partijas deputātu debašu runās neparādās ne reizi. Tiesa, pilsoniskās sabiedrības aktoru dimensijā Tautas

partija nedaudz pārsniedz vidējo pieminēšanas biežumu: deputāti salīdzinoši bieži piemin „sabiedriskās organizācijas”, arī „arodbiedrības”. Raugoties uz konkrētu biedrību vai asociāciju pieminēšanu, nākas konstatēt samērā plašu spektru, salīdzinot ar citām 8. Saeimas frakcijām. Deviņas reizes tiek pieminēta Olimpiskā komiteja un Pensionāru federācija, septiņas reizes — Bērnu fonds, sešas reizes — Krievu skolu aizsardzības štābs. Četras reizes deputāti atsaucas uz Latvijas Izglītības vadītāju asociāciju, trīs — uz Preses izdevēju asociāciju, divas — uz Zāļu ražotāju asociāciju un Ārstu biedrību, pa vienai — uz Nacionālo karavīru biedrību, Krievu biedrību asociāciju, Teātra biedrību, Latviešu biedrību (telpu nozīmē), Augstskolu profesoru asociāciju, Veselības aprūpes vadības speciālistu asociāciju, Māsu asociāciju, Profesionālās izglītības asociāciju, Darba devēju asociāciju [t. i., konfederāciju], Mūzikas izdevēju asociāciju, Sabiedrības veselības asociāciju, Ceļinieku asociāciju, Būvmateriālu ražotāju asociāciju, Pasaules nacionālo studentu asociāciju, Informācijas tehnoloģiju un telekomunikāciju asociāciju, Ķīmijas un farmācijas uzņēmēju asociāciju.

Pilsoniskās sabiedrības vērtībām TP parlamentārajā diskursā ir atvēlēta margināla loma. Sabiedriskās domas un sabiedrības līdzdalības vērtības TP deputāti piemin ievērojami retāk par 8. Saeimas vidējo līmeni. Tajās reizēs, kad frakcijas deputāti piemin līdzdalības izpausmes,

izteikumu konteksts lielākoties ir deleģitimējošs. To labi ilustrē tipiska „demonstrāciju” un „piketu” pieminēšana:

„Mums jābūt ļoti humāniem un tas jāpasaka, un jāpalīdz tiem cilvēkiem, kuriem valsts valodas mācīšanās rada garīgās attīstības traucējumus, kā mēs to redzējam nesenaļās demonstrācijās un mītiņos.” (Aleksandrs Kiršteins, 2003. gada 13. novembrī)

„Latvijai naidīgās organizācijas divas nedēļas pēc šiem nemieriem rīkoja, es gribētu teikt, slepenu sanākumi, kurā vienojās, ka jābeidz ir organizētas politiska rakstura akcijas un ka mūsu valstī ir jāorganizē dažādi nemieri, akcijas, piketi, mītiņi, biedrības, lai radītu sociālu spriedzi.” (Jānis Lagzdīņš, 2003. gada 13. martā)

Savukārt vairums ar indivīda tiesību aizsardzību saistītām vērtību (diskriminācijas novēršana, dzimumu līdztiesība utt.) TP diskursā neparādās nemaz. Indivīda tiesību aizsardzības dimensija TP politiskajai pozīcijai acīmredzot ir sveša. Ilustratīvi ir divi vienīgie tolerances pieminēšanas gadījumi:

„Es parasti esmu diezgan tolerantants savos spriedumos, un tāpēc piedodiet man, ja šoreiz es varbūt būšu nedaudz ass savos izteikumos.” (Dzintars Ābiķis, 2002. gada 5. decembrī)

„Vakar avīzē „Diena” bija atreferēts Vācijas Kristīgo demokrātu savienības partijas priekšsēdētāja Angela Merkela teiktais; proti, ka ieceļotājiem ir jāpielāgojas Vācijas iedzīvotāju vairākuma kultūrai, ka neierobežotā tolerance pret citu etnisko grupu tradīcijām tikai radīs šķelšanos sabiedrībā.” (Dzintars Ābiķis, 2004. gada 9. decembrī)

Etnopolitiskā dimensija

Salīdzinājumā ar citām 8. Saeimas frakcijām, etnopolitiskā dimensija Tautas partijas parlamentārajā diskursā ir vidēji izteikta. Etniskās kvalifikācijas „latvieši”, „krievi” TP izmanto mazliet retāk par vidējo līmeni. Tas pats sakāms arī par valodas jautājumiem. Attiecībā uz nesenās vēstures un okupācijas jautājumiem, TP deputāti mēdz runāt gan par „okupāciju”, gan par „kolonizāciju”, „dekolonizāciju”, „deokupāciju”, vienreiz tiek pieminēti arī „civilokupanti”. Vienlaikus okupācijas diskurss TP gadījumā nav tik konfrontējošs un personalizēts, kā TB/LNNK gadījumā. Tajā dominē juridiski momenti (okupācijas fakta atzīšana, Deklarācija par Latvijas okupāciju) un konstatācijas, nevis morālas kategorijas un vēlme delegitimēt kāda politiskā oponenta piedalīšanos debatēs. Starp „okupācijas” vārda lietojumiem ir nedaudz tādu, kas būtu iecerēti kā personisks aizskārums konkrētam cilvēkam. Arī tajos gadījumos, kad okupācija tiek piesaukta kā arguments pret konkrētu opozīcijas deputātu, tas netiek darīts, lai iztēlotu kādu pretējās puses deputātu kā šās okupācijas aizstāvi un iemiesojumu:

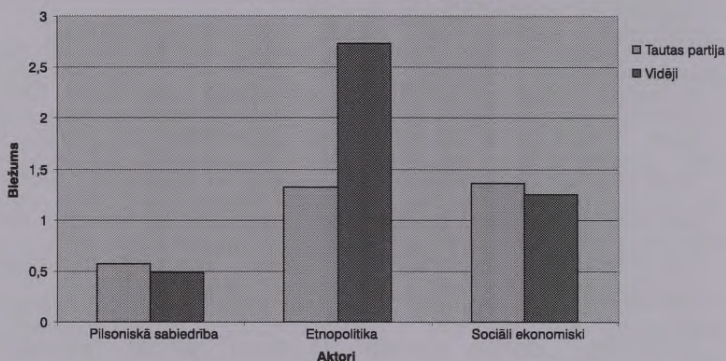
„Ja jau Tonijs Blērs raksta, ka ir bijusi okupācija, kas tad, Jurkāna kungs, jūsuprāt, ir okupācija? Ko nozīmē, jūsuprāt, šis vārds? Okupācija, manā izpratnē, ir sveša karaspēka atrašanās kādas valsts teritorijā, savu pilsoņu nelikumīga pārvietošana uz šo teritoriju. Okupācija ir tad, ja teritoriju zaudē kāda valsts, ko ir okupējis svešas valsts karaspēks.” (Aleksandrs Kiršteins, 2005. gada 17. martā)

Sociāli ekonomiskā dimensija

Tautas partijas parlamentāriešu runās sociāli ekonomiskie aktori un vērtības ir pārstāvēti visai bieži, turklāt tajos ir vērojama arī visai liela daudzveidība. Partija ļoti bieži piemin „zemniekus” (87 reizes) — absolūtos skaitļos pat biežāk par Zaļo un Zemnieku savienības frakciju. Bieži tiek pieminēti „uzņēmēji” (47 reizes), „nodokļu maksātāji” (30 reizes). Ievērojami retāk parādās „maznodrošinātie” (7 reizes), „darba ņēmēji” (1 reize), vispār neparādās „mazturīgie”. Tas apliecina labēju, uzņēmēju, darba devēju un ražotāju interešu pārstāvēniecību vērstu orientāciju. Tautas partijas deputāti vispār nemēdz runāt par sociālo taisnīgumu, arī „sociālās garantijas” (5 reizes) un „sociālā palīdzība” (1 reizi) parādās ļoti nedaudz. Tiesa, TP deputāti samērā bieži piemin pensionārus.

Tautas partijas sociāli ekonomiskajam diskursam pārējo partiju vidū piemīt visai augsts to labējo vērtību īpatsvars, kuras ir saistītas ar privāto uzņēmējdarbību un ekonomisko iniciatīvu. Piemēram, vārdus „uzņēmējdarbība”, „uzņēmēji”, „investīcijas”, „ražotāji” partijas deputāti lieto ievērojami vairāk par pārējām 8. Saeimas labējām frakcijām. Acīmredzot partijas izpratne par politisko procesu ietver priekšstatu par šo aktoru un vērtību nozīmību, tādēļ arī tie tik bieži tiek izmantoti deputātu argumentācijā.

Grafiks 8. Tautas partija

10. Tautas Saskaņas partija

Tautas Saskaņas partijas frakcija 8. Saeimā izveidojās 2003. gada 19. janvārī, pēc apvienības PCTVL šķelšanās. Frakcijas deputātu sastāvs vairākas reizes piedzīvoja ievērojamas pārmaiņas. Sākotnēji tajā bija 17 deputātu, no kuriem 2003. gada vasarā frakciju pameta trīs, tādējādi ļaujot 8. Saeimā izveidoties LSP un PCTVL (2) frakcijai. Pēc tam, 2004. gada februārī vēl pieci deputāti pameta TSP, lai pievienotos LPP frakcijai. Savukārt 2005. gada oktobrī frakciju pameta tās kādreizējais vadītājs un partijas līderis Jānis Jurkāns. Šajā laikā notiek arī frakcijas nosaukuma maiņa, kas saistīta ar tā paša gada vasarā notikušo TSP apvienošanos ar Rīgas domē pārstāvēto bijušā *saskaņieša* Sergeja Dolgopolova partiju „Jaunais centrs”. Tādējādi TSP frakcija pārtop par politisko organizāciju (partiju) apvienības „Saskaņas centrs” frakciju. Frakcijas lielākie debatētāji ir Boriss Cilēvičs, Valērijs Agešins un

Aleksandrs Bartaševičs. Kopumā TSP deputāti debatēs nav piedalījušies pārāk aktīvi: vidējā frakcijas dalībnieka piedalīšanās debatēs ir trešā mazākā starp 8. Saeimas frakcijām.

TSP parlamentārais diskurss neizceļas ar kādas aktoru vai vērtību dimensijas izteiktu pārsvaru pār citām. Līdzīgi LSP un PCTVL, arī TSP attiecībā uz pilsonisko sabiedrību uzsver cilvēktiesības. Salīdzinot ar šīm partijām, arī etnopolitiskā dimensija TSP deputātu sacītajā ir izteikta nedaudz mazāk. TSP sociāli ekonomiskais diskurss ir mēreni kreiss, ar labējo vērtību klātbūtni.

Pilsoniskās sabiedrības dimensija

Pilsoniskās sabiedrības elementi TSP diskursā ir atrodami salīdzinoši reti. TSP deputāti pilsoniskās sabiedrības aktorus piemin ievērojami retāk par vairumu partiju (izņemot JL un TB/LNNK), turklāt pieminēto vidū ir vērojama visai liela vienveidība. TSP vispār nepiemin sieviešu, jaunatnes, reliģiskās, sporta organizācijas, bet 6 reizes tiek ir minēta Juristu biedrība, divas - Zāļu ražotāju asociācija, pa vienai reizei - Zāļu lieltirgotāju asociācija, Ķīmijas un farmācijas uzņēmēju asociācija, Ārvalstu farmaceitisko firmu pārstāvju asociācija, Aptiekāru asociācija un Darba devēju asociācija [t. i., konfederācija], Krievu skolu aizsardzības štābs un Pensionāru federācija. Šis saraksts pilnībā izsmeļ to biedrību un asociāciju kopumu, kuru savās debatēs uzskata par nepieciešamu pieminēt TSP deputāti.

Attiecībā uz pilsoniskās sabiedrības vērtībām situācija TSP gadījumā ir mazliet labāka. TSP deputāti biežāk par citām partijām atsaucas uz „tiesisku valsti” (9 reizes) un „indivīda tiesībām” (3 reizes) Šās partijas diskursā tiek pieminēta tolerance (3 reizes), turklāt kā pozitīva vērtība. Daudz tiek runāts arī par cilvēktiesībām, kuru piesaukšana lielākoties ir saistīta ar Latvijas nepilsoņu un krievvalodīgo tiesībām. Tomēr TSP savā cilvēktiesību diskursā, atšķirībā no PCTVL un LSP, ietver arī atšķirīgas tēmas, piemēram, aizturēto personu tiesības, tiesības uz sociālo aprūpi, cilvēktiesību ierobežojumus terorisma apkarošanas kontekstā, tiesības uz medicīnisko aprūpi.

Vienlaikus jānorāda, ka, spriežot pēc parlamentārajām debatēm, TSP salīdzinoši maz interesē sabiedrības līdzdalība. Par „sabiedrības līdzdalību” un „sabiedrības viedokli” frakcijas deputāti konsekventi izvairās runāt; divreiz tiek pieminēts „tautas viedoklis”, vienreiz — „sabiedriskā doma”. Vienīgā līdzdalības forma, kas parādās analizē, ir „piketi”, kuri tiek pieminēti 9 reizes.

Etnopolitiskā dimensija

Etnopolitiskā dimensija TSP parlamentārajā diskursā ieņem nozīmīgu vietu. Etniskās kvalifikācijas, „krievi”, „latvieši”, „ebreji” šās partijas diskursā ir pārstāvētas visai daudz. Vienlaikus frakcijas diskurss atšķiras no citām t. s. kreisajām partijām 8. Saeimā.

Lai gan valodas jautājumi šās partijas diskursā parādās bieži, tomēr ne tik bieži, kā etnopolitisko

jautājumu galvenajiem protagonistiem, t. i., PCTVL, TB/LNNK un LSP. Tas pats attiecas uz nesenās vēstures problemātiku — okupāciju šās frakcijas deputāti piemin 2–3 reizes retāk par minētajām frakcijām. Šis atšķirības gan mazāk skar nepilsoņu tēmu — tā TSP diskursā ir pārstāvēta ievērojami plaši. Tas ļauj secināt, ka TSP etnopolitiskā diskursa centrā ir tieši pilsonības, nevis valodas vai vēstures jautājumi.

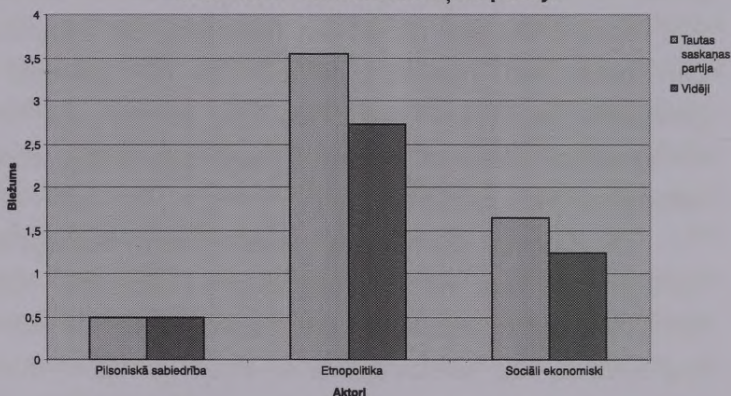
TSP frakcija biežāk par visām citām 8. Saeimas frakcijām piesauc vārdu „integrācija”. Salīdzinoši retāk tiek lietoti vārdi „okupācija” un „deokupācija”. Šī iezīme ļauj secināt, ka, salīdzinājumā ar citām partijām, kuras šo dimensiju izvirza savas politiskās darbības centrā, TSP frakcijas etnopolitiskajam diskursam piemīt mazāk konfrontējošs raksturs.

Sociāli ekonomiskā dimensija

Sociāli ekonomiskā dimensija TSP nav īpaši noteicoša — šās dimensijas aktorus *saskaņiešu* frakcija piemin mazliet biežāk par vidusmēru, savukārt vērtības — ievērojami retāk. Spriežot pēc parlamenta debatēs sacītā, TSP ir iespējams uzskatīt par kreisu partiju. TSP deputāti vairāk par citu partiju deputātiem piemin „maznodrošinātos”, „strādājošos”, „sociālās garantijas”. Turklāt šī frakcija ir absolūts līderis „pensionāru” pieminēšanā, uz kuriem *saskaņieši* atsaucas aptuveni divas reizes biežāk nekā 8. Saeimā kopumā. Frakcijas deputāti gan piemin arī labējus aktorus un vērtības, kā „uzņēmējus”, „darba

devējus” un „investīcijas”, taču to īpatsvars ir salīdzinoši neliels.

Grafiks 9. Tautas saskaņas partija

11. Zaļo un Zemnieku savienība

Zaļo un Zemnieku savienība 8. Saeimas vēlēšanās ieguva divpadsmit mandātus. Šīs frakcijas sastāvs visas leģislatūras laikā palika relatīvi stabils, ja neskaita Ināras Ostrovskas pievienošanos frakcijai 2006. gada septembrī. ZKS frakcija Saeimas debatēs kopumā ir piedalījusies salīdzinoši maz, un tās lielākie runātāji ir bijuši Leopolds Ozoliņš, Arvīds Ulme un Jānis Strazdiņš. Kopumā frakcijas deputāti nav īpaši bieži izmantojuši Saeimas tribīni savu uzskatu paušanai. ZKS frakcijas 12 deputātiem pieder tikai apmēram piecpadsmitā daļa no visām 8. Saeimas debašu apjoma, un par vidējo šās frakcijas deputātu mazāk debatēs ir uzstājušies vienīgi LSP deputāti.

Šās partijas politiskajā leksikonā dominē ekonomiskā dimensija, kurā ZZS ieņem vienu no pirmajām vietām. Tās ekonomiskais diskurss ir izteikti labējs, un atšķirībā no citām labējām partijām, tajā gandrīz nav atrodamas kreisas vērtības. Etnopolitiskā dimensija ZZS diskursā ir vidēji izteikta. Tajā dominē nesenas pagātnes un okupācijas problemātika, valodas un pilsonības jautājumiem spēlējot vienīgi marginālu lomu.

Pilsoniskās sabiedrības dimensija

Pilsoniskās sabiedrības aktori ZZS diskursā ir atrodami samērā nedaudz. Visai liels ir „nevalstisko organizāciju” pieminēšanas īpatsvars. Tas saistīts ar Ingrīdas Ūdres runu 2006. gada 30. martā, kurā Saeimas priekšsēdētāja deputāta statusā iestājās par „Deklarāciju par pilsoniskās sabiedrības attīstību Latvijā un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām”⁸. Zīmīgi, ka pirms debatēm šā dokumenta sakarā apvienības deputāti nevalstiskās organizācijas gandrīz nepiemin, kas norāda uz Ūdres runas ārkārtējo raksturu. Kopumā pilsoniskās sabiedrības aktoru vieta ZZS parlamentārajā diskursā ir nenozīmīga. To skaidri apliecina pieminētās biedrības un asociācijas, kuru skaits ir visai zems pat salīdzinājumā ar citām frakcijām: pa vienai reizei tiek pieminētas Ārstu biedrība, Jūrmalas aizsardzības biedrība, Zāļu lieltirgotāju asociācija un Krievu skolu aizsardzības štābs.

No pilsoniskās sabiedrības vērtībām ZZS deputāti samērā bieži ir atsaukušies uz „sabiedrības viedokli”

8 Skat. Sergeja Kruka analīzi pētījuma 2. daļas 1. nodaļā.

(7 reizes), „sabiedrības līdzdalību” (4 reizes). Šo pieminējumu skaits gandrīz pilnībā ir attiecināms uz Arvīda Ulmes runāto, runājot par ekoloģijas tēmām un karu Irākā. Tiek pieminētas arī demonstrācijas un piketi, visbiežāk negatīvā nozīmē — kā Jānim Strazdiņam vērsties pret „staigāšanu demonstrācijās, dažādu saukļu vicināšanu, māšu un bērnu tracināšanu” (2003. gada 11. septembrī). Turpretī attiecībā uz indivīda tiesību aizsardzības vērtībām situācija ir atšķirīga. Līdzīgi citām labējām partijām, ZZS tām gandrīz nepievērš uzmanību. No pilsoniskās sabiedrības vērtībām vienīgais vērā ņemamais lietojums attiecas uz vārdu „cilvēktiesības”, kuras ZZS diskursā parādās astoņas reizes. No šiem lietojumiem pieci gan pilda deleģitimējošu funkciju, parādot cilvēktiesības kā retorisku instrumentu partijas oponentu rokās:

„Vai jums, būdamiem vēlētājiem, celtos roka, lai tādus pārstāvjus [t. i., PCTVL] no Latvijas izvirzītu Eiropas Parlamentam? Viņiem interesē tautas sarīdīšana. Viņi aizsedzas ar to cilvēktiesību viēģes lapu.” (Jānis Strazdiņš, 2004. gada 9. janvārī)

„Ja es, piemēram, pateiktu, ka Streips ir kāds... nu, kā saka, sūds uz kociņa, tad uzreiz mani vazātu pa visādām kaut kādām cilvēktiesību tiesām, tāpēc ka ir aizgājuši līdz absurdam visa šī lieta.” (Arvīds Ulme, 2005. gada 15. septembrī)

Etnopolitiskā dimensija

Salīdzinājumā ar citām frakcijām, etnopolitiskā dimensija ZZS deputātu debatēs ir salīdzinoši maz izteikta un orientēta lielākoties uz nesenās vēstures problemātiku.

12 Abreviatūra ir iekļauta lietvārdu statistikā, paturot prātā, ka tajā ir ietverts vārds „organizācija”.

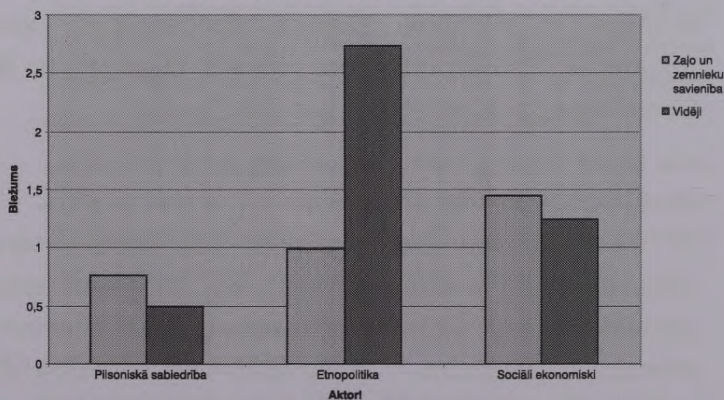
Etnopolitiskās dimensijas vērtības ZZS frakcijas deputātu diskursā parādās retāk par jebkuru citu frakciju, savukārt aktoru piesaukšanas biežums ir otrais zemākais pēc LPP. ZZS salīdzinoši maz uzmanības pievērš valodas jautājumiem: „latviešu valoda” un „valsts valoda” frakcijas deputātu sacītājā parādās attiecīgi 8 un 3 reizes, kas ir rekordzems skaits. Runājot par pilsonības jautājumiem, ir vērojama līdzīga situācija: „pilsonību” frakcijas deputāti ir pieminējuši 3 reizes, savukārt „nepilsoņus” — 8 reizes. Būtiska atšķirība ir attiecībā uz nesenās vēstures jautājumiem: par tiem ZZS deputāti ir runājuši ļoti labprāt. Piemēram, vārdus „okupācija”, „komunisma noziegumi”, „dekolonizācija”, deputāti ir lietojuši pat nedaudz biežāk par PCTVL un ievērojami biežāk par JL, LPP un TP. Vienlaikus jānorāda, ka ZZS iekšienē attiecībā uz šo tematiku ir vērojama izteikta specializācija: vārds „okupācija” ZZS deputātu runās minēts 60 reizes, no tām 52 reizes to debatēs lietojis Leopolds Ozoliņš.

Sociāli ekonomiskā dimensija

Sociāli ekonomiskā dimensija ZZS parlamentārajā diskursā ieņem ievērojamu vietu. Šās dimensijas aktoru pieminēšanā frakcija ieņem otro vietu (pēc LPP), savukārt attiecībā uz vērtībām — trešo (pēc LPP un LSP). ZZS sociāli ekonomiskā diskursa īpatnība ir tā izteikti labējais raksturs, kurš šās frakcijas diskursā tiek pārstāvēts vistīrākajā formā. Līdzās ievērojamam labējo aktoru un vērtību (investīciju, uzņēmējdarbības u. c.) īpatsvaram

šās frakcijas diskursā var visretāk saskarties ar nosacīti kreisu aktoru un vērtību (bezdarbnieku, maznodrošināto, sociālā taisnīguma u. c.) pieminēšanas. Šīs frakcijas deputātu debatēs ne reizi netiek pieminēti tādi vārdi, kā „maznodrošinātie” vai „sociālās garantijas”, kuri, neskatoties uz 8. Saeimas parlamentārā diskursa vispārējo labējo ievirzi, tomēr tiek pieminēti samērā bieži. Arī pensionārus šīs frakcijas deputāti piemin retāk par jebkuru citu frakciju. Tieši šī tendence izceļ ZZS sociāli ekonomisko diskursu pārējo frakciju kontekstā. Atbilstoši partijas nosaukumam, visbiežāk tajā pieminētā sociāli ekonomiskā grupa ir „zemnieki” (66 reizes); tāpat partijas politiku ievēribu izpelnās arī „īpašnieki” (33 reizes) un „uzņēmēji” (10 reizes).

Grafiks 10. Zaļo un zemnieku savienība

2. DAĻA

SERGEJS KRUKS

KOKAINA VALSTS VALODA: SAEIMA RUNĀ PAR PILSONISKO SABIEDRĪBU

Politiskās elites izpratni par pilsoniskas sabiedrības lomu atrodam augsta ranga valsts vadītāju izteikumos. 8. Saeimas priekšsēdētāja Ingrīda Ūdre 2006. gada 30. martā referēja par Deklarāciju par pilsoniskās sabiedrības attīstību Latvijā un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām. 9. Saeimas pirmais priekšsēdētājs Indulis Emsis skaidrus konceptuālus paziņojumus izdarīja svētku uzrunā parlamentam 2007. gada 4. maijā. Tekstu statuss ļauj droši secināt par politiskās elites uzskatiem.

Vispirms es analizēju deklarācijas atslēgvārdu „sadarbība” un „attīstība” nozīmes šajā dokumentā, Ūdres runā un 8. Saeimas stenogrammās kopumā. Vārdu lietojums rāda, ka likumdevējs neapgalvo, ka būtu sadarbojies ar kādu un attīstītu kaut ko konkrēti. Deputāti nedebatēja par politikas jēdzienu nozīmēm, piedāvājot tos kā neapstrīdamus, jau agrāk pierādītus faktus. Pirmajā nodaļā tiek noskaidrots, kādi gramatiskie paņēmieni veido latviešu birokrātisko kokaino valodu, kurā abstraktiem nedzīviem fenomeniem piemīt iekšējā dinamika, kas atbrīvo politisko eliti no atbildības par darāmo.

Otrā nodaļa noskaidro, kādas kontekstuālās nozīmes deputāti piešķir apzīmētājiem, kuri ir tieši attiecināmi uz pilsoniskās sabiedrības darbību. Ivars Ijabs, apstrādājot

8. Saeimas stenogrammas kvantitatīvi, konstatēja, ka šos jēdzienus deputāti ir lietojuši ļoti reti. Konteksta kvalitatīvā analīze savukārt apliecina, ka dažu jēdzienu nozīmes ir pārprastas, šiem vārdiem funkcionējot kā *ad populum* (populistiskam) argumentam.

Trešajā nodaļā tiek iztirzāts jautājums par Latvijas politiskās diskursīvās formācijas noteikumiem, proti, par tiesībām piedalīties politiskajā komunikācijā. Politiskās elites nosodošie izteikumi par nevalstiskajām organizācijām, žurnālistu informācijas ieguves un apstrādes metožu diskreditācija, reklāmas aģentūru uztāšanās pilsoniskās sabiedrības vārdā — šie notikumi ir daļa no cīņas par publiskās sfēras robežu noteikšanu.

Ceturtajā nodaļā es rādu, ka neuzticība nevalstiskajām organizācijām sakņojas kultūras priekšstatos par tautu kā tradicionālo mehāniskās solidaritātes kopienu un sabiedrību kā moderno organiskās solidaritātes kopienu. Salīdzinot jēdzienu „tauta” un „sabiedrība” lietojumu politiskajā diskursā, ir redzams, ka sabiedrība ir savtīgu neorganizētu indivīdu masa, kas kārtības uzturēšanas labad prasa augstākās autoritātes iejaukšanos. Tauta ir poetizētā kopiena — romantisks ideāls, bet ne sociāls aktors.

1. Kokaina valsts valoda

1.1. Notikumu konteksts

Politiskās elites izpratni par pilsoniskās sabiedrības nozīmi demokrātijā konceptuāli pauž Saeimas Deklarācija par

pilsoniskās sabiedrības attīstību Latvijā un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām, ko 2006. gada 30. marta sēdē prezentēja Ingrīda Ūdre (ZZS). Vispirms ir jāpaskaidro, kādi politiskie notikumi ap nevalstiskajām organizācijām risinājās iepriekšējos mēnešos. 2005. gada novembrī Saeimas Nacionālās drošības komisijas priekšsēdētājs Indulis Emsis (ZZS) runāja par antidemokrātisku tīklveida struktūru darbību Latvijā.⁹ Decembrī un janvārī *Neatkarīgā Rīta Avīze* publicēja plašus materiālus par Džordža Sorosa interesēs strādājošiem tīkliem Latvijā un Lietuvā.¹⁰ Kritiku izpelnījās arī Latvijas krievu iedzīvotāju interešu pārstāvošās organizācijas, kas protestēja pret vidusskolu mācībvalodas reformu. Hronoloģiski ZZS deputātu uzbrukums Sorosam un nevalstiskajām organizācijām sakrīt ar līdzīgu diskreditācijas kampaņu Krievijā un laikraksta *Diena* kritisko kampaņu pret Ventspils mēru Aivaru Lembergu, kurš jau bija iesaistījies Saeimas priekšvēlēšanu kampaņā ZZS sarakstā. 2006. gadā iniciatīvu pārņēma LPP: no savas reliģiski ideoloģiskās pozīcijas partija kritizēja liberālās NVO par publiski sniegto atbalstu seksuālajām minoritātēm. Jānis Šmits intervijā par laulības jēdziena precizēšanu Satversmē teica, ka šos

9 Sloga, G. (2005) „Emsis tīklu teorijas neskaidro”, *Diena* 15. nov.

10 Rozenbergs, R. (2005) „Sorosieši veido tīmekli arī ASV”, *NRA* 2. dec.

Rozenbergs, R. (2006) „Sorosiešu tīkls Latvijā: mērķi un darbojošās personas”, *NRA* 17. janv.

Točs, S. (2006) „Sorosieši kļūst stiprāki par partijām”, *NRA* 25. janv.

Mūrniece, I. (2006) „Sorosieši sola ievilkt tīklos”, *Latvijas Avīze* 31. janv.

Rozenbergs, R. (2006) „Sorosieši satiklo arī nevalstiskās organizācijas”, *NRA* 27. janv.

labojumus mēģināja apturēt „sorosiešu adepti”.¹¹ Bieži publiskajā diskursā jēdziens „sorosieši” tiek lietots vispārīgi, nekonkretizējot subjektus. Šajā runā Saeimā Šmits eksplicīti nosauca dažus no tiem: laikraksts „Diena”, Sabiedriskās politikas centrs „Providus”, sabiedrība par atklātību „Delna”, sabiedriskās politikas portāls „Politika.lv”, Lesbiešu, geju, biseksuāļu un transpersonu un viņu draugu apvienība „Mozaika”. „Šīs ārēji dažādās organizācijas patiesībā apvieno tikai viena lieta — proti, svešzemju miljonāra dāsni piešķirtā nauda, ko tās tik čakli cenšas atstrādāt, ieviešot tā saucamo „atklātās sabiedrības principu”” (2006. gada 7. septembrī). Šmits apsūdzēja nevalstiskās organizācijas vērtību degradācijas sludināšanā un apjukuma radīšanā valstī.

Parlamentāriešu uzbrukums dažām NVO prasīja no likumdevēja tomēr apliecināt uzticību demokrātijas pamatprincipam — pilsoniskās sabiedrības līdzdalībai politikā. Deklarācijas virsuzdevums ir labot Saeimas politisko tēlu, pārraidot vēstījumu, ka deputāti izprotot NVO devumu un esot atvērti dialogam. Vēstījumam palika deklaratīvs raksturs, jo tajā implicētās pilsoniskās sabiedrības koncepcijas skices netika konkretizētas ar bezkaislīgo Latvijas situācijas izvērtējumu un veicamo darbu piedāvājumu. Kaut gan referentei Ūdrei bija jābūt informētai, lai sniegtu detalizētu analīzi, jo viņa apgalvoja, ka „Saeimas komisijām un apakškomisijām ir uzkrāta pietiekami liela pieredze sadarbībā ar nevalstisko sektoru.”

11 Točs, S. (2006) „Ari tagad esam mācītāju partija”, *NRA* 16. janv.

1.2. Nominalizācijas un prekonstrukti

Vārdformu lietošanas statistika Deklarācijā par pilsoniskās sabiedrības attīstību Latvijā un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām liecina par dažu gramatisko formu disproporcionālo īpatsvaru. Lietvārdus un darbības vārdus tekstā atrodam šādā skaitā:

- 172 lietvārdu formas (tajā skaitā „Saeima”, „organizācija” un „NVO”¹² 56 reizes),
- 82 nominalizēto darbības vārdu jeb verbālsubstantīvu formas,
- 67 darbības vārdu formas.

Lietvārdi un īpašības vārdi ir lietoti šādos locījumos (šeit un turpmāk vārdu homoformas, piemēram, „sabiedrības” vienskaitļa ģenitīvs un daudzskaitļa nominatīvs, tika šķirti, pārbaudot katru lietojuma kontekstu atsevišķi):

- 34 nominatīvs,
- 146 ģenitīvs,
- 126 pārējie locījumi.

Darbības vārdi ir lietoti četras reizes retāk nekā lietvārdi. Arī verbu substantivējumu jeb nominalizāciju skaits pārsniedz pašu verbu daudzumu. Gramatiskās nozīmē, ka Saeima konstatē esošo vai vēlamu lietu stāvokli, neparedzot darbības, kas mainītu situāciju no stāvokļa A uz B, negalvojot par šādu darbību efektivitāti un neapņēmoties tās īstenot. Ģenitīvs iekļauj vārdus nominālajās sintagmās, veidojot sarežģītus nojēgumus („veiksmīgās attīstības veicināšana”). Ģenitīva un nominalizāciju dominante bija arī padomju oficiālās valodas raksturīga iezīme (Sériot 1986).

Nominalizācijas jeb verbālsubstantīvi ir transformētās formas, kas attiecas uz kaut ko citu, bet ne uz sevi pašu. Tās nav kaut kas pirmatnējs, bet gan produkts, noteiktu operāciju rezultāts, kuras ir īstenotas pirms teksta realizācijas. Nominalizācijas ir lietvārdi, kas ir darināti divos morfoloģiskos veidos:

Nomen actionis: darbības vārds → lietvārds (piedalīties → piedalīšanās)

Nomen qualitatis: īpašības vārds → lietvārds (uzticīgs → uzticība).

Kritiskā lingvistika pievērš nominalizācijām īpašu uzmanību tādēļ, ka tās spēj slēpt vēstījuma manipulatīvo mērķi (Hodge and Kress 1979, Hodge and Kress 1988). Darbības vārda transformācijai lietvārdā jeb substantivēšanai ir vairāki ideoloģiskie efekti.

1. Samazinās papildinātāju skaits. Izteikumu ar darbības vārdu „Parlaments atbalsta NVO iniciatīvu” ir iespējams gramatiski pārveidot nominalizācijās ar papildinātāju objektu un subjektu, kā arī bez papildinātāja:

- NVO iniciatīvas atbalsts no parlamenta puses,
- NVO iniciatīvas atbalsts,
- iniciatīvas atbalsts.

Nominalizācijas novērš uzmanību no dalībniekiem un procesa izraisītājiem uz pašu procesu. Pārveidojot nominālo sintagmu, dalībnieku identitātes ne vienmēr var atjaunot.

2. Pāreja no darbības vārda uz lietvārdu izraisa jēdzieniskas transformācijas: process kļūst par stāvokli, darbība

par priekšmetu, īpatnējais par vispārējo, konkrētais par abstrakto.

3. Runātājs var izvairīties no precizitātes un konkrētības: nominalizācija neitralizē laika, personas, skaitļa un izteiksmes norādes, kuras vārdiem ir obligātas. Nominālā sintagma „sadarbības attīstība” var nozīmēt:

- sadarbība attīstās / attīstījās / tai jāattīstās,
- kāds attīstīja / ir attīstījis / kādam jāattīstīja sadarbība.

Interpretācijas labad ir nepieciešams iestarpināt kādu kontekstu, kurš jebkurā gadījumā tomēr atstās sistemātisku divdomību, jo pašā tekstā nav norādes, kā būtu jālasa iespējamā elipse. P. Serio min padomju birokrātiskās valodas teksta virsrakstu „Tautas materiālās labklājības līmeņa pieaugums”, kas obligāti prasa dubulto lasījumu:

- kā paaugstināt tautas materiālās labklājības līmeni?
- tautas materiālās labklājības līmenis pieaug / pieaug / tam ir jāpieaug.

4. Sarežģītas attiecības tiek reducētas līdz vienai vienīgajai esamībai. Runātājs vienkāršoti tēlo fenomenus, kas īstenībā ir daudz komplicētāki.

5. Jaunveidotās nominalizācijas var funkcionēt kā jaunu konstrukciju subjekti, arvien palielinot neskaidrību. Nominalizācijām darbojoties kā aktoriem un citu aktoru ietekmes mērķiem, informācijas saņēmējs necentīsies tās interpretēt. Tāpat sarežģītos cēloņus ir iespējams nomainīt ar vienkāršākajiem.

Patriks Serio uzsvēr, ka nominalizāciju transformāciju atpakaļ uz verbu apgrūtina ne vien konteksta trūkums, bet arī tas, ka pārveidojums kardināli maina diskursa pragmatiku. Sintagma „Saeimas un NVO sadarbības panākumi” pēc transformācijas uz „Saeima ar panākumiem sadarbojas ar NVO” acīmredzami maina savu statusu no implicitā uz apgalvojuma līmeni. Citiem vārdiem, turpina Serio, runājošais subjekts uzņemas atbildību par savu izteikumu. Lingvistikas teorija nepēta šādu problēmu, jo to interesē tikai gramatiskā forma, nevis teikšanas akts. Serio izmanto Mišela Pešē ieviesto prekonstrukta jēdzienu. Prekonstrukta jēgu runātājs nerada teikšanas brīdī, atstājot iespaidu, ka tas nāk no cita, klausītājam jau plaši pazīstama, reāli pastāvoša diskursa. Šādos izteikumos jau ir asertācijas jeb apgalvojuma operācijas. Runātājs subjekts šobrīd neuzņemas atbildību par prekonstruktu, liekot klausītājam pieņemt, ka tas pastāv kā realitātes daļa, vienkārši izteikuma autorība esot piemirsta. Prekonstrukti destabilizē skaidras attiecības starp diskursīvās formācijas iekšpusi un ārpusi: ko šeit un tagad apgalvo runātājs un ko kāds cits kompetents runātājs bija apgalvojis agrāk (skat. Charaudeau, Maingueneau 2002: 464). Diskursa prekonstrukti ir jāatšķir no loģiskām presupozīcijām, kuras ir rekonstruējamas uz iekšējo

loģisko operāciju pamata un tās ir psiholoģiskā subjekta personības sfēras daļa.¹³

Nominalizētie verbi un nominālās sintagmas (kurās iekļaujas lietvārdi ģenitīvā) dekonkretizē darbības subjektus un objektus, savukārt to savienojošie verbi teikuma priekšmetu nerāda kā darītāju, bet papildinātāju kā objektu, uz kuru darbība ir vērsta un kuram būtu

¹³No izteikuma „Jānis nav atnācis uz darbu” var izsecināt, ka Jānis ir reāla persona un viņam ir darbs. (To var uztvert arī kā mājienu, kurš var aktualizēties noteiktā saziņas kontekstā: „Tāpēc tev vajadzēs ilgāk palikt darbā”.) No izteikuma „Deklarācija ir Saeimas un NVO veiksmīgās sadarbības pamats” nevar izsecināt vai deklarācija jau eksistē un vai tās eksistencei patiešām ir veicinošs efekts.

Ilustrācijai piedāvāju izteikumu valdības dokumentā, kur vārdu lietojumi rada virkni papildus jautājumu, lasītājam cenšoties saprast jēgu. „Latvijas Nacionālās Lisabonas programmas 2005.-2008. gadam” nodaļā „Zināšanu un inovāciju stimulēšana” pirmais teikums pauž: „Latvijas ekonomikā pašlaik dominējošais modelis, kam raksturīga lētā darbaspēka un pieejamo dabas resursu priekšrocību izmantošana, produkcijas ar mazu pievienoto vērtību ražošana, nespēs nodrošināt augstus ekonomikas attīstības tempus un veicināt augstāka labklājības līmeņa sasniegšanu nākotnē.”

Konstrukcijas ar nominalizācijām apraksta novērojumus, atbrīvojot autoru no atbildības par apgalvojumiem. Tas, ka dominējošajam modelim ir raksturīgs kaut kas, neliecina par fenomena izplatību.

„Dabas resursu priekšrocību izmantošana” iespējams ir eifēmisms, kas nozīmē resursu ekspluatāciju vai ekstensīvo saimniekošanu. Izteikumā „nespēs nodrošināt augstus ekonomikas attīstības tempus” nav skaidrs, kāpēc tempi nevarētu būt „normāli”. Secinājums par to, ka šis modelis nespēs „veicināt augstāka labklājības līmeņa sasniegšanu nākotnē”, neapgalvo par likumsakarīgu saikni starp divām parādībām. Nominalizācija pieļauj, ka sasniegšanu varēs veicināt kaut kas cits. Nav skaidrs arī mērķis: labklājības līmenim jābūt relatīvi augstākam salīdzinājumā ar šodienu vai absolūti augstākam salīdzinājumā ar Eiropas Savienības rādītāju. Un ja dominējošais modelis nespēs nodrošināt augstāka līmeņa sasniegšanu, tad, iespējams, „vidējais” tam ir pa spēkam. Mērķis „sasniegt līmeni” novirza uzmanību no konkrēto pilsoņu labklājības. Visbeidzot, kas ir tas aktors, kuram ir jāsasniedz labklājības līmenis? Ekonomikas modelim tas esot tikai „jāveicina”, nodrošinot tempu.

jāmainās šīs darbības rezultātā. Piemēram, Deklarācijā 12 darbības vārdu konotē mentālo stāvokli, kas pauž vēlmi kaut ko darīt: uzlabot, attīstīt, veicināt. Ilustrēšu ar piemēru: „Saeima un NVO savā sadarbībā tiecas kļūt par veiksmīgiem partneriem pilsoniskās sabiedrības atbalstīšanā un iesaistīšanā likumu sagatavošanas procesā.” Izteikumā konkrētie subjekti pauž tikai nodomu „tiekties kļūt”, bet objektiem „atbalstīšana” un „iesaistīšana procesā” reālo lietu pasaulē nav referenta.

Deklarācijas sadaļā „Saeima atzīst par nepieciešamu” nav eksplicītu apgalvojumu, kas liecinātu par likumdevēja nodomu īstenot deklarēto vēlmi, darot lietas:

“1) veicināt pilsoniskās sabiedrības attīstībai un stiprināšanai un nevalstisko organizāciju darbībai nepieciešamo tiesisko vidi, tai skaitā labvēlīgu finanšu un budžeta politiku;

2) īpaši atbalstīt reģionālo nevalstisko organizāciju iesaistīšanu lēmumu pieņemšanā un kopā ar šīm organizācijām attīstīt mehānismus to līdzdalības veicināšanai reģionālā un nacionālā līmenī;

3) īpaši atbalstīt nevalstisko organizāciju sadarbības tīklu izveidi, to darbību pilsoniskās sabiedrības attīstības jomā un citās sabiedriskā labuma jomās.”

Atsakoties no nominalizāciju sniegtajām divdomīgām implikācijām, par kuru patiesumu teksta autors nav uzņēmies atbildību, teksta virsmā atrodam šādus apgalvojumus bez subjekta darītāja, jo Saeima tikai pauž vēlmi, bet nesniedz apgalvojumus par predikātiem.

- 1) kādam vajag veicināt vidi un politiku;
- 2) kādam vajag atbalstīt NVO iesaistišanu un attīstīt mehānismus veicināšanai;
- 3) kādam vajag atbalstīt tīklu izveidi un darbību.

Ja Saeima eksplīcīti būtu uzņēmusies saistības, sadaļa izskatītos šādi.

Saeima darīs:

- 1) [pieņems?] [labos?] likumus, lai tie sekmētu pilsonisko sabiedrību un nevalstisko organizāciju darbu; piešķirs [valsts?] budžeta līdzekļus un [atvieglos nodokļu likumus?];
- 2) aicinās reģionālās NVO [uz diskusijām?] par lēmumu projektiem, kurus izskata Saeima; [pieņems labojumus likumos? piešķirs budžeta līdzekļus? uzturēsies kā simetrisks partneris?], lai šīm organizācijām būtu motivācija piedalīties [diskusijās par lēmumu projektiem?], kurus izskata reģionālā un nacionālā līmeņa varas iestādes;
- 3) [nepazemos „tīklveida struktūras”?] ¹⁴ [mainīs likumdošanu?] [piešķirs budžeta līdzekļus?], lai NVO savstarpēji sadarbotos un veidotu tīklus.

Kā redzams, nominalizāciju transformācija prasījusi atrast sintagmas subjektu un objektu — kurš darīs? ko darīs? Subjekts „Saeima” ir implicēts dokumentā un sadaļas nosaukumā, bet transformāciju rezultātā tam ir jāuzņemas atbildība par darāmo. Sarežģītāk ir ar objektiem:

¹⁴ Nievājošs apzīmējums, ar ko Emsis nosauca NVO, kuras komentēja politiku.

- kādas praktiskās darbības paredz nenoteiksme „atbalstīt” un „veicināt”?
- kādas praktiskās darbības paredz nominālā sintagma „pilsoniskās sabiedrības attīstība un stiprināšana”?
- kādu likumu labojumus un/vai pieņemšanu paredz nominālā sintagma „nepieciešamā tiesiskā vide”?
- vai „atbalstīt NVO iesaistīšanu lēmumu pieņemšanā” nozīmē, ka Saeima palīdzēs kādai trešajai personai, kura iesaistīs reģionālās NVO? Vai pieņemšana nozīmē likumdošanas iniciatīvu, ieteikumus un kritiku; to uzklaušīšanu vai ievērošanu?
- „attīstīt mehānismus to līdzdalības veicināšanai” — tāpat Saeima jau ir veicinājusi līdzdalību, bet ar to nepietiek, ir jāpapildina un jāuzlabo veicināšana, nevis divu aktoru praktiska mijiedarbība. Vai mehānismi ir likumi, finansiālās iespējas, deputātu attieksme?
- kurš veidos NVO tīklus? kas ir NVO sadarbība? Kas ir pilsoniskās sabiedrības „attīstības joma”?

Skaidrie, eksplīcītie apgalvojumi politiskajā un citos diskursos kļūst par iespējamās diskusijas tēmu: viss, kas ir izteikts, var tikt apšaubīts, raksta lingvists Osvalds Dikro (Ducrot 1972: 6). Savukārt implicīts principā neveido īsto runas priekšmetu. Lai saprastu šo deklarāciju, lasītājam pašam ir jāuzņemas atbildība par implikāciju atšifrēšanu, par jēdzieniski tukšo vietu aizpildīšanu, ko dokuments

pasniedz kā vispārzināmos priekšmetus. Nominalizāciju transformāciju rezultātā esmu ieguvis tikai interpretācijas hipotēzes (tās ir iekļautas kvadrātiekvās), kuras deklarācijas autors, izvairoties no diskusijas, var pasludināt par neatbilstošām dokumenta būtībai un dezavuēt tos.

Tā kā pētījumā īpašu uzmanību esmu pievērsis lietvārdiem „attīstība”, „sabiedrība”, „sadarbība” un „tauta”, esmu saskaitījis to formas vienskaitļa un daudzskaitļa ģenitīvā visās 8. Saeimas stenogrammās:

- 39% attīstības (tikai vsk.),
- 43% sadarbības (tikai vsk.),
- 48% tautas¹⁵ (vsk.) un tautu (dsk.),
- 39% sabiedrības (tikai vsk.).

Šos vārdus runātāji iekļauj prekonstruktos, t. i., nominālajās sintagmās, kuras pateicoties savai sarežģītībai iegūst sugestējošu realitātes efektu.

Sadarbības prekonstrukti

Lemmas *sadarb* 8. Saeimas stenogrammās ir lietota 335 reizes:

225	67%	Nominalizācijas (lietvārds „sadarbība” visos locījumos).
41	12%	Darbības vārds nenoteiksmē („sadarboties”).
57	17%	Darbības vārds īstenības izteiksmē visās deklinācijās, t. sk. 23 lokāmie darāmās kārtas pagātnes divdabji saliktajos laikos.
4	1%	Nelokāmie divdabji.
5	1%	Darbības vārds vēlējuma izteiksmē.
3	1%	Darbības vārds vajadzības izteiksmē.

No nominālizācijām gandrīz puse ir ģenitīva forma „sadarbības”. Tas varētu nozīmēt, ka jēdziens tiek iekļauts prekonstruktos, par runas priekšmetu padarot neskaidro abstrakciju: deputāti debatē nevis par konkrētu Saeimas deputātu saskarsmi ar konkrētām indivīdu grupām par konkrētiem jautājumiem, bet par blakusparādībām. Likumdevējs runā par sadarbības niansēm vēl nebūdamas noskaidrojīs, kā konkrēti Saeimas deputāti un komisijas un konkrētās NVO ir sadarbojušās pagātnē, sadarbojas tagad, sadarbosies nākotnē; vai Saeima apgalvo, ka ir jāsadarbojas, vai tikai izsaka vēlmi, ka būtu jāsadarbojas. Runa tiek novirzīta vai nu uz abstrakcijām

- sadarbības veidošana / pilnveidošana / uzlabošana / padziļināšana / attīstība;

vai arī sarežģītā problēma tiek vienkāršota līdz dažu aprakstāmo priekšmetu esamības

- sadarbības forma / grupa / ietvari / jautājumi / līgumi / modeļi / motīvi / organizācijas / padomes / paraugs / partneris / principi / veidi / programma / rezultāts / virziens.

Interesanti, ka mijiedarbību ar NVO deputāti ne reizi nav nosaukuši ar verbu īstenības izteiksmē. Tā, pagātnes formas ir/esi sadarbojies, ir sadarbojušies, [personas] ir sadarbojušās, es sadarbojos (citāts) deputāti 36 reizes lietoja ar šādiem papildinājumiem: ar čeku / nacistiem / okupācijas varu / represīviem režīmiem (2. tab.).

1. tabula. Lemmas *sadarb* lietojumi 8. Saeimā

34	sadarbība	nominalizācijas
97	sadarbības	
6	sadarbībai	
73	sadarbību	
15	sadarbībā	
41	sadarboties	darbības vārds nenoteiksmē
1	sadarbojos	darbības vārdi īstenības izteiksmē
4	sadarbojamies	
3	sadarbosimies	
9	sadarbojas	
10	sadarbojās	
3	nesadarbojās	
2	sadarbojaties	
1	nesadarbojaties	
1	sadarbosies	
6	sadarbojies	lokāmie darāmās kārtas pagātnes
5	sadarbojušās	divdabji
12	sadarbojušies	
5	sadarbojoties	nelokāms divdabis
2	sadarbotos	darbības vārdi vēlējuma izteiksmē
2	nesadarbotos	
3	jāsadarbojas	darbības vārds vajadzības izteiksmē

Tagadnē deputāti apgalvoja: mēs sadarbojamies ar NATO / eiroparlamentāriešiem; [krievu deputāti] sadarbojas ar [krievu skolu aizstāvības] Štābu / valstij nelabvēlīgiem politiskajiem spēkiem / viltotas naudas ražotājiem; Saeima sadarbojas ar citām institūcijām, latviešu karavīri Irākā sadarbojas ar vietējiem līderiem; pašvaldībā sadarbojas atšķirīgo uzskatu deputāti.

Trīs reizes oratori formulēja retoriskos jautājumus: „Vai tik jūs nesadarbojaties ar frakciju TB/LNNK?“, „Ar ko mēs sadarbosimies? Vai ar Turcijas karaspēku pret kurdiem?“, „Tātad ar ko mēs īsti sadarbosimies? Tad ierakstām to precīzi: ar ASV.”

2. tabula. Konkordances ar darbības vārdu „sadarboies” īstenības izteiksmē

1. ... „Gāji, runāji?” - „Jā, runāju.” - „Viss - esi	[[sadarbojies]]”	Kolosāli! Kas notiek?! Tiem cilvēkiem, kas bra ...
2. ... iju. Mani izauca, un es aizgāju.” - „Tātad tu	[[sadarbojies]]. ”	Un viss kārtībā! Es atziņos, ka es sadarbojo ...
3. ... ā no 1953. gada līdz 1991. gadam ar VDK Latvijā	[[sadarbojās]]	aptuveni 24 tūkstoši cilvēku, taču Latvijas valst ...
4. ... acu šobrīd jūs atrodaties koalīcijā, valdībā un	[[sadarbojāties]]	ar „sarkanajiem”, kuri ... [PT,4,1pp.] ...
5. ... par politiski represētām personām tās, kuras ir	[[sadarbojušās]]	ar abu režīmu represivajām struktūrām. Terminam ...
6. ... ir atkarīga un kura faktiski nepārtraukti laipo,	[[sadarbojas]]	<u>ar šiem Latvijas valstij nelabvēlīgajiem politi ...</u>
7. ... vai Bundesstāga locekļi ir sadarbojušies vai nav	[[sadarbojušies]]	ar šo komiteju. Un tieši šo normu mēģināja apst ...
8. ... etc, ka kandidātiem, kuri pagātnē ir mazāk aktīvi	[[sadarbojušies]]	ar drošības dienestiem , publicētajos vēlēšanu s ...
9. ... ģī! Runa nav par atsevišķiem cilvēkiem, kuri ir	[[sadarbojusies]]	ar Drošības komiteju. Runa ir par noziedzīgu orga ...
10. ... krievu cilvēkus, bet - gluži otrādi! - tos, kuri	[[sadarbojas]]	ar Štābu vai darbojas šajā Štābā. Tas vienkārsi ...
11. ... zīnu, nabiju, nateikšu!” Viņš, kā tagad iznāk, ir	[[sadarbojies]]	ar čeku , vai ne?! Nu, un beigu beigās jāteic, k ...
12. ... bojās ar nacistisko Vāciju, kā mēs zinām, un NKVD	[[sadarbojās]]	ar Gestapo (bija speciāls ligums), Krievijā bij ...
13. ... ta. Tajā laikā Padomju Savienība, kā mēs zinām,	[[sadarbojās]]	ar hitlerisko Vāciju. Viņa bija uzbrukusi gan P ...
14. ... gānu darbību. Tajā laikā, kad PSRS bruņotie spēki	[[sadarbojās]]	ar hitlerisko Vāciju , Katiņā NKVD virsnieku vad ...
15. ... zāks nekā 5. priekšlikumā, kur ir uzsvērts: „ir	[[sadarbojušās]]	ar komunistiskā vai nacistiskā režīma represivajā ...
16. ... jau vairāk nekā desmit gadu - slikti vai ļoti -	[[sadarbojas]]	ar Latvijas imigrācijas dienestiem, un šajā jau ...
17. ... oti, uzsvērti vārdi, ka, lūk, redziet, latvieši	[[sadarbojās]]	ar nacistiem. Varbūt vēl vairākus desmitus taut ...
18. ... m. Tā kā Padomju Savienība savulaik divus gadus	[[sadarbojās]]	ar nacistisko Vāciju , kā mēs zinām, un NKVD sadar ...
19. ... oteikts diezgan skaidrs plāns, secība, kādā mēs	[[sadarbojamies]]	ar NATO dalībvalstīm, lai pakāpeniski veiktu šo ...
20. ... im” un nepieļaut tā piešķiršanu cilvēkiem, kuri	[[sadarbojušies]]	ar okupācijas varu , aktīvi darbojušies PSKP un ...
21. ... ģumāna, tiks skartas to personu intereses, kuras	[[sadarbojās]]	ar PSRS drošības iestādēm organizētas noziedzīb ...
22. ... tā, ka mēs gan pieņemam deklarāciju, ka labprāt	[[sadarbojamies]]	ar sabiedriskajām organizācijām, bet tad, kad s ...
23. ... , par ko šie cilvēki ir ziņojuši un kādā nozarē	[[sadarbojušies]]	ar Valsts drošības komiteju. Kolēģi deputāti! L ...
24. ... āi viena neliela daļa no tiem, kuri ir īstenībā	[[sadarbojušies]]	ar Valsts drošības komiteju. Starp šiem cilvēkiem ...
25. ... ā uz visiem tiem cilvēkiem, kuri, iespējams, ir	[[sadarbojušies]]	ar VDK. Es uzskatu, ka, publicējot visu VDK aģe ...
26. ... , kuri pastrādājuši kriminālnozieģumus, pagātnē	[[sadarbojušies]]	ar VDK vai bijuši PSKP aktīvistī tās legālās da ...

27. ... u, lai tiktu izremontētas skolas, slimnīcas, un
 28. ... ādi sanāk - cīnījāji par mieru un kārtību Latvijā
 29. ... feses prāva. **Tiesa gan ir atzinusi, ka viņš nav**
 30. ... padomes loceklis. Tautas partija ļoti nopietni
 31. ... **bu režimū represīvajām struktūrām.** Terminam „ir
 32. ... jā mē tur bijām. Tur bija arī mans draugs Vītal ...
 33. ... dalībvalsts ir Latvijas Republika vai ar kurām
 34. ... kādreiz bija teikts, ka izņēmums ir tad, ja ir
 35. ... **un fašistiskā PSRS rīkojās kopīgi, pakāpeniski**
 36. ... ks apdraudēti arī tie cilvēki, kuri ar VDK tika
 37. ... as, un tajā pašā laikā viņi kopā vienā pašvaldībā
 38. ... is spēj aizsargāt savas intereses tikai tad, ja
 39. ... **kurš kartotēkā ir pazīstams kā cilvēks, kas ir**
 40. ... darbojies.” Un viss kārtībā! **Es atzinos, ka es**
 41. ... irākus desmitus tautu pieminēsim: **kurš ar ko ir**
 42. ... , kuri izveidoja... un ļoti aktīvi strādāja čekā,
 43. ... ozi runāja par to, ka, lūk, divas komisijas nav
 44. ... trī sadarbojas. Es zinu, ka arī „Latvijas ceļš”
 45. ... šī Žirinovskis. Zīganovs un Rogozīns. Jūs labi
 46. ... u eiroparlamentārieši, ar kuriem mēs visu laiku
 47. ... , kas ļauj konstatēt, vai Bundeštāga locekļi ir
 48. ... zina? 4. priekšlikuma pirmās daļas 1. punkts: „ir
 49. ... lem burtiem ir akcentēti: „Mēs ar Jurskāna kungu
- ar vietējiem līderiem, palīdzot viņiem šo naudu ...
 ar viltotas naudas ražotājiem. Vēl otrs piemē ...
 bet viņu uztrauc pati šā fakta apspriešana. Nu ...
 Es zinu, ka arī „Latvijas ceļš” sadarbojās. Un ...
 ir visai plaša jēga - vai nu statusa pretendents ...
 jo mēs tur bijām. Tur bija arī mans draugs Vītal ...
 Latvijas Republika, kā arī pēc Ziemeļlatvijas ...
nacionālās pretošanās kustības uzdevumā. Lūk, š ...
 no pašiem pirmsākumiem. Piemēram, bija tāds int ...
 noziedzības apkarošana. Publicējot visus kartot ...
 Nu, normāls cilvēks diez vai sapratis to, kā v ...
 starptautiskās organizācijās, tādās kā ANO, Eirop ...
 Tā ka tas tomēr nesaskan! Galīgi nesaskan! Mum ...
 tāpēc ka tad, ja es ierados Valmierā, mani Valmi ...
 Te mēs runājam par lojalitāti, par cilvēktiesīb ...
tieši ar Krieviju. Un, teiksim, arī ekspozīcija ...
 un nu iznāca silkti... Vai tad tur ir kaut kāds s ...
 Un tagad Konventa ietvaros un parlamenta ietvar ...
 Un tagad jūs gribat pierādīt, ka te notiek kau ...
 un tas skar gan tenākuma nodokli, gan nekustam ...
 vai nav sadarbojušies ar šo komiteju. Un tieši šo ...
vai piedalījūšās komunistiskā vai nacistiskā re ...
 vislabākajā formā. Es augsti vērtēju gan Jurskān ...
- [[sadarbojas]]
 [[sadarbojas]]
 [[sadarbojies]],
 [[sadarbojas]].
 [[sadarbojušās“]]
 [[sadarbojušies]],
 [[sadarbojas]]
 [[sadarbojušies]]
 [[sadarbojās]]
 [[sadarbojušies]]
 [[sadarbojas]].
 [[sadarbojies]].
 [[sadarbojās]].
 [[sadarbojies]]?
 [[sadarbojās]]
 [[sadarbojušās]]
 [[sadarbojās]].
 [[sadarbojaties]]!
 [[sadarbojamiēs]],
 [[sadarbojušies]]
 [[sadarbojušās]]
 [[sadarbojamiēs]]

Attīstības prekonstrukti

Viens no izplatītākajiem prekonstruktiem politiskajā diskursā iekļauj jēdzienu „attīstība”: valsts attīstība, ekonomikas attīstība, pilsoniskās sabiedrības attīstība (3. tab.). Lemmu *attīst* 8. Saeimas stenogrammās sastopam 800 reizes šādās gramatiskajās formās:

529	66%	Nominalizācijas („attīstība” visos locījumos).
114	14%	Darbības vārds īstenības izteiksmē, t. sk. 14 tiešie („attīstu” utt.) 82 atgriezeniskie („attīstās” utt.), kā arī 17 lokāmie darāmās kārtas pagātnes atgriezeniskie divdabji saliktajos laikos („[ir] attīstījies” utt.).
88	11%	Darbības vārds nenoteiksmē, t. sk. 39 atgriezeniskie („attīstīties”) un 49 tiešie („attīstīt”).
50	6%	Lokāmie ciešamās kārtas un nelokāmie divdabji.
13	2%	Darbības vārds vēlējuma izteiksmē.
6	1%	Darbības vārds vajadzības izteiksmē.

Kā redzams, nominalizācija „attīstība” 4,7 reizes pārsniedz īstenības izteiksmes darāmās kārtas formu daudzumu, veidojot 66 % no visiem lemmas lietojumiem. Divas trešdaļas darbības vārdu īstenības izteiksmē un nenoteiksmē ir atgriezeniskie — abstraktie koncepti ir antropomorfi dinamiskie subjekti, kurus virza iekšējie spēki, nevis konkrētie pilsoņi darītāji likumdevēja noteiktajā spēles noteikumu ietvarā. Puse nominalizāciju ir ģenitīvā — tās ir iekļautas prekonstruktos, nominalizāciju kaskādēm veidojot arvien sarežģītākās abstrakcijas. Frāze „[teritorijas] plānojums ir pirmais nosacījums attīstības veicināšanai pašvaldībā” slēpj jau trīs procesu veicēju identitātes: plānotāja, attīstītāja un veicinātāja, kā arī nepaskaidro procesā sasniedzamo rezultātu, nepasaka, kas ir plānojums, ko nozīmē attīstība un kādas darbības

ir veicinošās.¹⁶ Saeimas deputātu prekonstruktos runa ir par attīstības virzienu, tempiem, stratēģiju, projektu, programmu, plānu, problēmām, principiem, priekšnosacījumiem, perspektīvām, koncepciju, jautājumu, filozofiju, iecerēm, iespējām un idejām (77 reizes). Tas viss izvēršas laikā kā attīstības tempi, posmi, pakāpes, līmeņi, stadijas (18 reizes). Vēl 46 lietojumi ir institūciju nosaukumi ar šo vārdu.

3. tabula. Lemmas *attīstī* lietojumi 8. Saeimā

64	attīstība	nominalizācijas
201	attīstības	
77	attīstībai	
143	attīstību	
33	attīstībā	
3	attīstīšana	
4	attīstīšanai	
2	attīstīšanu	
2	attīstīšanā	
49	attīstīt	darbības vārdi nenoteiksmē
39	attīstīties	
1	attīstāmies	
1	attīstīsimies	
51	attīstās	
2	attīstījās	darāmās kārtas atgriezeniskie darbības vārdi
23	attīstīsies	
5	neattīstīsies	

16 Sastingušās nominalizācijas kā „pašvaldība” es šeit neiztirzāju kā no vārdiem darinātus lietvārdus. Lai gan šajā lietojumā vārds rada divdomības. Par ko ir runa: par pilsoņu patstāvību, par vietējās varas iestādi vai arī par administratīvi teritoriālo vienību? Tādējādi frāzei var būt šādi izvērsumi/skaidrojumi :

- 1) ja kāds izplānos pagasta teritoriju, tad iedzīvotāji varēs iesaistīties ideju ģenerēšanā par darāmiem darbiem savā pagastā;
- 2) ja kāds izplānos pagasta teritoriju, tad domes darbinieki labāk sapratis, kas viņiem ir jādara;
- 3) ja kāds izplānos pagasta teritoriju, tad darījumu cilvēki labāk izpratis pagasta ģeogrāfisko, klimatisko u. c. potenciālu.

2	attīstījām	darāmās kārtas tiešie darbības vārdi
3	attīstīsim	
1	neattīstīsim	
1	attīstīja	
1	neattīstīta	
6	attīstīs	
1	attīstījies	
1	attīstījušas	
2	attīstījušās	lokāmie darāmās kārtas pagātnes divdabji
3	attīstījušies	
10	attīstījusies	
9	attīstīta	
1	attīstītai	
1	attīstītajā	
2	attīstītajās	
3	attīstītas	lokāmie ciešamās kārtas pagātnes divdabji
3	attīstītā	apzīmētāji
1	attīstītāka	(jeb verbāladjektivi)
1	attīstītākā	
1	attīstītāko	
1	attīstītāku	
2	attīstītās	
2	attīstīti	
1	neattīstīti	
1	attīstītie	
5	attīstīto	
3	attīstīts	
2	attīstītu	
1	neattīstītu	
1	neattīstītajiem	
1	attīstīts	lokāmais ciešamās kārtas pagātnes divdabīis izteicējs
1	attīstošais	lokāmais darāmās kārtas tagadnes divdabīis
6	attīstot	nelokāmie divdabji
1	attīstoties	
3	jāattīstīta	darbības vārdi vajadzības izteiksmē
3	jāattīstās	
3	attīstītos	darbības vārdi vēlējuma izteiksmē
10	attīstītu	

Attīstības prekonstrukti ieiet cirkulārajās attiecībās paši ar sevi un desemantizējas, jo vārds „attīstība” tiek izmantots gan retoriskos, gan faktogrāfiskos nolūkos. Retoriski tas apzīmē kaut ko labu vispār, progresu, stāvokļa uzlabošanās — tā ir visu subjektu gaidītā, valsts vara ar to nodarbojas un process notiek. Faktogrāfiski šis jēdziens var konstatēt notikušo stāvokļa uzlabošanās pēc izvēlētiem kritērijiem vai arī likumdevēja iecerētos plānus piešķirt lielāku uzmanību un resursus kādai dzīves jomai, lai panāktu stāvokļa izmaiņu pēc izvēlētiem kritērijiem nākotnē. Valērijs Agešins, atsaucoties uz V. Viķi-Freibergu, tautoloģiski runā par „valsts attīstības mērķiem visās valsts attīstības jomās” (2004. gada 29. janvārī). Tas varētu nozīmēt, ka valdībai ir jādefinē darāmais (faktogrāfiskais nolūks), lai valstī cilvēkiem būtu labāka dzīve (retoriskais nolūks). Desemantizācija ritualizē runu, jo vārds nav spējīgs pārraidīt derīgu informāciju. Semiotiski desemantizācija notiek šādi: 1) zīmes (vārda) apzīmēto reāliju (denotātu) daudzums palielinās tiktāl, ka apzīmējamais (jēga) vienkāršojas un kļūst nevajadzīgs diskursā; 2) apzīmējamais kā zīmes daļa saglabā tikai novērtējuma jēgu; 3) tā kā diskursā apzīmējamais kļūst lieks, vārds veido tiešu saikni ar reāliju; 4) zīme, kas ir gandrīz pilnībā pazaudējusi apzīmējamo, kļūst situatīva un tās darbība ritualizējas (Романенко 2003: 173).

Likumdevēju mutē nominalizācija „attīstība” apliecina rūpes par subjektu gaidām, taču viņi nedefinē meklēto stāvokli, nemin veicamās darbības šī stāvokļa sasniegša-

nai un nemin konkrētus darītājus. Jevgenija Stalidzāne (LPP) argumentēja pret Enerģētikas likuma grozījumiem:

„Attīstības filozofijai ir jābūt tautsaimniecības attīstības filozofijai, kas nosaka galveno mērķi, un arī saimniekošanas koncepcijai, kas savukārt nosaka tautsaimniecības attīstības virzienus. Šāda nostādne ir īpaši svarīga, risinot valsts energosaimniecības attīstības jautājumus, jo no tās izriet, pirmkārt, tas, ka no tā ir atkarīga visas tautsaimniecības nozares tehnoloģiskā attīstība.” (2002. gada 21. novembrī)

No 47 vārdiem trešdaļa veido piecas dažādās „attīstības” sintagmas (ir pasvītrotas citātā). Darāmās kārtas verbi konstatē, ka viena attīstība vai nu ir cita attīstība vai nosaka to. Ievērojot eksplicīto vēstījumu, izteikumu var pārfrāzēt šādi: „filozofija nosaka ekonomikas tehnoloģiju.”

Analizēšu vēl Viļņa Edvīna Breša izteikumu ar sešām „attīstības” sintagmām trijos teikumos (2005. gada 1. novembris).

“Mūsu valdībai pašreiz nav konkrētas vīzijas, konkrētu priekšlikumu, kā panākt, teiksim, mūsu ekonomikas attīstību, kā uzlabot situāciju, kā reāli veidot kaut kādus projektus - lielus valstiskus projektus un programmas, lai palielinātu darbavietu skaitu mūsu valstī. Jo nav jau citas iespējas, kā šo stāvokli mainīt, kā vien attīstot ražošanu, attīstot darbavietas, attīstot algas valstī, turklāt ne tikai stihiski, bet arī plānveidīgi, lai apturētu, teiksim, šo darbaspēka emigrāciju uz citurieni... Vai mēs šeit neejam galīgi liberālas „Latvijas ceļa” politikas pavadā, [kam] bija viens skaists lozungs: viss, kas attīstās valstī, - visa ražošana un viss pārējais — ir vienīgi un tikai privātajās rokās, ka valsts

šeit absolūti neko neietekmē, ka valstij tur ir maza teikšana; kā privātais grib, tā viņš attīstās, un mums ir jābūt tikai kā naktssargiem. Mēs viņiem gluži vienkārši netraucējam.”

Zīme „attīstīt / attīstība” ir lietota ar vairākām atšķirīgām nozīmēm:

- „ekonomikas attīstība” — denotāts nav saprotams. Kas ir jāpanāk: IKP pieaugums, konkurētspēja, pielāgošanās globālajam tirgum?
- „attīstot ražošanu” — Saeimai jāpieņem nodokļu politika, kas uzņēmējus motivēs veikt ilgtermiņa ieguldījumus preču ražošanā,
- „attīstot darba vietas” — kādam ir jāpalielina saimniekošanas apjoms, lai radītu jaunas darba vietas,
- „attīstot algas” — kādam ir jānopelna vairāk, lai palielinātu algas,
- „viss, kas attīstās valstī” — denotāts nav saprotams,
- „kā privātais grib, tā viņš attīstās” — privātpašnieki paši aprēķina tirgus konjunktūru.

Rezultātā V. Breša formulējumā atrodam pleonasmu: ekonomikas attīstību var panākt, plānveidīgi attīstot to veidojošās daļas. Desemantizētais vārds „attīstība” šajā izteikumā veic ideoloģisko funkciju, maskējot atbildīgo subjektu: cilvēki emigrē, jo nav darbavietu, jo ekonomika neattīstās, jo privātpašnieki dara, kā grib. Deputātam tas ļauj nerunāt par to, ka, iespējams, valsts varas politika ir radījusi tādus saimniekošanas apstākļus, kuros

privātipašniekiem nav izdevīgi veikt ilgtermiņa ieguldījumus ražošanā, kas būtu ekonomikas attīstības pamats.

Nominālās sintagmas ar ģenitīvu vēl smalki kvalificē paša runātāja neveikto darbību. Abstraktā procesa niansētā konkretizēšana rada iespaidu, ka tā ir taustāma, tātad aktoru kontrolējamā realitāte. Tomēr nominalizācijas ved prom no meklētā rezultāta, par sarunu priekšmetu izvirzot nojēguma īpašības: dažādas deklarācijas (attīstības plāns, programma u. c.), kuru gaita esot izsekojama un kontrolējama (attīstības posmi, līmeņi). Kritika par progresā neesamību nav iespējama ne tikai tāpēc, ka nominalizācija slēpj subjektu darītāju un verba izteiksmi, bet arī tāpēc, ka autors pret viņu vērsto kritiku var noraidīt, apgalvodams, ka runa ir tikai par zemāko darbības posmu, bet autors jau esot sagatavojis jaunu turpmākās attīstības līmeņu sasniegšanas koncepciju. Tas raksturo gan valdības partiju diskursu, kam jāmazina atbildība par nepaveikto, gan opozīcijas partijas, kuru mērķis ir oponenta retoriska aizskaršana nevis bezkaislīga analīze.

Nominalizāciju kaskādes un sarežģīti perifrāzētie lietvārdi piešķir runai maģijas spēku. Kā tas ir izteikts gramatiski? Verbs „attīstīt”, kas norāda uz aktivitāti (kādam kaut kas ir jādara, lai mainītu stāvokli no A uz B), tiek pārveidots lietvārdā „attīstība” un pats top par subjektu vai arī citu subjektu un objektu raksturojošo predikātu. Ja tiešs darbības vārds „attīstīt” saista sintagmā kopā subjektu un objektu, norādot uz cilvēku aktivitāti un priekšmetu modifikāciju šīs aktivitātes gaitā, tad nominalizācija „attīstība” iekļaujas sintagmās, kas

apraksta lietu stāvokli, t. i., notikumu, kura gaitā nekas nemainās. Tieši tāpēc V. Agešina izteikumā ir redzams nominalizāciju ideoloģisks efekts: „Saskaņā ar Ministru kabineta iekārtas likumu Ministru kabinets, uzsākot darbu, iesniedz Saeimai deklarāciju par Ministru kabineta iecerēto darbību visās valsts attīstības jomās.”¹⁷ Ja orators lietotu verbus nevis prekonstruktus, tad tas būtu pleonasms: pārveidojošais verbs „attīstīt” jau iekļauj sevī nozīmi ‘kaut ko darīt’. Tomēr no V. Agešina teiktā izriet, ka nominalizācija „attīstība” nenozīmē ‘kāds kaut ko dara’, tāpēc no potenciālā darītāja ir jāprasa konkretizācija. Lai gan pašā V. Agešina kritika ir kokainas valodas upuris: paļaujoties uz citētā likuma teksta prekonstruktiem, viņš no valdības prasa nevis uzskaitīt verbus, kas pārveidotu „valsts jomas” uz labo pusi, bet gan tikai deklarēt ieceres.

Juris Sokolovskis (PCTVL) uztvēris prekonstruktu ideoloģisko būtību, kad aicinājis Saeimu runāt nevis par procesu, bet par rezultātiem:

“Katru gadu es dzirdu, kā tiek runāts par to, ka mums ir ļoti labs budžets, sociāli orientēts budžets, tāds budžets, kas atbalsta inovācijas, atbalsta ekonomiku. Bet, kolēģi, kur ir rezultāti? Rezultāts ir tas, ka mūsu cilvēki dzīvo Īrijā, Lielbritānijā... mūsu iedzīvotāju ienākumi ir viszemākie Eiropas Savienībā.”
(2006. gada 6. oktobris).

Māris Grīnblats (TB/LNNK) norādīja uz Saeimas rīcības nekonsekvenci: deklarējot konceptuālus sabiedrības attīstības mērķus, valsts vara neparedz konkrētu

¹⁷ Ilgi nekavējoties pie teikuma objektiem, norādīšu, ka šajā frāzē runa nav par to, ko konkrēti valsts vadība darīs, lai uzlabotu kaut ko, bet gan par ieceru deklarēšanu visās jomās.

darbību to sasniegšanai. „Diemžēl bieži vien jau ir tā, ka pieņem skaistus vispārējus dokumentus, kas neizpaužas nekādos konkrētos likumos” (2006. gada 9. marts).

Kā esam noskaidrojuši, nominālās sintagmas pasniedz darbību kā priekšmetu. Teikumā priekšmetiskotās nepaveiktās darbības kļūst par subjektiem un predikātiem, t. i., nepaveiktā darbība pati jau kaut ko dara un spēj raksturot kaut ko citu.¹⁸ Nepaveiktais top par retorisku realitāti, apgrūtinot citu komunikācijas dalībnieku iespējas iesaistīties dialogā, jo viņi nevar apstrīdēt vai detalizēti noskaidrot šīs realitātes tapšanas apstākļus. Klausītājs ir dubultā ierobežojuma situācijā: ja viņš noraida ierosināto izteikumu (piemēram, apšaubā Saeimas un NVO veiksmīgās sadarbības esamību), tad viņu var apsūdzēt par sarunas izjaukšanu; ja pieņem, tad viņam ir jāpieņem arī implicītais saturs (tātad, jārunā par uzlabošanu un padziļināšanu, nevis jādikustē par to, kā deputāti izprot jēdzienus „pilsoniskā sabiedrība”, „sabiedrības viedoklis”).

Prekonstrukta ideoloģisko būtību maskē pseidoanaforas efekts, kas klausītājam liek to uztvert kā stilistisku paņēmienu. Runātājs liek klausītājam pieņemt, ka prekonstrukts „veiksmīgā sadarbība” īstenībā ir agrāk pierādītās frāzes „Saeima veiksmīgi sadarbojas ar NVO” saīsinājums. Līdzīgs paņēmiens nav retums zinātniskajām diskursām, taču tur ir runa par konceptuāli zinātniskajiem

18 Nupat minēto kaskādi viegli var iekļaut arvien sarežģītākā kaskādē „Ministru kabineta iecerētās darbības visās valsts attīstības jomās ir tautas labklājības līmeņa paaugstināšanas priekšnosacījums”.

procesiem, kuru nesējs nav kāds „subjekts”, un šajā gadījumā nominalizācijas „neatgādina” par kāda subjekta domām. Kas attiecās uz jēdziena ideoloģisko procesu, tad tajā gluži otrādi prekonstruēti neatvairāmi ievada attiecības starp subjektu klausītāju un universālo ideoloģijas subjektu, par kuru klausītājam tiek atgādināts (katrs zina, ka..., ir pilnīgi skaidrs, ka...) (Pêcheux 1975). Politiskajā diskursā ne vienmēr ir skaidrs, kurš un kādos apstākļos ir secinājis, piemēram, par „veiksmīgas sadarbības attīstību starp Saeimu un NVO”. Tikmēr klausītāju jau aicina runāt par sadarbības turpmāko attīstīšanu. Birokrātiskajā valodā nominalizācija kā intradiskursīvo (kas ir radīts šajā diskursā) pasniedz to, ko īstenībā ir radījuši apgalvojuma akti ārpus šī diskursa, tomēr tie nav atzīti kā tādi un tiek pasniegti kā notiekošie paši par sevi mūžīgajā acīmredzamībā (Sério 1986).

1.3. Ingrīdas Ūdres tukšvārdība

Pēc skaidrojuma par nominalizāciju ideoloģiskajiem efektiem ķersos klāt I. Ūdres runai. Lemmu kombināciju „nevalstisk* organizācij*” I. Ūdre lietoja savā runā 28 reizes — tie ir 33% no visiem 84 lietošanas gadījumiem 8. Saeimā. Lielākoties tie ir deklaratīvi paziņojumi, atskaite par dokumenta apspriešanas procesu, nevis par tā saturu, dilemmām, atrisinātiem vai problemātiskiem jautājumiem, konceptuālām definīcijām. Spīkere nav runājusi par NVO lomu un nozīmi demokrātijā, nav izvērtējusi Latvijas politiskās elites noraidošo attieksmi

pret pilsoniskās sabiedrības iniciatīvām, nav runājusi par parlamenta konkrēto rīcību nākotnē.

I. Ūdre neiztīrāja politiskās elites noraidošo attieksmi pret nevalstisko organizāciju iniciatīvām. Vladimirs Buzajevs (PCTVL) norādīja uz dokumenta neobligāto, formālo raksturu. Viņš pārmeta Saeimas priekšsēdētajai nevēlēšanos runāt par to, ka elite negatīvi vērtē liberālās un nelatviešu interešu aizstāvošās NVO.

“Nemot vērā citas nesenās Zaļo un zemnieku savienības iniciatīvas par Latvijai naidīgu sabiedrisko organizāciju tīklu meklēšanu, par „Delnu”, par „Providus”, cienijamais Emša kungs, pēc tam par krievu valodā runājošo sabiedrisko organizāciju it kā finansēšanu no Maskavas. Savā decembra paziņojumā Emša kungs pats izkropļoja visu šo krievu organizāciju nosaukumus, jo visa šī sabiedriskā informācija šīs deklarācijas iesniedzēju interesē tīri formāli, un faktiski šī deklarāciju iesniegšana Saeimā — tā ir sava veida atvainošanās no Zaļo un zemnieku savienības puses”. (2006. gada 30. marts)

Deklarācija neparedz konkrētus mehānismus politisko vēlmju īstenošanai, uzsvēra Aleksandrs Golubovs (LSP). Likumdevējs pauda vēlmi vismaz reizi gadā rīkot Saeimas, tās komisiju vadības un nevalstisko organizāciju pārstāvju tikšanās forumu, tomēr šis nodoms nav apstiprināts ar budžeta piešķiršanu forumu organizēšanai. Noraidošā attieksme pret dažām NVO lika Golubovam apšaubīt universālās attieksmes principu: „Man nav skaidrs, vai tiks pieaicinātas visas sabiedriskās organizācijas, kā notiks izvēle, kādas organizācijas aicināt uz šo forumu un kādas — neaicināt.”

I. Ūdres runai ir augsta entropija, ko rada triviālas domas, likumdevēja diskursa stilam neatbilstošās metaforas, pleonasmī (liekie vārdi un frāzes, klišejas, atkārtojumi).

1. „Būtībā šī deklarācija ir svarīga pēctecīga procesa sastāvdaļa.”
2. „Ir jāorientējas informācijas plūsmā, citādi tiek bremsēta ilgtspējīga un stabila attīstība.”
3. „Runājot līdzībās, jāizmanto atvērtie logi, nevis jācērt arvien jaunas durvis, lai radītu tikai caurvēju.”
4. „Likumdošana ir ļoti specifisks un sarežģīts process.”
5. „...patstāvīga atgriezeniskā saite ar sabiedrību visā tās dažādībā un mainīgumā...”
6. „Tieši tāpēc ideja par to, kā sakārtot un padarīt par pastāvīgām, abpusēji interesantām un produktīvām attiecībām starp diviem varas pilāriem — starp likumdevēju un nevalstisko organizāciju sektoru — ir tikai loģiska un laikmeta prasību diktēta nepieciešamība.”
7. „Ja mēs ielūkojamies darba grupas sēžu protokolos un dažādu tikšanās reižu grafikos, tad atklājam, ka Saeimas un nevalstisko organizāciju sadarbībai pēdējā gada laikā ir veltīta īpaša uzmanība.”

Tekstā kopumā ir 1292 vārdi. Pēc stilistiskas rediģēšanas, izvairoties no liekvārdības un tieši pārformulējot neveiklos teikumus, tajā paliek 779 vārdi. Tādējādi 60% vārdi ir pietiekams daudzums, lai pārraidītu klausītājam referentes iecerēto informāciju. Savukārt, rediģējot runu saturiski, atstājot tajā tikai argumentus un skaidrojošo informāciju, kas attiecas uz debašu priekšmetu — NVO loma un vieta politikā —, tekstu ir iespējams saīsināt vēl

par 615 vārdiem, izņemot stāstu par projekta sagatavošanas procesu. Stilistiski rediģējot atlikušo tekstu, paliek 423 derīgi vārdi, kas dod sēdes dalībniekiem būtisku informāciju. Ūdres runas informatīvā lietderība ir 33%, kamēr optimālais rādītājs ir ap 80 % (Brillouin 1956).

Analizējot Ūdres argumentus, šajā sarakstā ir minētas teksta makrostruktūras, kas veido referentes vēstījuma virsuzdevumu. Pārfrāzētās izteikumu tēzes ir informācija, kas, pēc Ūdres domām, ir nepieciešama deputātiem lēmuma pieņemšanai. (Tēzes ir sakārtotas tematiski, nevis runā ievērotajā secībā). Pirmās tēžu grupas mērķis ir pierādīt, ka Saeimas deputāti izprot NVO nozīmi un ir vērsti uz sadarbību ar tām. Paziņojumi attiecas nevis uz pašu problēmu, bet uz fonu: referente apliecina, ka deputāti izprot problēmu, bet neatklāj, ko deputāti saprot par lietas būtību.

- Deklarācija apliecina deputātu labo gribu.
- Deklarācija pauž mūsu vēlmi nodrošināt sadarbību ar NVO.
- Saeimas pozitīvo nostāju apliecina balsojums par nodokļu atvieglojumiem ziedotājiem.
- Sadarbība ir, taču jāuzlabo daudzas lietas.
- Deklarācija ir procesa sastāvdaļa.
- Deklarācija tapa Saeimas un NVO sadarbībā.
- Sadarbībai pēdējā gada laikā ir veltīta īpaša uzmanība.
- Sadarbība ir laikmeta prasību diktēta nepieciešamība.
- Saeimai ir uzkrāta liela pieredze sadarbībā.

- Daudzi deputāti ir NVO locekļi un tāpēc izprot NVO vajadzības.
- Saeimas deputāti konceptuāli pauda atbalstu deklarācijas projektam.

Otrajā tēmu grupā ir paziņojumi, kuros Ūdre pauž savu izpratni par Latvijas NVO darbības būtiskām detaļām, stāsta, kā ir jābūt un kas ir jādara.

1. Deklarācija iezīmē konkrētus soļus efektīvāka sadarbības modeļa veidošanā.
2. Forums izvērtētu sadarbības rezultātus un izstrādātu un noteiktu turpmākās sadarbības programmu.
3. Jāpalīdz tām NVO, kas nespēj pašorganizēties, un jāuzlabo darbības vide.
4. Sabiedrība ir strukturēta, un tai ir jāievēro dažādas intereses.
5. „Pilsoniskai sabiedrībai jāietekmē lēmumi” (citāts).
6. Likumiem jātop konsensā.
7. Satversme garantē pilsoņiem tiesības piedalīties.
8. Jābūt atgriezeniskai saitei.
9. Jāorientējas informācijas plūsmā.
10. Jāpilnveido informācijas apmaiņa.
11. Deputāti veicina konkrēta un precīzāka ietvara veidošanu jau pastāvošajai sadarbībai.
12. Sadarbību koordinēs Saeimas un komisiju sekretāri.

13. Ne retāk kā reizi gadā tiks rīkots Saeimas un tās komisiju vadības un NVO pārstāvju forums.

14. Diskusijas par NVO nedrīkst izmantot kā priekšvēlēšanu aģitācijas instrumentu.

Konkrēti izteikumi ir no 4. līdz 8., kas konceptuāli skaidro pilsoniskās sabiedrības nozīmi valsts pārvaldē. Politoloģijas tēzes paliek deklaratīvajā līmenī, redzējuma par to praktisko izmantojumu politiķei nav — viņa iztieks ar vispārējiem paziņojumiem par informācijas apmaiņas pilnveidošanu. I. Ūdre atgādina, ka NVO jau ir veiksmīgi iekļāvušās Latvijas demokrātijā un politiskās elites attieksme pret tām ir tikai jāuzlabo un jāpilnveido. Tomēr arī šajos nekonkrētajos paziņojumos Saeimas priekšsēdētāja pauž pretrunas. 11. tēze apgalvo, ka sadarbība jau pastāv un deklarācija tikai konkretizē un precizē tās ietvaru, bet 1. tēze apliecina, ka sadarbība nav efektīva, savukārt sadarbības programmu noteiks forums, nevis šī deklarācija (2. tēze). 3. tēze runā nav paskaidrota: kas ir NVO „pašorganizēšanās” un to „darbības vide”? Kas ir „informācijas plūsma” un „informācijas apmaiņa” starp NVO un Saeimu; kas ir jākoordinē sekretāriem? Visbeidzot 14. tēze apgāž I. Ūdres rūpes par informācijas plūsmu, jo, padarot forumu par nevēlamu priekšvēlēšanu gadā, Saeima izvairījās no deklarācijas paustā nodoma apmainīties ar informāciju.

Tagad pievērsīšos vēstījuma mikrostruktūrai, proti, ar kādiem valodas līdzekļiem I. Ūdre izvairās no atbildības

uzņemšanās. Atslēgvārdi „sadarbība” un „nevalstiskās organizācijas” visvairāk ir lietoti ģenitīvā. Liekot šos vārdus adnominālā pozīcijā, oratore runā nevis par pašu parādību, bet par tās atribūtiem: sadarbības veidošanu, pilnveidošanu, dokumentu, modeli, formām, programmu, rezultātiem. Tā, piemēram, I. Ūdre neuzņemas atbildību, lai tieši apliecinātu Saeimas atvērtību mijdarbībai ar NVO:

“Saeimas deputāti konceptuāli pauda atbalstu šāda dokumenta izstrādei un apstiprināšanai Saeimā, tādējādi veicinot konkrēta un precīzāka ietvara veidošanu jau pastāvošajai sadarbībai starp Saeimu un nevalstiskajām organizācijām.”

Izteikumā deputāti atbalsta *dokumenta izstrādi* (t.i., pieņem otrajā lasījumā) un veicina *ietvara veidošanu*. Teikuma noslēgums skan divdomīgi. To var lasīt gan kā apliecinājumu sadarbības esamībai, gan kā sadarbības ierobežojumu — deputāti atbalsta tikai to sadarbību, kas pastāv šobrīd, un negrasās paplašināt partneru loku. Nominalizāciju kaskāde vienu abstrakciju skaidro ar citu: „Par svarīgu kritēriju tālākās sadarbības veidošanā tika atzīts sabiedriskā labuma organizāciju devums.” Interesanti, ka vienīgā nominalizācija „sadarbības rezultāti”, kas varētu apliecināt jau paveikto, ir lietota saistībā ar nākotni — „Mums ir nepieciešams šāds forums, lai izvērtētu sadarbības rezultātus un izstrādātu un noteiktu turpmākās sadarbības programmu.”

**4. tabula. Lemmu *sadarb*, organizācij*, nevalstisk*
lietojumi I. Ūdres runā**

2	sadarbība
11	sadarbības
3	sadarbībai
4	sadarbību
1	sadarbībā
1	sadarbojoties
1	organizācijas
23	organizāciju
7	organizācijām
1	nevalstiskā
1	nevalstiskās
22	nevalstisko
6	nevalstiskajām

Kā redzams 4. tabulā, nevienu reizi I. Ūdre nav lietojusi darbības vārdu „sadarboties” īstenības izteiksmē, t. i., runājot par „sadarbības turpmāko uzlabošanu” viņa nav skaidri apgalvojusi, ka kāds ar kādu šobrīd jau sadarbojas. Vienīgajā gadījumā, kad „nevalstiskās organizācijas” ir nominatīvā kā darošais subjekts, tās ir raksturotas ar negatīvu predikātu: „Šobrīd ne visi cilvēki un ne visas nevalstiskās organizācijas to [ietekmi uz Saeimas pieņemto lēmumu kvalitāti] apzinās un izmanto”.

Saeimas priekšsēdētājas runas ilokūcijas spēku mazina arī perifrāzētā darbības objektu nosaukšana. Piemēram, informācijas plūsmas jēdziena skaidrojums ārkārtīgi sarežģīti definē atgriezenisko saiti: „patstāvīga atgriezeniskā saite ar sabiedrību visā tās dažādībā un mainīgumā”. Būdamas teikuma priekšmets, apzīmējums top par aktīvu darītāju: tas „var nodrošināt kvalitatīvu likumdošanu un labu pārvaldību valstī.” Šajā formulējumā

„likumdošana” un „pārvaldība” ir nominalizācijas — tie ir iekšējo spēku dzīti fenomeni, kas pastāv neatkarīgi no konkrētiem deputātiem, no viņu vērtībām un spējām. Nekonkrēts izteikums ir lietots kā nākamās tēzes balsts, kurai jāatklāj deklarācijas būtība: „sakārtot un padarīt par pastāvīgām, abpusēji interesantām un produktīvām attiecības (..) starp likumdevēju un nevalstisko organizāciju sektoru”.

I. Ūdres runā ir 10 sintagmas ar darbības vārdiem vajadzības izteismē, un tikai divās no tām ir minēts darītājs, uz ko attiecas pienākums: „soļi, kas mums būtu jāspēr sadarbības modeļa veidošanā” un „forumā būtu jāpiedalās izpildvaras pārstāvjiem”. Ilokūcijas spēku mazina modalizācija ar darbības vārdu vēlējuma formā „būtu”. Vēl vajadzība ir izteikta ar modalizāciju „ir nepieciešams”: vienreiz tā ir lietota bez personas un vienreiz ir attiecināta uz „mums” („mums tāpēc ir nepieciešams pilnveidot savstarpējās informācijas apmaiņu”). Un vēl viena vajadzības izteiksme ir veidota ar modalizāciju „vajag”, citējot kādas ES politiķes izteikumu: „pilsoniskai sabiedrībai vajag ietekmēt lēmumu pieņemšanu”. Analizēšu sīkāk izteikumu, kas gramatiski uzliek pienākumu konkrētiem darītājiem — deputātiem.

“Šī deklarācija iezīmē konkrētus soļus, kas mums turpmāk būtu jāspēr efektīvāka Saeimas un nevalstisko organizāciju sadarbības modeļa veidošanā ar mērķi stiprināt Latvijas pilsonisko sabiedrību un demokrātiju.”

Pirmkārt, vajadzību mazina vēlējuma modalizācija „būtu jāspēr”. Otrkārt, darāmais priekšmets ir „soļi” un

prasītā darbība ir „spert soļus”, nevis veikt konkrētas darbības. Treškārt, galamērķis ir „sadarbības modelis”, nevis NVO līdzdalība politikā. Ceturtkārt, no deputātiem ir prasīts iesaistīties modeļa „veidošanas” procesā, nevis ievērot pilsoniskās sabiedrības tiesības uz līdzdalību. Izteikuma pēdējie vārdi padara pilsonisko līdzdalību par politikas fetišu: modelis pats par sevi stiprinās pilsonisko sabiedrību un demokrātiju, bet nevis kļūs par instrumentu, kādu pilsoņi var izmantot, lai piedalītos politikā, ietekmētu likumdošanu.

1.4. Ideoloģija darbībā

Nominalizācijas apraksta lietu stāvokļus, bet neparedz obligātu darbību no subjekta puses, tāpēc runātāja nespēj pārliecinoši izklāstīt secīgu darbību plānu, jo darbības konotējošie verbi, kuri varētu modificēt vienu stāvokli citā, paši tikai apraksta stāvokļus. Šī gramatiskā forma neprasa pabeigt kādu darbību, panākt rezultātu, kas kļūtu par priekšnosacījumu citai darbībai. Runā viena nominālā konstrukcija nomaina citu: „deklarācijas pieņemšana” nenes rezultātu „sadarbības” mērķim, jo pēc tam deputātiem būs jāspēr soļi „sadarbības modeļa veidošanā”. Nākamajā gadā jauns Saeimas priekšsēdētājs Indulis Emsis nedrīkst atklāti atzīt priekštecies nepaveikto, tāpēc jaunas darbības ir plānotas nevis tāpēc, lai atrisinātu kādu problēmu, bet, „lai apspriestu arvien veiksmīgākas sadarbības mehānismus” (2007. gada 4. maijs). Ministru prezidenta Aigara Kalviša centiens veidot pārākās

pakāpes sintagmu pārvēršas oksimoronā, jo izejas punkts salīdzinājumam neeksistē:

“Tagad mums visiem ir jāsaņemams un jāatrod sevī spēks vēl vienam uzrāvienam... kas varētu pacelt mūsu valsti jaunā attīstības pakāpē. Mums ir jāizrauj sevi no apkaunojošās pēdējās vietas turpat vai visos tautas attīstības rādītājos Eiropas Savienībā.” (2004. gada 2. decembrī)

Pēdējā vieta attīstības rādītājos liecina acīmredzot par attīstības neesamību, tādējādi to nav iespējams pacelt jaunā attīstības pakāpē. Kalvītis šeit paļaujas uz vārda „attīstība” maģijas spēku, nerēķinoties ar interpretācijas pragmatiku.

Patriks Serio ir tālu no vēlmes pasludināt kokainu valodu par melīgu. Tās īpatnība ir apgalvojums par attiecībām starp lietām un prekonstruktiem. Šajā ziņā var runāt par zinātniskā diskursa parodiju, kas konstatē *novērojamos faktus*. Atbildība par šo faktu apgalvojumu tiek uzlikta plašā nozīmē uz kādu „universālu subjektu”, kura tukšo pozīciju var ieņemt „jebkurš” (Sério 1986). Nominalizācijas un nominālās sintagmas, turpina Serio, izslēdz izteikšanas akta konfliktējošos subjektus no apgalvojuma līmeņa. Homogēnās tautas un traumatiski fragmentētās sabiedrības koncepti, kurus pauž Valsts prezidenti un Saeimas priekšsēdētāji (Kruk 2007), kā arī Saeimas deputāti nepieļauj oponējošajiem subjektiem kādu eksplīcitu pozīciju politiskajā diskursā. Diskusijas par tiesībām publiski runāt par politiku, kas risinājās pirms 9. Saeimas vēlēšanām, pauž politiskās elites centienus arvien stingrāk pasargāt šo pozīciju, jo oponenti var iedragāt „universālā subjekta” tēlu. Prasot eksplīcēt „kokainas

valodas” konstatācijas, oponenti uzdod jautājumu par lietu nosaukšanas (t. i., nominalizāciju un prekonstruktīvu radīšanu) apstākļiem, kas liek atklāt politiku kā runātāja sociālo pozīciju — viņa individuālo kompetenci, savrupās intereses, piederību kādai grupai. Juris Dobelis (TB/LNNK) neprata atvairīt oponentu kritiku, kuri „pārkāpa” dominējošā attīstības diskursa noteikumus, iekļaujot likumdevēja dienaskārtībā iepriekš neatzīto tematu — Latvijas pilsoņu emigrāciju. Opozīcijas minētais konkrētais piemērs kalpoja par valsts attīstības politikas apšaubošo argumentu. J. Dobelis beidza runu, izmisīgi aizstāvot attīstības prekonstruktīvu, bet nespēdams pamatot savu domu. Viņš vienkārši norāda, ka attīstības fakts ir acīmredzams un prekonstruktīvs ir jāakceptē bez ierunām:

“Viņi [Saeimas vairākuma deputāti] izprot arī to, kā te tas viss ir attīstījies un noticis, nevis vienkārši bārsta tukšas frāzes un lej kaut kādas krokodila asaras. Ar vienu vārdu sakot, ir žēl, ka labi cilvēki brauc no Latvijas projām, bet nemaz nav žēl, ka slikti cilvēki aizbrauc no Latvijas. Un tāpēc es neatbalstīšu šo dokumentu.” (2005. gada 1. decembris, mans izcēlums)

2. Tiesības uz publisko komunikāciju

Politiskā elite atzīst nevalstisko organizāciju legimitātāti un īpašu statusu politiskajā komunikācijā — par to liecina manipulācija ar komunikatoru statusiem 9. Saeimas vēlēšanu kampaņā 2006. gadā. Ar likumu ierobežojot priekšvēlēšanu aģitācijas tērīņus, politiskā elite samazināja

iespējas emocionāli uzrunāt auditoriju, lai panāktu auditorijas „pielipšanu” vēstījumam. Socioloģisko aptauju uzrādītā pilsoņu pasivitāte lika uztraukties par zemo vēlētāju piedalīšanos vēlēšanās. Uzticības indeksi Saeimai apdraudēja politiskās sistēmas leģitimitāciju: augustā parlamentam uzticējās 26,5% iedzīvotāju, bet pilnībā uzticējās tikai 1,2%.¹⁹ Dienaskārtībā bija izvirzīts jautājums par pilsoņu iesaistīšanu priekšvēlēšanu kampaņā, Valsts prezidente pat piedāvāja dalību vēlēšanās noteikt likumā par pilsoņa pienākumu.²⁰

Vēlēšanu laikā leģitimitāte pāriet pilsoniskajai sabiedrībai. Deputātu termiņam beidzoties, izsīkst arī tautas varas piešķirtās tiesības runāt tās vārdā. Citi publiskās politiskās komunikācijas dalībnieki — masu mediji un sabiedrības viedoklis bija negatīvi noskaņoti pret varas eliti. Priekšvēlēšanu kampaņas laikā bija mēģinājumi diskreditēt šīs divas balsis. Latvijas Televīzijas ziņu žurnālistes Ilzes Jaunalksnes telefonsarunu publicēšana septembrī apšaubīja publiskās sfēras vidutāju izmantoto informācijas vākšanas metožu likumību un ētiskumu. Diskreditējošam vēstījumam ir dubultefekts komunikācijas un metakomunikācijas līmenī. Komunikācijas līmenis, t. i., vēstījuma saturs liek kritizēt žurnālistes I. Jaunalksnes darba metodes; metakomunikācijas līmenis, proti veids, kādā neatkarīgais žurnālists Lato

19 „Saeimai pilnībā uzticas tikai 1,2% iedzīvotāju” (2006) *delfi.lv*, 12. sept.

20 “Valsts prezidente: piedalīšanās vēlēšanās jānosaka par obligātu pilsoņa pienākumu” (2006) LETA, 1. sept.

Lapsa publicējis sarunas internetā, liek šaubīties arī par atmaskotāja profesionālo ētiku. Politiskā apvienība *Dzimtene* centusies diskreditēt socioloģiskās firmas *Latvijas Fakti* un SKDS, septembrī tās pat pārtrauca publiskot politisko partiju popularitātes aptauju datus.²¹ Cīņā par tiesībām runāt sabiedrības vārdā iesaistījās valdības partiju sabiedriskās attiecības.

Partiju priekšvēlēšanu reklāmas kampaņu autori dibināja divas sabiedriskās organizācijas. Ministru prezidenta biroja vadītājs, Tautas partijas biedrs un komunikāciju stratēģis Jurgis Liepnieks kopā ar *Creative Laboratory* rīkotājdirektoru Kasparu Rolšteinu izveidoja *Sabiedrību par vārda brīvību*, bet LPP reklāmas speciālists, reklāmas aģentūras *Zoom!* radošais direktors Ēriks Stendzenieks²² — organizāciju *Par pozitīvu domāšanu*. Abi nodibinājumi uzstājās kā neatkarīgie šo partiju kandidātu atbalstītāji pašu veidotajās audiovizuālajās, preses un vides reklāmās. KNAB konstatēja, ka nodibinājumi ir tieši saistīti ar partijām, tādējādi abas partijas bija pārkāpušas priekšvēlēšanu reklāmas tēriņu ierobežojumus.

Manipulējot ar komunikatora statusu, komunikācijas vidutāji pieteica sevi kā pilsonisko sabiedrību *per se*. Viņi nav vienkārši informācijas apstrādātāji, publiskās sfēras darbības nodrošinātāji, bet paši ir pilntiesīgie informācijas radītāji nevis pārraidītāji. J. Liepnieks un K. Rolšteins sava nodibinājuma mājas lapā tieši

22 Ē. Stendzenieks veidoja LPP priekšvēlēšanu reklāmas kampaņas 8. Saeimas vēlēšanās 2002. gadā un pašvaldību vēlēšanās 2005. gadā.

tā arī apgalvoja: „Mēs gribam būt aktīvā pilsoniskā pozīcijā arī tāpēc, ka pēdējā laikā ir saradies tik daudz tādu, kas runā un darbojas sabiedrības vārdā tik enerģiski, ka jau paši ir noticējuši tam, ka viņi pārstāv sabiedrību vai sabiedrības intereses.”²³

Ē. Stendzenieka kampaņas taktika ir vērtību konflikta inscenēšana, iesaistot sava klienta LPP pozīcijas atbalstam „plašu sabiedrību” nevalstisko un reliģisko organizāciju veidolā. Liepnieks manipulēja ar runātāju diskursīvo statusu televīzijas reklāmas klipos. Tautas partiju atbalstošie izteikumi bija ielikti autoritatīvo viedokļa līderu un ierindas pilsoņu mutē, radot iespaidu par tiešo demokrātiju. Iepakojot reklāmas paziņojumus kā pilsoņu viedokļus, atklāti tika jaukti diskursa žanri. Kampaņu īstenotāji bija spiesti iesaistīties metakomunikācijā, skaidrojot, ka reklāmas sižetos paustais nav reklāma, bet „labas ziņas”, kurām tikai reklāmas iepakojumā ir iespējams iekļūt masu komunikācijas kanālos. J. Liepnieks un K. Rolšteins mājaslapā skaidroja, ka kampaņa *Jums ir tiesības zināt šo viedokli* uzsākta, lai atspēkotu masu medijos dominējošās sliktās ziņas. Mediji uzturot zemu diskusijas līmeni bez argumentiem un pamatotiem viedokļiem. Tautas partijas reklāmas speciālisti apgalvoja, ka viņi piedāvā „visautoritatīvāko speciālistu viedokli” un mediju ignorētos ekspertus.

Politiskās kampaņas dalībnieki pārlīka akcentu no komunikācijas uz metakomunikāciju, viņu uzdevums bija

23 Teksts ar nosaukumu „Ir arī labās ziņas...” bija ievietots internetā 2006. gada 29. jūnijā, [URL: <http://www.svb.lv>].

pārraidīt nevis saturu, bet gan interpretācijas kodu. Proti, pārliecināšanas spēks ir iekļauts nevis pašā vēstījumā, bet apgalvojumā, ka tā ir faktoloģiskā ziņa. Lai gan pēc būtības pats šo pilsoņu liecību saturs apgāž reklāmistu paskaidrojumu, ka tas esot centiens pārraidīt viedokli. Ē. Stendzenieka ierunātajā radio reklāmā nav argumentu un to balstošo faktu, kas ļautu saprast viņa viedokli vai sabiedrībai sniegto ziņu.

Diktors: Godātie radioklausītāji, tagad ieklausisimies reklāmas aģentūras *Zoom!* radošā direktora Ērika Stendzenieka viedokli par pozitīvo domāšanu.

Stendzenieks: Man liekas ka diskusijai drīkst vai nedrīkst trešās personas teikt labu vārdu par kādu no politiķiem vai partijām, tai diskusijai nav jēgas. Jo ir valstis kurās trešo personu pozitīvie izteikumi pirms vēlēšanām ir aizliegti un nav nekādu problēmu. Un ir valstis, kur trešo personu pozitīvie izteikumi par politiķiem un partijām ir atļauti. Un tur arī nav nekādu problēmu. Es domāju, ka politiķi ir visnenovērtētākā un sabiedrības sistēmā kategorija, un bieži vien pamatoti. Bet man ir aizdomas, ka drusciņ varbūt arī nepamatoti. Jo tomēr nav vairs tā, ka veikalā ir tikai margarīns un zilts gaļa un tā, ka tikai zaporožecs braukā pa ielām. Nu kaut kas taču ir izmainījies, nu kaut kas ir gājis uz labo pusi.

Diktors: Jūs dzirdējāt reklāmas aģentūras *Zoom!* radošā direktora Ērika Stendzenieka viedokli par pozitīvo domāšanu.²⁴

Tas pats ir sakāms par Tautas partijas televīzijas reklāmām. SIA „Saldus medicīnas centrs” valdes priekšsēdētājs Agris Skujevskis reklāmas sižetā pauda:

24 Latvijas Radio – 1, 2006. gada 31. augusta plkst. 7.10.

Es gribu teikt, ka Kurzeme un Tautas partija... Nu kurzemnieki nekad nekādi knapie nav bijuši un tai partijā arī nav nekādi knapie vīri. Tautas partija man man man atgādina tādu smagu, nopietnu, bet pārliccinātu ceļa gājēju. Šī partija ir palikusi pie saviem uzskatiem, pie saviem darbiem un pie savām lietām, ko viņi proklamēja. Un šinīs vēlēšanās... šinīs vēlēšanās es balsošu par Bērziņu!

Titrs: Jums ir tiesības zināt šo viedokli.

Pirms vēlēšanās Saeimas deputāti regulāri kritizēja sabiedrisko raidorganizāciju, īpaši Latvijas Televīzijas raidījumus. Latvijas Radio un LTV ziņu redakciju darbu vērtēja Sabiedrisko lietu komisija, deputāti publiski apšaubīja žurnālistu un sabiedrisko organizāciju tiesības kritizēt likumdevēja un izpildvaras darbu. 2006. gada 15. februārī komisija lēma par LTV „darba uzraudzību un problēmām ziņu dienesta reformas īstenošanā.” Runātāji piekrita, ka redakcijas darbā iejaukties nedrīkst, taču tās darbība jāuzrauga mediju ekspertiem, lai novērstu slēptas politiskas reklāmas iespēju. Deputāti nolēma analizēt ziņu sižetus.²⁵

Izglītības, kultūras un zinātnes komisija kritizējusi Latvijas Televīziju par ziņu tendenciozitāti un neobjektivitāti. Taču NRTP loceklis Imants Skrastiņš norādījis, ka padomei nav tiesību iejaukties televīzijas darbā un koriģēt dažreiz pat tendenciozas ziņas.²⁶ Komisijas vadītājs Jānis Strazdiņš intervijā Latvijas Radio aicināja paredzēt ziņu

25 Blūmfelds, A. (2006) „Gatavojas analizēt LTV ziņu sižetus”, NRA 16. febr.

26 LETA (2006) „Saeimas komisija un NRTP kritizē LTV darbu”, 24. okt.

kontroles iespējas, „lai nezaudētu varu pār savu klausītāju un skatītāju”.²⁷

Politiskās elites neapmierinātība ar publisko kritiku pirms vēlēšanām ir izraisījusi centienus sašaurināt publisko sfēru, reducējot to uz valsts politisko sfēru, kurā leģitimās tiesības ir tikai valsts varas īstenotajai vienvirziena komunikācijai. Žurnālisti tiek deleģitimēti kā vidutāji publiskajā sfērā, jo viņiem nav sabiedrības viedokļa pārstāvēniecības tiesību. Apstrīdētas arī NVO tiesības runāt par politiku, ietekmēt mediju dienas kārtību. Jaucot publiskās sfēras kritisko viedokli ar lobēšanu vai korupciju, politiķi uzstāj, ka šādas komunikācijas tiesības ir tikai politiskajām partijām.

Politiskās elites piekopto pilsoniskas sabiedrības teorētisko modeli var rekonstruēt no Saeimas priekšsēdētāja Emša svētku uzrunas 2007. gada 4. maijā. Valsts vadītājs atzīst pilsoniskas sabiedrības ietekmi uz likumdevēju: „Mēs, likumdevēji, tieši tāpat kā mūsu rafinētie kritiķi, apzināmies, ka politika bija, ir un vienmēr būs dažādu sabiedrībā valdošu interesešu sadursmju arēna.” Turpmāk Emsis marginalizē to lomu, izvirzot leģitimācijas prasības un dodot neskaidru mājienu, ka šeit ir runa par „klanīšanos Austrumu vai Rietumu priekšā”. Acīmredzot ar to ir domātas nelatviešu intereses pārstāvošās sabiedriskās organizācijas, kas protestēja pret vidusskolas mācībvalodas reformu un liberālo viedokli pārstāvošajām NVO. Mājiena mērķis ir likt saprast,

27 Intervija Latvijas radio 1. programmā, 2006. gada 24. okt., plkst. 18:00.

ka Saeima ir vienīgais leģitīmais Latvijas tautas interešu pārstāvis, kurš atvairā ārzemju spiedienu. Pielīdzinot NVO darbību lobēšanai, I. Emsis attaisno centienus marginalizēt pilsoniskās sabiedrības lomu ar nepieciešamību reglamentēt lobija arodu, lai vilktu „skaidru robežu starp likumīgi veiktu skaidrojošu darbību un iespējamu korupciju jeb varas pirkšanu.” Lobiji ir arodbiedrības, profesionālās apvienības, uzņēmēju asociācijas, sabiedriskās organizācijas un arī nozaru profesionāļi. Viņi visi kā pilnvarotie pārstāvji „cīnās par savu klientu interešu atspoguļošanu likumos,” — apgalvoja I. Emsis.

Saeimas priekšsēdētājs atzinīgi vērtēja interešu grupu kompetenci un sniegumu: „Mēs, likumdevēji, saredzam interešu grupās nopietnu spēku un respektējamu pārstāvniecību, vērtīgu ideju piedāvājumu un ekspertīzi.” Pēc tam I. Emsis šķeļ interešu grupas leģitīmajās un neleģitīmajās, kam noder sākumā izskanējušais brīdinājums par ārzemju interešu lobēšanu. I. Emsis diskvalificēja „dažas interešu grupas”, kuras „var saņemt no sponsoriem Latvijas apstākļiem neierobežotu finansējumu. Tādi līdzekļi ļauj pirkt ietekmi, vervēt medijus un viedokļu izteicējus, manipulēt ar sabiedrisko domu, uzspiest valsts politikas darba kārtībai viltus problēmas, mazsvarīgas lietas padarīt par nacionālo traģēdiju, pilnīgi normālus procesus — par kaut ko amorālu.” Saeimas priekšsēdētājs secināja, ka šādas no ārzemēm finansētās interešu grupas, kuras uzstājas kā nevalstiskās

organizācijas, manipulē ar likumīgo Latvijas tautas interešu pārstāvjiem — Saeimas deputātiem:

“Tikai Saeima ir izturējusi visas tautas balsojuma un deleģējuma pārbaudi... Nevalstiskās organizācijas statuss nevienu nepadara par valsts varas vai sabiedrības soģi... Mums kā sabiedrības vēlētiem priekšstāviem, tāpat kā sabiedrībai, vienmēr ir tiesības vaicāt — ko jūs, pamācītāji un vērtētāji, paši esat paveikuši, ko jūs pārstāvat, kā vārdā runājat un kā vārdā kritizējat?”

I. Emša piedāvātais politiskās komunikācijas modelis likvidē publisko sfēru kā organizētu pilsoņu debašu vietu. Politiskā komunikācija kļūst nepastarpināta, faktiski tā ir reducēta līdz tiešās līdzdalības demokrātijai reizi četros gados — parlamenta vēlēšanām. Masu mediji ir tikai tehniskie rīki ierindas indivīdu vēstījumu pārraidīšanai. Sabiedrību veido privātā sfēra, kurā darbojas sociālajās grupās neorganizētie indivīdi un valsts sfēra ar pārvaldes institūcijām. Nacionālās radio un televīzijas padomes priekšsēdētājs Aivars Berķis ir sniedzis ambiciozu konceptuālu pamatojumu šādam komunikācijas modelim. Burtiski traktējot ANO Vispārējo Cilvēktiesību deklarāciju, viņš apgalvoja, ka vārda brīvības tiesības ir nodrošinātas *cilvēkam*, nevis žurnālistam. Tādējādi medijiem nav tiesību vākt, apkopot un interpretēt informāciju, veidot sabiedrisko viedokli. Medijs ir mehānisks „pakalpojuma nodrošinātājs”, tam ir jāgādā, lai „katra cilvēka uzskati tiktu izplatīti

nesagrozītā un pēc iespējas pilnīgā veidā,” — pauda A. Berķis.²⁸

8. Saeima nav rīkojusi konceptuālas diskusijas par pilsoniskās sabiedrības jēdziena izpratni. Attiecīgus terminus deputāti lietoja retoriskajos nolūkos kā argumentu *ad populum*, aizstāvot savu vai diskreditējot oponenta viedokli. Uz pilsoniskas sabiedrības politiskajām iniciatīvām deputāti nav reaģējuši, to viedoklis un prasības netika eksplicīti nosaukti Saeimas sēdēs, tādējādi diskursīvi deputāti nav veidojuši atgriezenisko saiti ar vēlētājiem, nav iedrošinājuši viņus uz aktīvu pilsonisku līdzdalību. Par to ir runa nākamajā nodaļā.

3. Terminu interpretācijas

Nozīme ne vienmēr skaidri parādās tekstā, jo lingvistiskās zīmes pieļauj dažādas konotācijas, kuru aktualizāciju nosaka lietojuma konteksts. Statistiskā datorizētā diskursa analīze parāda tikai vārdformu biežumu. Ignorējot kontekstu, statistika var sniegt maldīgu priekšstatu par politiskā diskursa jēgu kaut vai tapēc, ka tā neatšķir termina ironisku lietojumu. Par nozīmēm sarunas dalībniekiem ir jāvienojas noteiktā diskursa situācijā. Vienošanās var būt eksplicīta atruna, komentārs, skaidrojums; un arī implicītā — konotācija izriet no diskursīvās formācijas statusa. Piemēram, „sabiedrības viedoklis” ikdienas

28 Berķis, A. (2007) „NRTP Ioma sabiedrības interešu pārstāvībā”. Runa NRTP forumā „Kam tā televīzija un radio?”, Rīga, 19. janv.
URL:[<http://www.nrtp.lv/resources/File/jaunumi/Berka%20runa%20forumam.doc>]

interpretācijā ir tas, ko cilvēki mēdz runāt par publiskās intereses lietām, bet politoloģijā tas apzīmē sociālo priekšstatu izplatību, kas ir aprēķināta ar statistikas metodēm. Runas aktā aktualizēto jēgu ir iespējams noskaidrot konkrētajā kontekstā, kurš ļauj atsijāt tādas nozīmes, kuru parādīšanās iespējamību mazina blakus esošie jēdzieni. Pētījumā ar *MonoConc* programmu esmu atradis izteikumus, kuros parādās analizējamie termini. Svarīgākais secinājums: uz pilsoniskās sabiedrības aktoriem un vērtībām deputāti atsaucas retoriskos nolūkos, lai nostiprinātu savu vai vājinātu oponenta pozīciju apspriežamajā jautājumā. Pilsoniskās sabiedrības pārstāvji kā sociālie aktori, t. i., aktīvo darītāju lomās, deputātu runās ir parādīti nodarbojamies ar sociālo aprūpi, atvieglojot valstij paternālo funkciju veikšanu. Savukārt kā viedokļa paudēji, interešu aizstāvji politiskajā sfērā viņi nav nosaukti. Politiskās elites neapmierinātība ar liberālo nevalstisko organizāciju kritisko nostāju pret valdošās koalīcijas darba stilu un krievu (krievvalodīgo) nodibinājumu protestiem pret vidusskolas mācību valodas reformu arī nenokļuva parlamentāriešu publisko debašu centrā, kaut gan intervijās medijos politiķi nosodīja NVO politiskās iniciatīvas.

Jēdziena „pilsonisks” lietošana dažos izteikumos norāda uz iespējami aplamu izpratni par pilsoniskās sabiedrības lomu demokrātijā. Proti, tas ir iekļauts pretstatījumā „pilsonis” / „nepilsonis” un tāpēc deputāti terminus „pilsoniska sabiedrība”, „pilsoniska atbildība” interpretē etnonacionālisma ideoloģijas ietvaros kā pilsoņu

kopienu. Juris Dobelis (TB/LNNK), piedāvājot kriminālo sodu par naturalizācijas eksāmena kārtošānu cita pretendenta vietā, teica: „Cik nopietna ir mūsu valsts attieksme pret pilsonisko sabiedrību un pret jaunu pilsoņu veidošanos? Jo ir nepieciešams veidot tādu pilsoņu kopu, kuriem vairāk vai mazāk rūpētu Latvija” (2006. gada 30. marts). Tautas saskaņas partijas deputāts Aleksandrs Bartaševičs ar šo piezīmi apliecina, ka politiskā elite izprot terminu šauri: „Nešaubos, ka ar terminu „pilsoniska sabiedrība” viņa [Valsts prezidente Viķe-Freiberga] domāja ne tikai pilsoņus, bet arī nepilsoņus, īpaši integrācijas kontekstā” (2004. gada 17. jūnijs). J. Dobeļa izteikumā turklāt pilsoniska sabiedrība ir valsts varas rīcības efekts. Runa līdz ar to nav par sociālas sistēmas pašorganizēšanos: valstij, ar kuru šajā gadījumā acīmredzot ir domātas varas iestādes, ir jāveido pilsoniska sabiedrība.

Viena no galvenajām etnonacionālisma ideoloģijas rūpēm ir nācijas izdzīvošana un tāpēc pilsoniska atbildība ir bioloģiskā atražošana. „Jaunā laika” deputāte Ināra Ostrovska par NVO darbību teica: „Sieviešu organizācijas ir apvienojušās, lai strādātu kopā, darbotos, aizstāvētu bērnu, jaunatnes un sieviešu tiesības, domātu par mūsu kopīgo nacionālo jautājumu un risinātu arī dzimumu līdztiesības jautājumus” (2004. gada 26. augusts). Nedefinētais „mūsu kopīgais nacionālais jautājums” šajā kontekstā ir interpretējams kā etniskās nācijas bioloģiska reprodukcija.

Jēdzienu „sabiedriska / sabiedrības / tautas / iedzīvotāju doma / viedoklis” lietošanas statistika ir

apkopota 5. tabulā. Biežāk tos lieto opozīcijā esošais „Jaunais laiks” (17 reizes) un PCTVL (15 reizes), kritizējot valdošo koalīciju par sabiedrības viedokļa ignorēšanu („nīrgājas”, „nerēķinās”). „Jaunā laika” kontā ir 12 šādi lietojumi, no kuriem 10 kritizējot Alekseja Loskutova nominēšanu KNAB vadītāja amatam. Argumenta pastiprināšanai tā dēvētās „krievvalodīgo” frakcijas PCTVL un TSP visbiežāk atsaucās uz „tautas viedokli” — 8 no kopumā 14 lietojumiem. Manipulējot ar latviešu nepatiku pret kalpošanu „svešām varām”, opozīcija iestājās pret Latvijas iesaistišanos starptautiskajās militārajās operācijās.

5. tabula. Jēdzienu „sabiedrības viedoklis” lietojumi

Partija	Tautas viedok*	Iedzīvotāju viedok*	Sabiedrī* viedok*	Sabiedrī* dom*	Kopā
ZZS	1	1	7	1	10
TSP	2			1	3
TP	2		3	1	6
TB/LNNK					4
PCTVL	6	1	5	3	15
LSP					0
LPP			2		2
JL	3		12	2	17

„Sabiedrības viedoklis” ir emocionāli piesātināti vārdi, ar kuriem deputāti aizstāv likumdošanas iniciatīvas: „Tātad, norma labota, arī saskaņojot ar sabiedrības viedokli” (Jevgeņija Stalidzāne, 2006. gada 2. marts); „[Likumprojekta] anotācijā ir pateikts, kādi sabiedrības

informēšanas pasākumi ir veikti un kāda ir sabiedrības doma, sabiedrības viedoklis” (Juris Sokolovskis, 2006. gada 7. septembris). Uz sabiedrības viedokli deputāti atsaucas, runājot par Sv. Pētera baznīcas atdošanu Baznīcai, smēķēšanas ierobežošanu, alkohola aprites likumu, mobilo sakaru likumu. Andris Šķēle (TP) aizstāvēja savas komisijas darbu, uz kuras sēdi bija aicināts Sporta spēļu atbalsta fonds: „Viņi runāja 30000 cilvēku vārdā, tas bija jau sabiedrības viedoklis” (2002. gada 12. decembris).

Runās jēdziens funkcionē kā *ad populum* arguments: sabiedrības viedokļa ievērošana vai ignorēšana balsta vai diskreditē apspriežamo priekšlikumu vai valdošās koalīcijas darbību kopumā. Emocionālo lietojumu ilustrē Ingridas Circenes sacītais, 2004. gada 27. maijā apspriežot lēmuma projektu Par Alekseja Loskutova iecelšanu par Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja priekšnieku.

“Un vēl. Līdz šim Latvija — vairāk vai mazāk — bija demokrātiska valsts, kur Saeimu ievēl tauta. Man liekas, ka daudzi šo faktu vienkārši ir aizmirsuši. Saeima apstiprina valdību. Dombura vadītajā raidījumā „Kas notiek Latvijā?” iedzīvotāji jau divreiz absolūtajā vairākumā ir pateikuši: „KNAB vadītāja amatā mēs, iedzīvotāji, atbalstām Jutu Strīķi.” Arī vakardienas balsojumā, kad 11 666 Latvijas skatītāji teica: „Neder mums šis kandidāts!” Un „par” bija tikai 575 iedzīvotāji. Es domāju, ka šie skaitļi ir līdzvērtīgi referendumam, kas padara skaidru šo jautājumu, — personīgu vai politisku iemeslu dēļ tiek apstiprināts kandidāts, pret kuru tauta ir kategoriski pret. Vai tautai ir pieņemams šāds valdības lēmums? Un ko mēs redzam? Šai koalīcijai un šai valdībai neinteresē ne profesionāļu, ne Augstākās tiesas, ne Ģenerālprokuratūras, ne arī tautas viedoklis. Kā labā un kā interesēs tad īstenībā šī valdība strādā?”

Tautas partijas deputāts, politologs Artis Pabriks iebilda, ka atsauce uz interaktīvās telefonbalsošanas rezultātiem kā tautas balsošanu „ir provinciālisms vai arī melošana. Jūs vienkārši mēģiniet iespaidot sabiedrības viedokli.” Divus mēnešus vēlāk Einārs Repše, debatējot par uzticības izteikšanu ārlietu ministram A. Pabrikam, savādāk interpretēja viņa teikto:

“Vai tik tas nebija publiski pausts godājamā politologa Pabrika kunga viedoklis, ka sekot vai ņemt vērā tautas domas ir tāds kā provinciālisms? Bet lai nu paliek. Es saku, ka mēs šodien šeit neanalizējam kāda indivīda uzskatus, taču padomājiet, vai atsevišķos gadījumos šāds viedoklis, proti, ka nevajag ņemt vērā tautas viedokli, zināmā mērā nav arī politiskās partijas kredo.” (2004. gada 21. jūlijs)

Telefonbalsošanu LTV raidījumā „Kas notiek Latvijā?” argumenta pastiprināšanas nolūkā minēja arī PCTVL: „Trīs ceturtdaļas virtuālo respondentu jau nobalsoja pret Kalvīša valdību”.

Atsauce uz interaktīvo televīzijas raidījumu, telefonbalsojuma rezultātu precīzā citēšana, tā salīdzināšana ar referendumu ir maldīgi argumenti, kurus balsta iespaidīgo skaitļu izraisītās emocijas. Argumenti varētu panākt masu auditorijas, kas klausās Saeimas debates radio, „pielipšanu” *ad populum* argumentam. Savukārt adresēts kolēģiem deputātiem, tas sarežģī terminu precīzu lietošanu, ļaujot turpmāk arī politikajiem oponentiem manipulēt ar šo argumentu.

Citēšu vēl vienu apmaiņu ar replikām. „Jaunā laika” vadītās valdības sniegto atbalstu ASV militārajai operācijai Irākā deputāts Krišjānis Kariņš pamatoja arī ar to, ka Sadama

Huseina diktatūra nerēķinās ar tautas viedokli (2003. gada 19. marts). Arvīds Ulme (ZZS) mainīja jēdziena lietošanas kontekstu, nonākot pie secinājuma, kas apgāž Kr. Kariņa teikto:

“Mums te paziņoja, ka par režīmu saucams tas, kas neatbalsta jeb nerēķinās ar tautas viedokli. Es gribētu šeit parādīt 25 tūkstošus to cilvēku parakstu, kuri ir pret karu Irākā. Un, pēc aptaujām spriežot, 80% Latvijas iedzīvotāju ir pret karu Irākā.. Tā ka es tomēr aicinu rēķināties ar iedzīvotāju viedokli, ar sabiedrības viedokli!... Sagatavotais dokuments, manuprāt, ir zināmā mērā tikai provokācija un nerēķināšanās ar sabiedrības viedokli, un beigās mēs būsīm tikai zaudētāji.”

Arī PCTVL deputāts minēja, ka ASV prezidents Džordžs Bušs ignorē sabiedrības viedokli jautājumā par karaspēka izmantošanu.

Argumenta retorisko funkciju apliecina tas, ka Saeimas vairākums neņem vērā oponentu kolēģu aizrādījumus par sabiedrības viedokļa ignorēšanu un konsultāciju trūkumu, sagatavojot likumu projektus. Juris Sokolovskis (PCTVL) debatēs par grozījumiem Elektronisko sakaru likumā teica:

“[V]isi mobilo sakaru operatori, fiksēto sakaru operatori un interneta provaideri būs spiesti par saviem līdzekļiem nopirkt, uzturēt un modernizēt visas tās iekārtas. Protams, tas varētu sadārdzināt pakalpojumus. ... Kādas konsultācijas notikušas, sagatavojot normatīvā akta projektu? Ar kurām nevalstiskajām organizācijām ir notikušas konsultācijas? Te rakstīts: „Konsultācijas nav veiktas.” ... Kāda ir šo nevalstisko organizāciju pozīcija? „Konsultācijas nav veiktas.” Kāds ir sabiedriskās domas viedoklis un kādi sabiedrības informēšanas pasākumi ir veikti? „Nav veikti.” ... Kāpēc mēs negribam konsultēties,

teiksim, ar tiem uzņēmējiem, kurus skar šis likumprojekts? Kāpēc nevaram papētīt ārvalstu pieredzi?" (2005. gada 5. maijā) Sokolovska jautājumi palika bez atbildes, vairākumam balsojot par likumprojekta tālākvirzišanu.

Aleksandrs Kiršteins (TP), iestājoties pret likumprojektu Par Latvijas Republikas valdības un Ķīnas Republikas (Taivānas) valdības līguma par savstarpēju investīciju veicināšanu un aizsargāšanu denonsēšanu, kritizēja Ārlietu ministrijas iesniegtos dokumentus:

"[Dokumenti ir] absolūti nesagatavoti. Tur, piemēram, tādas sadaļās kā „Vai ir izpētīts sabiedrības viedoklis?“, „Konsultācijas ar nevalstiskām organizācijām” visur ir ierakstīts, ka nekas tāds nav darīts, jo nevienu tas neinteresē”. (2004. gada 29. janvārī)

Konkrēti gadījumi skar vides aizsardzības jautājumus, taču arī šeit sabiedrības viedokļa pieminēšanai neseko likumdošanas iniciatīva. Arvīds Ulme (ZZS), apspriežot grozījumus likumā Par ietekmes uz vidi novērtējumu, norādīja, ka sabiedrības līdzdalība objektu būvju apspriešanā tiek imitēta. „Sabiedrība it kā tiek formāli uzklaušīta, bet pēc tam ir galaziņojums, un tur vairs sabiedrībai vārda nav” (2003. gada 19. jūnijs). A. Ulme atklājis pilsoniskas pasivitātes iemeslus. Pilsoņi atsakās no līdzdalības, jo informācija no iniciatīvas grupām netiek ņemta vērā, pieņemot gala lēmumu. Formāli likumdošana negarantē, ka paustais viedoklis būtu jāņem vērā, A. Ulme uzsvēra. PCTVL deputāts šajā pašā sēdē apelēja pie Eiropas Savienības likumdošanas, kas ir saistoša Latvijai: „Orhusas konvencij[ā] ... ir ierakstīts, ka mums obligāti ir jāņem vērā sabiedrības intereses un sabiedrības viedoklis.”

Sēdē Saeimas deputāti neizvērsa diskusiju par to, kā no formālās prasības sabiedriskas apspriešanas varētu padarīt par ietekmīgu instrumentu lēmumu pieņemšanā. Trīs gadus vēlāk runājot par Pāvilstas kāpas aizsardzību, Leopolds Ozoliņš (ZZS) turpināja to pašu kritiku:

“Vai Vides ministrijai nebūtu jāņem vērā sabiedrības viedoklis? Bez šaubām, tas nav jāņem vērā ne deputātiem, ne Vides ministrijai, jo (citēju) [Vides aizsardzības likumu]: „Sabiedrībai ir tiesības sniegt priekšlikumus un izteikt viedokli...” Te nav kaut kādas konkrētas norādes, kam būtu tālāk jāizskata šis sabiedrības viedoklis un jāpieņem galīgais lēmums”. (2006. gada 2. novembris)

6. tabula. Pilsoniskas sabiedrības aktori

Partija	Arodbiedr*	Asociācij*	Biedrīb*	Interesu grup*	Nevalstisk* organizāc*	Pilsonisk* sabiedrīb*	Sabiedrisk* organizāc*	Nevalstisk* sektor*	Kopā
ZZS	4	2	4		34 ^A	7	13	2	66
TSP	23	12	9		1	2	17		64
TP	20	34	16		11		55		136
TB/ LNNK	16	6	10		2	1	4		39
PCTVL	66	17	17		15		40	1	156
LSP	1		3		1	2	18		25
LPP	14	5	12	2	6		21	1	61
JL	17	8	15		14	6	15	4	79
Kopā	161	84	86	2	84	18	183	8	

^A 28 reizes Ūdres runā.

Tagad analizēšu deputātu izteikumus par pilsoniskās sabiedrības aktoriem (6. tabula). Nevalstiskās organizācijas ir pieminētas kā *ad populum* arguments, balstot politiski nebūtiskas iniciatīvas, piemēram, ZZS ieteica ieviest Jūras svētkus, LPP pamatoja ģimenes dienas noteikšanu par atzīmējamo. „Jaunajam laikam” atrodoties opozīcijā atsaucē uz nevalstiskajām organizācijām ir demokrātiskās procedūras ievērošanas retorisks rādītājs. Kopumā partija jēdzienu lietoja 14 reižu un visvairāk — četras reizes — kritizējot valdošā vairākuma likumdošanas iniciatīvas tādēļ, ka nebija notikušas konsultācijas ar NVO. „Jaunā laika” diskursā NVO nav konkrēts aktors. Parasti runa ir par tā neesamību, ignorēšanu no valdošās koalīcijas puses, bet pati frakcija neatsaucas uz NVO iniciatīvām un nepiedāvā tās kolēģiem apspriešanai. Aktivā darītāja lomā NVO bija minētas trīs reizes: „sieviešu nevalstiska organizācija lūdz līdzekļus” un “Ministru prezidenta biroja vadītāja Jurģa Liepnieka dibinātā nevalstiskā organizācija *Par vārda brīvību* ir saistīta ar Tautas partiju”.

LPP sešu lietojumu klāstā ir viens gadījums, kad aktīvs aktors ir sieviešu NVO, kas izstrādāja grozījumus kriminālā likumā par sutenerismu. Citos gadījumos tas ir negatīvs spēks. Jānis Šmits nosauca vārdā visas šādas organizācijas:

“Brēku ir sacēluši tieši tie mediji, kas jau vairāku gadu garumā mēģina iepludināt Latvijā mums pilnīgi nepieņemamas un svešas vērtības. Šie mediji un šīs nevalstiskās organizācijas, kas ārēji gan izskatās tik dažādas (piemēram, avīze „Diena”, sabiedriskās politikas centrs „Providus”, „Delna”, „Politika. lv”,

geju un lesbiešu organizācija „Mozaika”), ir tie, kas to dara! Šis ārēji dažādās organizācijas patiesībā apvieno tikai viena lieta - proti, svešzemju miljonāra dāsni piešķirtā nauda, ko tās tik čakli cenšas atstrādāt, ieviešot tā saucamo „atklātās sabiedrības principu.” (2006. gada 7. septembris)

Nenotikušās vai notikušās konsultācijas ar NVO ir arguments gadījumos, kas skar lēmumus par indivīdu aprūpi. Runa ir par likumdošanu medicīnas, izglītības, sporta jomā, kā arī palīdzības sniegšanu represētajiem, invalīdiem, pensionāriem un bērniem.

Tāpat kā „sabiedrības viedoklis” jēdziens „sabiedrības līdzdalība” pilda runas izskaistināšanas funkciju. Saeimas deputāti 14 reižu to lietoja nekonkrēti, lai balstītu savu vai apgāztu oponenta rīcību. „Jaunais laiks” runāja par sabiedrības līdzdalību tiesu izpildītāju institūta sakārtošanā un kāda projekta uzraudzībā Nacionālās kultūras padomes ietvaros, tomēr deputāti nav pakavējušies pie instrumentiem, kas līdzdalību padarītu par iespējamu un liktu lēmumu pieņēmējiem ievērot sabiedrības viedokli. Esot opozīcijā, Tautas partija savukārt kritizēja „Jauno laiku”: demokrātija ir arī sabiedrības līdzdalība, bet „Jaunā laika” valdība izslēdza no līdzdarbības dažādās dzīves norisēs sabiedrību; sabiedrības līdzdalības iespēja ar Latvijas Nacionālās bibliotēkas Atbalsta fonda starpniecību ir liegta; daudzās valstīs sabiedrības līdzdalība lielajos projektos ir nepieciešama.

Par būtiskām līdzdalības problēmām runāja PCTVL un ZZS deputāti. Vērtējot Tiesu iekārtas likumprojektu, Vladimirs Buzajevs norādīja uz sabiedrības līdzdalības

principa deklarēšanas retorisko funkciju. Ja par tiesas piesēdētājiem var būt tikai pilsoņi, tad šis institūts nevarēs garantēt aktīvu sabiedrības līdzdalību tiesas spriešanā, jo 400 tūkstošiem nepilsoņu piekļuve šādai līdzdalībai ir liegta, pauda V. Buzajevs (2006. gada 2. novembris).

ZZS akcentēja sabiedrības līdzdalības nozīmi ekoloģijas jautājumos. Leopolds Ozoliņš, balstoties uz savu pieredzi Jūrmalas domē, stāstīja, ka sabiedrības apspriešanas ir manipulējamas. Viņš skaidroja, ka būvniecības projektu apspriešanā parasti piedalās tikai tieši ieinteresētās un iesaistītās personas, bet iedzīvotāju aktivitāte ir zema. Tāpēc „jo vairāk būs sabiedrības līdzdalības un klātbūtnes dažādu jautājumu apspriešanā, kuri ir saistīti ar ietekmi uz vidi, jo tas būs labāk” (2003. gada 19. jūnijā). Arvids Ulme (ZZS) šajā sēdē apgalvojis, ka sabiedrības līdzdalība ir apdraudēta, tā praktiski netiek ņemta vērā, tiek imitēta. „Sabiedrība it kā tiek formāli uzklausi, bet pēc tam ir galaziņojums, un tur vairs sabiedrībai vārda nav... Un tā ar katru reizi kļūst arvien grūtāk piedabūt cilvēkus kaut ko apspriest, jo viņi saka: „Tie jau tik un tā izdarīs pa savam.””

Par pilsoniskās sabiedrības jēdzienu arī notika debates Saeimā. Termina lietošanas gadījumi vedina uz domu, ka deputātiem nav izpratnes par šī fenomena praktiskajām izpausmēm. Likumdevēji operē ar sarežģītām definīcijām, šādi palielinot argumenta svaru.

“Otrs arguments, par kuru es, analizējot komisijas lēmumu, daudz domāju, ir tāds. Mēs bieži runājam par pilsonisku

sabiedrību. Pilsoniskas sabiedrības pamatā ir aktīvs pilsoņu kopums, kur valsts politiskā vara uztraucas un mudina cilvēkus iesaistīties sabiedriskajos un politiskajos procesos..." (Edgars Jaunups, 2004. gada 21. oktobris)

Biedrības visbiežāk ir pieminētas likuma nosaukumā (16 reizēs). Otrajā termina lietojuma grupā ir izteikumi, kuros biedrības ir finanšu lūdzēji (piemēram, lūgums piešķirt naudu Latviešu biedrības deju kolektīvam tērpu iegādei). Visbiežāk tās ir organizācijas, kas aprūpē cilvēkus: 12 reizi bija pieminētas Invalīdu, Neredzīgo, Nedzirdīgo biedrību finansējums un rīkoti pasākumi. Apelācija pie līdzjūtības tiek izmantota retoriski kā arguments *ad misericordiam*: „Uzklausot daudzo pacientu un invalīdu biedrību protestus (..) aicinu nebalsot par tautas iznīcināšanu, bet nodot šo budžeta projektu atpakaļ pārstrādāšanai” (I. Circene, 2004. gada 28. oktobris).

Biedrības tiek pretstatītas cita citai ideoloģiskajā laukā. Desmit reizi bija pieminēta Latvijas Nacionālo karavīru biedrība, kurai Saeima piešķīra finansējumu. Kreisā flanga „krievvalodīgo” frakcijas tai pretstatīja to biedrību vajadzības, kas apvieno no nacisma cietušos cilvēkus (5 gadījumi). Vēl vārds „biedrības” parādās atsaucēs uz Latviešu biedrības namu vai telpām (5 reizes) un minoritāšu kultūras biedrībām (7 reizes).

Kā konkrētie aktori publiskajā politiskajā sfērā bija nosaukti Juristu biedrība un Farmācijas biedrība — tās bieži minēja TSP un PCTVL. Šīs opozīcijas frakcijas septiņas reizes atsaucās uz Juristu biedrības paziņojumu

pret Latvijas iesaistišanos ASV militārajā operācijā Irākā, bet PCTVL kritizēja grozījumus Farmācijas likumā par Farmaceitu biedrības protekcionismu.

4. Sabiedrība: sadrumstalota un dezorganizēta

Kā aktīvie darītāji pilsoniskās sabiedrības aktori ir minēti sociālās aprūpes (cilvēki ar īpašām vajadzībām, bērnu un ģimenes lietas) vai kultūras tematikā. Pilsoniskā sabiedrība tiek nostumta privātajā sfērā: tai ir jāuzņemas daļa no valsts paternālo funkciju sloga, nodrošinot individu vajadzības pēc savstarpējās izpalīdzības un brīvā laika organizēšanas. Šeit ir aktualizējamas nesociālās identitātes, kolektīvās rīcības centienus balstot tradicionālajā kaimiņattiecību savstarpējās izpalīdzības ētikā. Deputāti izvairās no debatēm tad, kad indivīdi aktualizē sociālās identitātes, lai publiski formulētu un aizstāvētu savas kopīgas intereses, kuru ievērošana prasītu dažādu interešu grupu rīcības saskaņošanu valsts politikas ietvaros. Astotās leģislatūras darbības laikā šo gadījumu vidū ir minami liberālās ideoloģijas organizāciju izteiktā kritika par valdošās koalīcijas darbu un krievalodīgo organizāciju protesti pret vidējās izglītības valodas reformu. Parlaments nebija gatavs piešķirt organizētiem indivīdiem tiesības piedalīties politikas veidošanā kā pilsoņiem. Politiskajā diskursā ir redzams, ka valsts varas pārstāvjiem, kuriem vēlētāji ir deleģējuši pārstāvniecības tiesības, ir bažas par individu nespēju pakārtot savas privātintereses lielākas grupas

interesēm, apvienoties un sadarboties kopīgu mērķu sasniegšanai. Politiskā elite uzņemas indivīdu rīcības sakārtotāja un pārraudzītāja pienākumus. Stefens Kalbergs saskata šeit luterānisma uzturētā sociālā modeļa ietekmi uz moderno politiku. Kā piemēru viņš min Prūsiju:

“A rigid feudal and then bureaucratic domination, comprehensive laws, feudal and then quasi-feudal formal conventions, power, status hierarchies, and the a-ethical patterned action that results when persons in similar situations act in a sheer means-end rational and calculating fashion on behalf of material interests comprised the major bases for patterned action in the German public sphere.” (Kalberg 1987)

Latviešu politiskajā diskursā uz šādu politikas izpratni norāda jēdzienu „tauta” un „sabiedrība” lietošanas konteksti. Tulkojot socioloģijas valodā, „tauta” apzīmē tādu cilvēku kopumu, kurus saliedē tradīcija un autoritāte — Emīla Dirkeima definīcijā tā ir mehāniskā solidaritāte. Savukārt jēdziens „sabiedrība” atbilst modernitātes laikmeta organiskai solidaritātei, kuras pamatā ir sociālais kontrakts. Politiskā elite izprot sociālā kontrakta trūkumu sabiedrībā un tāpēc meklē saskaņu mehāniskajā solidaritātē, kuras epifenomens ir tauta. Atgādināšu, kā E. Dirkeims raksturo divus solidaritātes modeļus (Durkheim 1978).

Mehānisko solidaritāti veido mazas, homogēnas cilvēku grupas, kuru locekļi ir maz vai vispār nav specializējušies kādu noteiktu darba funkciju veikšanā. Būdami mehāniski aizvietojami, viņi var eksistēt neatkarīgi cits no cita. Sociālo saikni ar citiem nodrošina tradīcija, pienākums un jūtas. Tiesiska sistēma balstās represīvajās sankcijās, kuras kalpo tradicionālo vērtību apstiprināšanai.

Tā kā kopienā dominē tikai dažas kopīgas vērtības, tā ir masveidā mobilizējama. Mehāniskajā solidaritātē ir maz individuālo brīvību, bet personas statusu nosaka radniecības saites.

Organiskā solidaritāte ir raksturīga lielākām iedzīvotāju grupām. Pastāvot sarežģītam darba dalījumam, indivīdi ir atkarīgi cits no cita, jo katram atsevišķi nav pa spēkam saimnieciskās darbības veikšana. Savstarpējai atkarībai ir liela nozīme sociālo saišu attīstībā, kuras aizvieto tādas tradicionālās saites, kas ir balstītas radniecībā, reliģijā vai kopīgajās vērtībās. Organiskā solidaritāte nodrošina vairāk individuālās brīvības, personas statusu nosaka viņa nodarbe nevis radniecības saites. Tiesiskā sistēma balstās restitūcijas sankcijās — sociālais pāridarījums tiek labots, atjaunojot iepriekšējo lietu stāvokli. E. Dirkeima socioloģiskā paradigma skaidro, kāpēc politiskās elites diskursā pilsoniskā sabiedrība spēlē minimālu vai negatīvu lomu. Saskatot sociālās saliedētības ideālu mehāniskajā solidaritātē, politiķi noraida sabiedrības heterogēno dabu, savukārt homogēnā ideālā kopienā nav vietas nevalstiskajām organizācijām, kas paustu atšķirīgas intereses.

Pamats bažām par solidaritātes trūkumu ir, jo arī neelites diskursā izskan prasība pēc pārraudzības no stingrās autoritātes puses. Kā piemēru citēšu Radio Nord darbinieka Ralfa Robežnieka²⁹ rakstu ziņu portālā delfi.

29 Robežnieks, R. (2006) „Par masu informācijas līdzekļiem (MIL)”, delfi.lv, 22. sept. URL: [<http://www.delfi.lv/news/comment/comment/article.php?id=15576967>]

lv. Viņaprāt, sabiedrība un tirgus darbojas pilnīgi stihiski, virzoties uz pašiznīcināšanos. Tikai un vienīgi valsts vara spēj ieviest un uzturēt sociālo kārtību. Tāpēc valsts masu mediju — R. Robežnieks raksta par Latvijas Radio un Latvijas Televīziju — galvenais pienākums ir

„līdzšinējās nezināšanas un jucekļa vietā [dot] mūsu attīstībai, mūsu progresam, mūsu izdzīvošanai derīgu normu. Valsts MIL jāšaredz sava atbildība par to, kas valstī notiek, apzinoties, ka nekā nedarišana..., cilvēku apziņas un rīcības neveidošana ir atteikšanās no valsts attīstības. Brīvā tirgus, tirdzniecības kompāniju un privātie MIL vadās pēc cita principa — maksimālas peļņas. Cenšanos pēc peļņas šīm organizācijām nevar liegt, jo konkurences apstākļos ir nepieciešams neveiksmīgākā, mazāk spējīgā izdzīvošanas apdraudējums. Būtiskā atšķirība starp valsts un brīvā tirgus MIL ir tā, ka rūpēšanās par valsts iedzīvotāju progresu un attīstību (palīdzēšana, brīdināšana par to, kas tirgus piedāvājumā ir saņēmējam kaitīgs, rūpes par saņēmēja emocionālo, garīgo, ētisko attīstību) ir pirmo galvenais pienākums, bet otrie to ievēro tikai par tik, par cik tas der reklāmai, vai neievēro nemaz.”

Arī akadēmiskais diskurss izvairās operēt tikai ar zinātniskiem konceptiem, pieprasot no valsts varas normu definīciju. Runājot par valsts valodas pareizrakstību, LZA Terminoloģijas komisijas loceklis Eduards Cauna dod priekšroku birokrātiskai demagoģijai.

“Bet kā tad vispār ir ar “literārās valodas normām”? Kur tās var atrast? Saskaņā ar Valsts valodas likuma 23. pantu, “latviešu literārās valodas normas apstiprina Ministru kabinets”. Tomēr nav ziņu, ka Ministru kabinets būtu

apstiprinājis latviešu valodas alfabētu vai spriedis par "simfōnijas" un "mažōra" pareizrakstību. Pēdējoreiz alfabēts apstiprināts pirms vairāk nekā 60 gadiem (1946. gadā) ar LPSR valdības dekrētu, un domas dalās, vai tas oficiāli vēl ir spēkā. Pirms pāris gadiem Latviešu valodas ekspertu komisija par alfabētu sprieda vēlreiz, bet Ministru kabinets nekādu lēmumu nav pieņēmis."³⁰

Sociālantropologs Roberts Ķīlis komentēja, ka latviešiem ir raksturīgi pieprasīt visu regulēt birokrātiskā ceļā, formulējot detalizētas instrukcijas. Problēmas tiek atrisinātas, rakstot jaunus likumus.³¹ Valsts prezidents Valdis Zatlers, piemēram, uzskata, ka izglītības problēmas var atrisināt, norādot katram darbiniekam viņa vietu struktūrā.

"Problēma ir tā, ka izglītības sistēmas analīze kā tāda ir tikai tagad sākusies. Mums ir Pasaules bankas pētījums, kas norāda, kur ir vājās vietas izglītības sistēmā, mums ir Valsts kontroles atzinums, kurš būs par vājajām vietām izglītības sistēmā un tad ir būtiski sistēmu sakārtot, lai šajā te izglītības sistēmā katrs zinātu — skolotājs, skolnieks, vecāki, ministrijas ierēdnis, pats ministrs un politiķi, kā viņa darbojas."³²

No Zatlera teiktā izriet, ka skolotāji nespēj saprast izglītības sistēmas darbību — viņiem ir jāpilda skaidras instrukcijas. Tikai nav saprotams, kurš instrukcijas pieņems, ja pat ministrijas ierēdņi un ministrs nezina, kā strādā viņu pārvaldītā sistēma.

30 Cauna, E. (2007) „Vai arī presi sagaida val "odas" represijas?“, *delfi*. lv 12. okt., URL: [<http://www.delfi.lv/news/comment/comment/article.php?id=19187107>].

31 Ķīlis, R. (2000) „Cilvēks ir manipulāciju objekts“, *Diena* 29. dec.

32 „Zatlers nav apmierināts ne ar VM darbu *pateicību* jautājumā, ne IZM darbu.“ (2007) Delfi.lv 15. okt.

Socioloģiskā aptauja noskaidroja, ka izglītības problēma ir gluži pretēja — tā neiemāca patstāvību, uzņēmību un atbildību. Sabiedrībā pilsoņiem trūkst pašorganizēšanās prasmju, tāpēc kārtības ieviešana ir sagaidāma no autoritatīvā līdera. Aptaujātie atzinušies, ka skolās nemāca domāt kritiski, analizēt. Pilsoņi reti veido savu viedokli, uzzinot un analizējot informāciju no dažādiem avotiem, bet labprātāk paklausa autoritātes; viņiem trūkst prasmju sazināties ar citiem kopienas locekļiem, savukārt apkārtējie negatīvi vērtē citu cilvēku sociālo iniciatīvu: „ērtāk ir palikt malā un pēc tam kritizēt, nevis uzņemties atbildību.”³³

Citētais Valsts prezidenta priekšlikums, kā arī šeit pētāmais likumdevēja diskurss iekonservē situāciju, veltot daudz pūļu sociālās dzīves vertikālai organizācijai un kontrolei, nevis veicinot sociālo apakšsistēmu autonomizēšanos un pašorganizēšanos. Par šādiem uzskatiem politiskajā elitē ļauj spriest vārdu „tauta” un „sabiedrība” lietojums deputātu runās. Valsts vadītāju runu diskursa analīze parādīja, ka dažos lietojumos vārdi ir pretstatīti cits citam: „tauta” ir ideālās saliedētības paraugs, kamēr „sabiedrība” apzīmē deformētu cilvēku kopienu (Kruk 2007). Saeimas stenogrammās tādi vārdi, kā „invalids”, „krievvalodīgais” biežāk parādās konteksta ar vārdu „sabiedrība”, bet ne „tauta”. Juris Dobelis tā konceptualizē Latvijas sabiedrību:

33 Vilka, I., A. Strupiņš un I. Indāns (2004) *Pilsoniskās sabiedrības attīstība Latvijā: situācijas analīze*. Rīga: Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts. Lpp. 7.

“Ir taisnība, ka sabiedrība ir mainījusies, Cileviča kungs! Pēc okupācijas Latvijā sasūtija simtiem tūkstošu civilokupantu. Protams, viņi mainīja sabiedrību. Kā gan citādi? Dabīgi, šie iesūtītie cilvēki nav nekādi Latvijas patrioti, un no viņiem nav nekāds īpašs patriotisms jāgaida”. (2003. gada 6. februārī)

Sabiedrība ir kontaminēta un to nedrīkst uztvert kā pilntiesīgu politisko aktoru, savukārt neskarts paliek jēdziens „etniskā tauta”, un politiskajā diskursā deputāti tai piešķir lielāku nozīmi. Saeimas priekšsēdētājs Indulis Emsis svētku uzrunu beidza ar vārdiem, kas pretstatījumā parāda atšķirīgu attieksmi pret sabiedrību un tautu:

“Mēs esam vienojušies ilgam kopējam darbam, lai nopelnītu sabiedrības uzticību ar padarīto un paliekošo. Es ticu, ka pavisam drīz šis Saeimas uzņēmība un neatlaidība tiks gandarīta ar augstāko balvu — tautas atzinību.” (Mans izcēlums)

Lielākais, ko politiķi var sagaidīt no sabiedrības, ir uzticība, kamēr augstāku balvu — atzinību — spēj nodrošināt tikai tauta.

Nedaudz pakavēšos pie skaidrojošo vārdnīcu definīcijām. Jaunākā *Latviešu valodas vārdnīca* (2006) izšķir četras vārda „tauta” konotācijas:

1. Vēsturiski izveidojusies cilvēku kopība — nācija, tautība, radniecīgu cilšu grupa, kam ir, piemēram, kopīga valoda, teritorija, kopīgas psiholoģiskas īpašības.
2. Iedzīvotāju kopums (kādā valstī, zemē, teritorijā).
3. Cilvēku kopums (kādā zemē, valstī, teritorijā), kurā ietilpst viena vai vairākas sociālas vai etniskas grupas, slāņi, tautības; daudzu cilvēku kopums.

4. dsk. Folkl. — cita novada, citas dzimtas cilvēki; sveši ļaudis; arī precinieki.

LU Matemātikas un informātikas institūta *Latviešu valodas skaidrojošās vārdnīcas* internetā šķirklis ir konkrētāks:³⁴

1. Nācija, tautība, radniecīgu cilšu grupa. *Latviešu tauta, krievu tauta.*
2. Kādas valsts iedzīvotāji kopumā. *Tautas izglītība. Tautas skaitīšana.*
3. Vienkāršo darba cilvēku masas. *Tautas ārstniecība.*
4. Folklorā - sveši ļaudis, precinieki. dsk. tautas.

Vārda „sabiedrība” konotācijas abās vārdnīcās ir līdzīgas:

1. Cilvēku kopums, ko saista noteiktam vēsturiskās attīstības posmam raksturīgais ražošanas veids un ražošanas attiecības. *Pilsoniska sabiedrība. Sabiedrības slāņi. Sabiedrības noslāņošanās.*
2. Noteikts cilvēku kopums, ko saista sadzīves attiecības, izcelšanās, sabiedriskais stāvoklis u.tml.; aprindas. *Ievest jaunieci sabiedrībā. Saņemt sabiedrības nosodījumu. Mākslinieku sabiedrība. Labākā sabiedrība. novēc. Mīlēt sabiedrību un jautrību. Jautra sabiedrība. Meiteņu sabiedrība.*
3. Atrašanās kopā ar kādu, kāda (cilvēka) klātbūtne. *Meklēt draudzenes sabiedrību. Atbrīvojies no kāda cilvēka sabiedrības.*
4. Apvienība, organizācija. *Akciju sabiedrība. Paju sabiedrība.*

34 URL: [<http://www.ailab.lv/Vardnica/>].

Komentēšu „sabiedrības” konotācijas, sākot vispirms ar otro. Tā izceļ sabiedrības fragmentāro raksturu, neparedzot sociālās saiknes esamību. Dažādie cilvēki ir saistīti tikai *sadzīvē* — šo aspektu pasvītro arī politiķi, kad runā par NVO kā aprūpes (invalidu, daudz bērnu ģimeņu nodibinājumi) vai izklaides (minoritāšu kultūru nodibinājumi) funkciju veicējiem. Izcelšanās faktors paredz emocionālo saikni, bet stāvoklis rada mantiskas, prestiža, varas barjeras dažādu cilvēku mijiedarbībai — tātad tas arī mazina starpgrupu saliedētības iespējamību. Trešajā skaidrojumā ir saredzamas pasīvas nejaušas publikas iezīmes, bet ceturtajā ir runa par kādu konkrētu institūciju.³⁵

Daudz sarežģītāk ir ar pirmo nozīmi, kas ir piedzīvojusi interesantu transformāciju mainoties Latvijas politiskajai iekārtai. Paturot 1987. gadā publicētās vārdnīcas marksistisko definīciju, kuras pamatā ir *ražošanas* veids un attiecības, 2006. gadā valodnieki ir atteikušies tikai no komunistiskai ideoloģijai raksturīgiem piemēriem: „komunistiskā sabiedrība”, „kapitālistiskā sabiedrība”, „šķiru sabiedrība”. Tā vietā tagad ir „pilsoniskā sabiedrība”, taču šādu piemēru nevar pamatot ar ekonomiski reducēto definīciju, kura ļauj runāt par feodālo vai kapitālistisko sabiedrību, bet neparedz pilsoniskās sabiedrības iespējamību. Krievu valodas vārdnīca 1982. gadā arī izcēla kopīgus konkrēti vēsturiskos

35 Kad Indulis Emsis pielīdzināja pilsoniskās sabiedrības politiskās aktivitātes lobēšanai, viņš reducēja sabiedrības jēdzienu līdz šim pēdējam skaidrojumam.

materiālās dzīves apstākļus kā faktoru, kas cilvēkus vieno sabiedrībā (Словарь 1982). Mūsdienu krievu valodnieki atsakās no ekonomiska redukcionisma, runājot plašāk par „kopīgiem konkrēti vēsturiskiem dzīves apstākļiem” kā vienojošo faktoru (Тихонов 2001) vai par „konkrēti vēsturiski noteiktām attiecībām citam pret citu un pret apkārtejo pasauli” (Лопатин, Лопатина 2007). Krievu filozofijas enciklopēdijā par sabiedrību lasām: „cilvēku visu mijiedarbības veidu un biedrošanās formu kopums, kuros izpaužas viņu vispusīga atkarība citam no cita” (Новая философская энциклопедия 2001).

Palūkosimies uz attiecīgā vārda etimoloģiju romāņu un angļu valodā un tā mūsdienīgām konotācijām. Latīņu vārds *socius* ar apzīmējis kompanjonu (iespējams kara laikā), sabiedroto. Atvasinātā vārda *societas* nozīmes ir “kompānija”, “asociācija”, “alianse”. Senā konotācija tādējādi paredz kontraktuālās, brīvprātīgās līdzdalības attiecības starp cilvēkiem. Itāliešu valodā vārds *soziedade* pirmo reizi bija lietots 14. gadsimta sākumā: „Cilvēku grupa, kas ir veidota ar mērķi attīstīt indivīdu sadarbību, un ko raksturo īpašas hierarhisko attiecību struktūras”.

Sadarbība un organizētība — šīs konotācijas izceļ mūsdienu skaidrojošās vārdnīcas. *Grande dizionario italiano dell'uso* (1999): „Personu grupa, kuras organizēšanās pamatā ir strukturēts attiecību kopums, kuru skata no antropoloģisko, kultūras, ekonomisko, politisko u. c. kritēriju viedokļa, vai attiecībā pret kādu teritoriju vai

laikmetu.”³⁶ *Le Grand Robert de la langue française* (1985) dod šādu interpretāciju: „Indivīdu kopums, kuru vidū pastāv ilgstošas un organizētās attiecības, visbiežāk iedibinātas institūcijās un garantētas ar sankcijām; cilvēku vide pretstatā indivīdiem; vides spēku kopums, kas iedarbojas uz indivīdiem.”³⁷ *Oxford English Dictionary* (2002) izceļ indivīdu savstarpējību, organizētību: „Ieražu sistēma un organizācija, ko kāds kopums (īpaši cilvēku) pieņem harmoniskai un mijdarbīgai līdzpastāvēšanai vai savstarpējam labumam, aizsardzībai utt. Cilvēku kopums, kas dzīvo kopā vairāk vai mazāk sakārtotā kopienā.”³⁸ *Merriam-Webster's Collegiate Dictionary* (2004) sabiedrību skaidro tā: “Pastāvīga un sadarbojušos sociālā grupa, kuras locekļi ir izveidojuši attiecību sakārtotos modeļus, mijiedarbojoties cits ar citu. Kopiena, nācija vai plašs cilvēku grupējums, kam ir kopīgas tradīcijas, institūcijas un kolektīvās nodarbošanās un intereses.”³⁹

36 „Gruppo di persone organizzate in base a un insieme strutturato di rapporti, considerato in base a criteri antropologici, culturali, economici, politici ecc, o in relazione a un territorio o a un'epoca.”

37 „Ensemble des individus entre lesquels existent des rapports durables et organisés, le plus souvent établis en institutions et garantis par des sanctions, milieu humain par rapport aux individus, ensemble de forces du milieu agissant sur les individus.”

38 „The system of customs and organization adopted by a body of (esp. human) individuals for harmonious and interactive coexistence or for mutual benefit, defence, etc... The aggregate of people living together in a more or less ordered community”.

39 „An enduring and cooperating social group whose members have developed organized patterns of relationships through interaction with one another. A community, a nation, or broad grouping of people having common traditions, institutions, and collective activities and interests.”

Mūsdienu latviešu skaidrojošajās vārdnīcās modernitātei atbilstošu definīciju neatrodam. Miķelis Ašmanis (1999) un Artis Pabriks (2006) savās politoloģijas terminu vārdnīcās sabiedrību vispār nedefinē. Modernās interpretācijas pazīmes ir sastopamas padomju *Latviešu literārās valodas vārdnīcā* (sēj. 7, ir publicēts 1989. gadā): „1. Augstākā cilvēku attiecību attīstības pakāpe, kas izpaužas atsevišķu cilvēku mijiedarbībā, to grupu, organizāciju u. tml. funkcionēšanā un attīstībā; vēsturiski konkrēta cilvēku kopība”. Definīcija paredz iespēju runāt E. Dirkeima socioloģijas terminos. Ignorējot jēdziena „augstākā pakāpe” vērtējošo konotāciju, tā norāda uz organisko solidaritāti, kad cilvēki mijiedarbībā veido (un ir spiesti to darīt) grupas. Savrupiem indivīdiem iekļaujoties dažādos kolektīvos, rodas daudzveidīgās afiliācijas, kuras ļauj runāt par augstu savstarpējās atkarības pakāpi, un tas ir solis uz kontraktuālajām attiecībām starp indivīdiem.

Vārdu „sabiedrība” un „tauta” interpretācijas mūsdienu latviešu valodas vārdnīcā ļauj runāt par latviešu kultūrā dominējošo izpratni par šiem fenomeniem. Sociālo saliedētību konotē tikai vārds „tauta”, bet „sabiedrība” ir fragmentēto savrupu grupu vienkārša summa. Tādas lietojuma likumsakarības ir atrodamas arī politiskajā diskursā Saeimas stenogrammās.

„Tauta” ir polisēmisks vārds deputātu lietojumā, un ar to apzīmē:

- 1) etnisku grupu (latviešu tauta, čečenu tauta) un šīs grupas atribūtus (tautas pasakas, tautas dziesmas). Sintagmām ar šo vārdu ir poetizētās konotācijas

- (tautas spīts, mīlēt tautu, tautas ciešanas),
- 2) valsts iedzīvotājus, vēlētājus (Širaks nav spējis pārliecināt savu tautu, tautas mandāts, tautas nobalsošana),
 - 3) daudz cilvēku, masas (populārs tautā, skaidrot tautai, tautā runā),
 - 4) vienkāršos ļaudis (tautu ieogrūda nabadzībā, runājot tautas valodā).

Stenogrammās vārds „tauta” biežāk ir sastopams nominatīvā (7. tab.): teikumā ar lielāku varbūtību tauta ir darošais vai vērtējais (konstrukcijas „tauta ir...”) subjekts. Valsts prezidentu un Saeimas priekšsēdētāju runās tauta ir augstākā vērtība, bet ne kolektīvs darītājs (Kruk 2007). Poetizētā tauta ir statisks veidojums ar tai piemītošām stabilām rakstura īpašībām, kamēr reālā dzīve risinās sabiedrībā, tāpēc vārds „tauta” retāk nekā „sabiedrība” ir lietots lokatīvā: diskusijas notiek sabiedrībā, invalīdi un cittautieši jāintegre sabiedrībā, homoseksualitāte izplatās sabiedrībā, demokrātiskajā sabiedrībā nav pieņemts kaut ko darīt. Lietvārdi ģenitīvā iekļaujas nominālajās sintagmās, kas var liecināt par sabiedrības un tautas īpašībām. 8. tabulā ir apkopoti vārdi, kas biežāk parādās pa labi no vārdformām „tautas” un „sabiedrības” (ja vārds bija lietots vairākās gramatiskās formās, tad tas ir minēts vienā formā; kontekstuāli sinonīmiskie vārdi ir skaitīti kopā).

7. tabula. Vārdu „tauta” un „sabiedrība” lietojumi locījumos

	JL	LPP	LSP	PCTVL	TB/ LNNK	TP	TSP	ZZS	Kopā	%
tauta	50	20	18	50	69	23	25	12	269	20
tautas ^A	110	67	4	153	136	61	48	40	619	45
tautai	22	22	6	40	48	17	14	11	180	13
tautu	26	13	6	44	40	21	11	15	176	13
tautā	11	6		2	9	2	4	4	38	3
tauta!	1				1				2	<1
tautas (dsk.)	1	4	1	5	1	4		3	19	1
tautu (dsk.)	7	5		10	7	7	4		40	3
tautām	3		1	4	2	3		5	18	1
tautās		2				1			3	<1
Kopā	231	139	36	308	313	139	106	90	1362	100

	JL	LPP	LSP	PCTVL	TB/ LNNK	TP	TSP	ZZS	Kopā	%
sabiedrība ^B	54	28	2	24	57	60	25	33	283	15
sabiedrības ^C	179	70	10	167	86	85	62	61	720	39
sabiedrībai	69	32	1	18	44	44	15	30	253	14
sabiedrību	50	36	1	18	58	40	23	27	255	14
sabiedrībā	48	46		57	59	43	36	25	314	17
sabiedrībām						1			1	<1
sabiedrību (dsk.)	2					1			3	<1
Kopā	402	212	14	284	304	274	161	176	1828	100

- ^A Statistikā nav iekļauti organizāciju nosaukumi: Tautas partija, Tautas saskaņas partija un Latvijas Tautas fronte.
- ^B T.sk. „akciju sabiedrība” visos locījumos 97 reizes.
- ^C T.sk. Īpašo uzdevumu ministra (ministrs) sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta (ĪUMSILS) nosaukums 43 reizes.

8. tabula. Sintagmas ar ģenitīvu

Sabiedrības +		Tautas +	
171	integrācija	884	[Tautas] partija
64	daļa, slāņi, grupas	157	[Tautas] saskaņas [partija]
61	intereses, viedoklis	73	ie/vēlētie, priekšstāvji, kalpi, pārstāvji, deputāti
17	uzmanība	52	nobalsošana
15	informēšana	51	[Latvijas] [Tautas] fronte
14	līdzdalība	48	intereses, viedoklis, griba
13	attīstība	37	labā, vārdā, priekšā
13	drošība	25	un
13	locekļi	21	ienaidnieki
12	„latvijas	18	daļa
12	un	11	vēsture
10	spiediena	10	balss
8	pārstāvis	9	labklājība
8	uzticība	8	dzīve
7	aktivitātes	8	valoda
7	sa/šķelšana, dezintegrācija	8	vara, izvēle
7	vienotība, saliedēšanās	8	līdzekļi, nauda
6	acis	7	nākotne
6	vairākuma	6	upuri
6	veselības	5	pasaka
5	dzīvē	5	pastāvēšana
5	iesaistīšana	5	tiesības
5	morālā	4	balsošana

5 priekšā	4 sports
4 atbalsta	4 svētki
4 glābšanas	4 vai
4 labums	3 brīvības
3 attieksme	3 ir
3 biroja	3 paruna
3 iespējas	3 skolotājs
3 izpratnē	3 to
3 pamats	3 tradīcijas

Sabiedrība ir darbību saņēmējs: deputāti rūpējas par sabiedrības informēšanu, drošību, attīstību, veselību, glābšanu, iesaistišanu. Savukārt Saeima var izjust uz sevis sabiedrības uzmanību, spiedienu, uzticību, atbalstu, attieksmi, kā arī novērot sabiedrības līdzdalību, aktivitātes, izpratni.

Par sabiedrību ir runāts kā par fragmentētu fenomenu — tā ir sašķelta daļās, slāņos, grupās. Attiecīgi kādam ir jārūpējas par pilnības stāvokļa restaurāciju: integrāciju, vienotību, saliedēšanos. Tauta savukārt kalpo par parlamentārās varas leģitimācijas argumentu: aizstāvot retoriska vairākuma viedokli, deputāti atgādina, ka viņi ir tautas ievēlētie / kalpi / priekšstāvji / pārstāvji. Parlamenta darbs notiek tautas priekšā / vārdā / labā. Tautai ir cēlas ciešanas — tai ir ienaidnieki, upuri; tai ir vēsture, dzīve, nākotne, pastāvēšana.

TB/LNNK diskurss veido pretstatījumu deputāti / tauta. Tauta ir deleģējusi varu deputātiem un ir viņu darba soģis (smejas, ņirgājas par deputātu darbu, saprot deputātu

viltību, apsveic okupācijas deklarāciju). Frakcija apelē pie latviešu tautas, daudziem cilvēkiem un vienkāršiem ļaudīm. Sabiedrību tēvzemieši minējuši 55 reizes (t. sk. 15 reizes „akciju sabiedrība”). Tā nav politiskais aktors, deputātu pilnvarotāja un viņu darbu vērtētāja. Atšķirībā no „tautas” šis lietvārds ir minēts ar negatīviem predikātiem. Piemēram, attiecībā uz reklāmu tautai ir veselīga uztvere („tautai faktiski riebjas totālā reklāma”, Pēteris Tabuns, 2006. gada 9. februāris), kamēr sabiedrība ir manipulējama (Juris Dobelis, 2006. gada 28. septembris). Sabiedrība ir fragmentēta. „[Sabiedrība] ir sadalījusies divās daļās (latvieši un krievi). Kur ir plāns, kurā runāts par to, kā attīstīsies sabiedrība?” (Tabuns, 2006. gada 8. aprīlis); „sabiedrība pasaulē paliek arvien, piedošanu, stulbāka... Un līdz ar to Latvijā mums vajadzētu pamēģināt pievaldīt tos, kuri ālējas, un izmantot šīs iespējas, labojot arī Krimināllikumu” (Dobelis, 2005. gada 10. novembris); tai jāskaidro vēsturiskā patiesība, „jo Latvijas sabiedrība nav bijusi spējīga un diez vai būs spējīga skaidri novilkēt zināmas robežšķirtnes” (Dobelis, 2004. gada 21. oktobris); neprot adekvāti vērtēt notiekošo: „Mēs taču zinām, kāda ir mūsu sabiedrība, zinām šo bezjēdzību, to, kā bieži vien tiek vērtēti izteicieni un notikumi!” (Dobelis, 2003. gada 12. jūnijs).

Tā dēvētās slāvu elektorāta partijas pārformulē tautas jēdzienu, iekļaujot tajā visus iedzīvotājus. TSP izceļ tautas teritoriālās nevis izcelsmes kopības definīciju: „Vienmēr Latvijas tautu veidoja dažādas etniskās izcelsmes cilvēki” (Boriss Cilevičs, 2004. gada 9. decembris). Toties

„sabiedrība” var būt diferencēta, multietniska. Tautai ir piederīgi arī nepilsoņi — to lasām izteikumā par ES pilsoņu tiesībām vēlēt pašvaldības: „Savu tautu mēs nemīlam, bet ES cilvēkiem mēs dodam priekšrocības” (Jakovs Pliners, 2004. gada 23. septembris). Nikolaja Kabanova un Pētera Tabuna dialogā (2003. gads 16. oktobris) redzam, ka PCTVL iedzīvotāju sadalījumu pēc pilsonības principa uztver kā nelegitīmu.

Kabanovs: “Latvijas Republikas Augstākā padome mākslīgi sadalīja mūsu tautu divās nevienlīdzīgās daļās — cilvēkos ar zilajām pilsoņa pasēm un tajos, kurus sauc par nēģeriem.”

Tabuns: “Redziet, kādas muļķības runā Kabanova kungs! Kādas absolūtas muļķības! To, ka Augstākā padome toreiz sadalīja tautu divās daļās. Kādas absolūtas muļķības! Tie patiešām bija cilvēki, kas piederēja Latvijai, latvieši un arī cittautieši, pilsoņi, un bija vēl otrie — bija okupācijas rezultātā šeit sabraukušie.”

PCTVL atņem vārdam „tauta” etnisko konotāciju arī vēsturiskajā kontekstā: tauta cietusi no Kārļa Ulmaņa režīma un nacistu okupācijas, padomju armija tautu izglāba no iznīcināšanas.⁴⁰ Nebūdami latviešu etniskās tradīcijas mantotāji, frakcijas deputāti pārtver latviešu tradīcijas simboliku, piemēram, valodas klišēju: „Aicinu arī citus parlamentāriešus solidarizēties ar arodbiedrībām un būt kopā ar savu tautu un saviem vēlētājiem” (Andrejs

⁴⁰ 2006. gadā bija izteikts nodoms rīkot Uzvaras dienai veltītu mītiņu pie Brīvības pieminekļa. Lai pasargātu ierastās latviešu etnonacionālā diskursa interpretācijas, Ministru prezidents Aigars Kalvītis piedāvājis pat ar likumu noteikt svētkus, kurus drīkst svinēt pie Brīvības pieminekļa. *Delfi.lv* (2006) „Kalvītis: pie Brīvības pieminekļa atzīmējamās dienas var noteikt ar likumu”, *delfi.lv*, 3. maijs.

Aleksejevs, 2005. gada 10. novembris); „Atzīsim savas kļūdas, būsim kopā ar savu tautu (..) un visīsākajos termiņos atsauksim mūsu puīšus [karavīrus] mājās [no Irākas]!” (Pliners, 2004. gada 19. maijs). Iekļaujot nacionālromantisko simbolu kreisajā politiskajā dikursā, tiek apgāzts labējais nacionālistiskais. Šajā izteikumā ir runa par nepieciešamību palielināt skolotāju algas: „Iedomājieties! Vai ciena savu tautu tie, kuri neciena tautas skolotāju?” (Pliners, 2005. gada 25. augusts). Konstruktīvas, kurās „tauta” ir adnomināls ģenitīvā, kalpo kā leģitimācijas arguments. Deputāti atsauca uz tautas viedokli, gribu, interesēm (16 reizes), viņi atgādina, ka ir tautas priekšstāvji, kalpi, ievēlētie (14 reizes) un strādā tautas labā (6 reizes).

„Tauta” ir PCTVL un TB/LNNK sadursmes vieta: salīdzinot ar citām frakcijām, kuras dod priekšroku vārdam „sabiedrība”, šīs divas visbiežāk atsauca uz tautu, katrai uzstājot uz savas definīcijas: teritorijas un izcelsmes aspektu attiecīgi.

Tautas partijas leksikonā tauta (23 reizes) ir cilvēku kopums, valsts iedzīvotāji, vēlētāji. Bez poētiskām konotācijām jēdziens apzīmē to, kas attiecas uz daudziem cilvēkiem („tautas ceturtā daļa”, „tautas kapitālisms”, „tautas labklājība”, „tautas sports”) un norāda uz vienkāršo runu („tautas acu aizmālēšana”, „runājot tautas valodā”). Arī sabiedrība ir liels cilvēku kopums (mūsu / Latvijas / visa — kopā 15 reizes), bet tai mēdz būt daudzveidīgie fragmenti (skolotāju, ārstu, kultūras, tehnoloģiju, zināšanu, pagasta, darbinieku sabiedrība). Sabiedrība nav darītāja

lomā. Kā teikuma priekšmetu to pavada šādi izteicēji: „gaida”, „vērtēs”, „jautā”, „prasa”, „iegūs”, „iesaistās”. Jomas, kurās sabiedrība ir aktīvs aktors, saistās ar personu aprūpi: medicīna, bērnu kopšana, narkomānijas apkarošana, bērnu adopcija. Tikai vienreiz sabiedrība bija fondu apsaimniekotāja.

„Jaunā laika” leksikonā sabiedrība (53 reizes, t. sk. 10 reižu „akciju sabiedrība”) arī ir fragmentēta: mediķu, darbaspējīga, akadēmiskā, starptautiskā. Cituviet jēdziens nozīmē daudz cilvēku, kuri novēro politiku, bet neiesaistās tajā: uztver, nesaprot, redz Saeimas darbu un lēmumus, prasis atskaiti, ņem nopietni premjeru, cīnās pret nelegālo alkohola tirdzniecību. Tautai (51 reize) ir poētiskas īpašības: tā ir pārdzīvojusi okupāciju, smagi cieta un zina, kas ir karš. Kā politiskais aktors tauta var tikai kaut ko paust: piedalās referendumā un balso tajā par vērtībām; tauta nav muļķe, bet novērtē politiskās elites darbu; ir gudra, ir runājusi, izsaka neuzticību, ir pateikusi savu viedokli; redz notiekošo, neatbalsta lēmumu. „Tauta tātd ir pateikusi: „Šādu valdību mums nevajag!”” (Krišjānis Kariņš, 2004. gada 17. jūnijs). Pretēji sabiedrībai tauta ir augstākās varas avots, kas vēlēšanu procedūrā leģitimizē Saeimu (10 lietojumi).

Latvijas Pirmās partijas vārdnīcā tauta (20 reizes) ir „normāla”, „mirstošā”, „stipra” un „daudz pārcietusi”. Deputātiem tauta ir deleģējusi varu. Lai arī tauta ir briesmās („tautas drūmā situācija”, „tautas stāvoklis ir apdraudēts”, „tautas ienaidnieki”), tai ir iekšējais potenciāls (tautas gars, paradumi, tradīcijas, tikumība,

pirmdzimtība, gods) un palīgi („tautas garīgie vadītāji”, „Svētie raksti”). Sabiedrība (28 reizes) ir aprūpējamā un sargājamā: no homoseksualitātes, narkotikām, netiklības, slimībām. Inese Šlesere argumentēja, ka joda deficīts bērnu uzturā ir jālikvidē, „lai mums būtu normāla nākotnes sabiedrība” (2003. gada 25. septembris). Vairākas invektīvas sabiedrībai velta Pēteris Simsons:

- “Ši ir sabiedrība ar deformētu izpratni par godu, par cieņu, par atbildību, par pienākumu, par tiesībām.” (2003. gada 22. maijs)
- “Mūsu sabiedrība nav spējīga atšķirt un nevēlas atšķirt graudus no sēnalām. Mūsu sabiedrība nevēlas un neprot atšķirt informāciju no propagandas. Un vismazāk sabiedrība vērtē savu laiku, ko viņa patērē, skatoties dažādus šovus, diezgan vulgārus, primitīvus, pikantus un tamlīdzīgus.” (2005. gada 22. jūnijs)
- “Bet, ja sabiedrība prasa izklaides [televīzijā] un ja sabiedrībai pietiek, lai savu viedokli un priekšstatus veidotu, uzklausat citu viedokļus — žurnālistu viedokļus, tad, protams, šinī gadījumā mēs sagaidām, ka būs iebildumi pret to, ka [televīzijā būs informācija nevis izklaide]”. (2005. gada 26. maijs)
- “Mums ir problēmas arī politiskajā integrācijā, jo mūsu sabiedrība veidojas gan no iepriekšējā režīma balstītājiem, iepriekšējam režīmam paklausīgiem cilvēkiem, gan no iepriekšējā režīma pretiniekiem”. (2004. gada 27. maijs)

Apveltīta ar tik neglaimojošiem predikātiem, sabiedrība nevar pilnvērtīgi piedalīties politiskajā dzīvē un būt Saeimas partnere.

Tagad analizēšu lietvārdus lokatīvā — kas notiek sabiedrībā un tautā. Tautā nemēdz būt politisko norišu.

Visas frakcijas ir lietojušas šo locījumu (38 reizes), depoetizējot valodu: tās ir norādes uz vienkāršo runu („tautā saukta par māmiņu algām”) vai uz cilvēku masām („tautā populārs politiķis”, „nesmukums izies tautā”). Poētiska nozīme ir diviem izteikumiem: „Latvijas spēks ir tās tautā” (JL) un „[baznīca ir] garīgo vērtību sargātāja, glabātāja un nesēja tautā” (LPP, Inta Feldmane, 2005. gada 15. septembris). Dzīve sabiedrībā ir tā, kas norit ārpus Saeimas vai plašāk valsts varas institūciju sienām. Visas frakcijas runā par sabiedrībā novērojamo nemieru: spriedze, nesaticība, viļņošanās (JL); jucekļis, spriedze, nesaskaņas, šķelšanās, nekārtības (ZZS); satraukums, nemiers, satraukuma gaisotne (TB/LNNK); kaislības, ažiotaža, spriedze, satraukums (TP); saspīlējums, kaislības, spriedze (PCTVL un TSP). Tāpēc sabiedrībā cilvēki diskutē, runā, uzskata, gaida kādu svarīgu likumu (JL). Politiķiem ir jāatgādina par dzīvi ārpus Saeimas ēkas: „Mēs taču nedzīvojam izolētā vidē, mēs dzīvojam sabiedrībā, kuras nostāju, attieksmi pret šo problēmu mēs zinām un jūtam!” (Jānis Jurkāns, 2003. gada 6. februāris). Tomēr sabiedrībā netiek ģenerēta vēribas cienīgā informācija, valdošais satraukums ir psiholoģisks un tas ir jāmazina ar suģestijas paņēmieniem.

“Es novēlu jums, mani kolēģi, iedēstīt sabiedrībā zināmu mieru un rimtumu (..) Ko šī Saeima varētu izdarīt, būtu panākt miera izjūtu sabiedrībā. Būtu ļoti svarīgi cilvēkos iedēstīt pārliecību par savu, savas ģimenes, par valsts ilgtermiņa drošību”. (Andris Šķēle, 2003. gada 16. janvāris)

“Ja jebkuru lietu sabiedrībai izskaidro un ja tā ir laba, tad sabiedrībā, dabīgi, tā tiks atbalstīta un nekas ļauns nenotiks”. (Arvīds Ulme, 2003. gada 19. jūnijs)

PCTVL un TSP deputāti, kritizējot vairākuma lēmumus, saka, ka „solidā” / „pieklājīgā” / „demokrātiskā” / „civilizētā” sabiedrībā tā nedara, tā nav pieņemts; šādi likumi nav nepieciešami demokrātiskajā sabiedrībā.

Sabiedrība ir arī vienkārši kopdzīves vide: runa ir par invalīdu, bezdarbnieku, bijušo ieslodzīto („noziedznieki atgriežas sabiedrībā” — PCTVL) iekļaušanu vai iekļaušanos sabiedrībā. „Nav iespējams cilvēkus sabiedrībā novērtēt pēc cita kritērija, vai viņš ir devējs vai viņš ir ņēmējs” (Ausma Ziedone-Kantāne, 2003. gada 20. februāris). Visas frakcijas, bet jo īpaši TB/LNNK runā par krievu integrāciju „Latvijas” / „latviešu” / „mūsu” sabiedrībā. Sintagma ir pārvērtusies prekonstruktā ar neskaidru saturu. No runām ir saprotams tikai tas, ka latviešu sabiedrība ir krievu meklēts vērtīgs priekšmets, jo viņi mēģina arī „ieslīdēt”, „ietikt” tajā. Integrācijas apstākļus un politiskos mērķus deputāti neiztīrā. Turklāt izklausās paradoksāli, ka apzīmējot sabiedrību ar negatīviem predikātiem, pretstatot to Saeimai un valstij, par cittautiešu brieduma un lojalitātes pazīmi tiek izvirzīta viņu vēlme iekļauties neveselīgajā vidē. Ja TB/LNNK nosauc par integrācijas priekšnosacījumu pretendenta attieksmi pret „mūsu sabiedrībā valdošajām vērtībām”, tad no citviet teiktā (sevišķi LPP runām) izriet, ka šādu vērtību nemaz nav. J. Dobelis, piemēram, stāsta, ka Latvijas sabiedrībā ir

cilvēki, kas nerespektē likumus un godīguma trūkst pat Saeimā:

“Mums Saeimā nav nekādu spēles nosacījumu pirms vēlēšanām. Nav to! Un tāpēc nebrīnieties, ka arī sabiedrībā izvairās no spēles nosacījumiem... Tu esi vienojies ar cilvēku par vienu, bet tu nezini, ko viņš tev rīt pateiks. Tu nezini, ko viņš tev aiz muguras izdarīs. Un ar to šodien laikam ir jāsamierinās.”
(2006. gada 28. septembris)

LPP deputāti pretstata sevi sabiedrībai ne vien politikā, bet arī ikdienas morālē. Kāda misija ir jāveic LPP deputātiem? Tā ir cīņa pret „netikuma un izvirtības ievazāšanu sabiedrībā” (Andrejs Naglis, 2005. gada 15. septembris); palīdzības sniegšana ģimenēm, lai varētu izdzīvot sabiedrībā, „kura bieži vien esot naidīga pret tām” (Šmits, 2005. gada 5. maijs). Deputātu īstenoto nākotnes veidošanu kavē sabiedrībā pastāvošie diametrāli atšķirīgie uzskati par pagātņi (Paulis Kļaviņš, 2003. gada 30. oktobris). Sabiedrība ir nepateicīga par LPP misiju:

“Un pēc tam, kad deputāts būs beidzis savu darbu, tāpat viņu nogāzīs dubļos un nospārdīs ar kājām ar preses palīdzību, ja paliek tā apziņa, tā izpratne, kāda pie mums šobrīd sabiedrībā ir”. (Pēteris Simsons, 2003. gada 22. maijs)

Savas misijas nepateicību LPP atzīst ar padevību: „Mēs diemžēl dzīvojam tādā sabiedrībā, kas mums ir sveša” (Pēteris Simsons, 2005. gada 22. jūnijs). Spēkus deputātiem piešķir apziņa, ka viņi ir visaugstākās varas izrēdzēti: „Pretēji sabiedrībā kultivētajam viedoklim — Dieva gars tomēr darbojas šajos tautas priekštāvjos” (Jānis Šmits, 2006. gada 8. jūnijs). Spītējot sabiedrībai,

LPP deputāti veic savu dievbijīgo darbu — tā ir ne vien formālo normatīvo aktu izstrāde, bet Dieva goda vairošana un tautas svētīšana. „Rikosimies tā, lai ar šiem likumiem tiktu pagodināts Trīsvienīgais Dievs un svētīta mūsu valsts un mūsu tauta! Dievs, svētī Latviju!”, - ar šādiem vārdiem 2006. gada 11. maija uzstāšanās beidza Jānis Šmits.

Akuzatīvs izsaka tiešo objektu, uz kuru ir vērsta blakus pārejošo verbu izteiktā darbība. Tautu vajag mīlēt, cienīt, nepazemot, neaizskart, nenodot (16 lietojumi TB/LNNK, PCTVL un JL diskursā). Tautu kā vienkāršos trūcīgos ļaudis ļaunie spēki „iegrūž nabadzībā”, „iznicībā”, „izmisumā”, „mērdē badā”, „apmāna”, „maldina un muļķo” (15). Šādi lietojumi biežāk ir sastopami opozīcijas runās — PCTVL četras un „Jaunais laiks” piecas reizes. Valdošās koalīcijas partijas atspēko opozīcijas atsauces uz tautu, skaidrojot tās kā *ad populum* argumentus:

“Jūs esat pieviluši tautu, jūs, kas čakli atsaucaties uz tautu vieta un nevietā! Tautu, kura 90% apmēra, pēc aptaujās gūtajiem datiem, sevi dēvē par kristīgu tautu.” (Jānis Šmits Einaram Repšem, 2004. gada 10. jūnijs)

“Runās, kurās [Jaunā laika deputāti] piesauca tautu, es nedzirdēju pašu tautu.” (Artis Pabriks, 2004. gada 17. jūnijs)

Sabiedrība visbiežāk ir manipulējama: to var mānīt, maldināt un dezinformēt (43); tracināt (12 no 19 lietojumiem ir TB/LNNK kontā). Risinājumam vairums frakciju piedāvā to informēt (10), bet TB/LNNK biežāk runā par pārliecināšanu (4 no 8 gadījumiem). Kaut kādi spēki sabiedrību šķeļ / sadala (17) un attiecīgi visas frakcijas ir vienprātis, ka to vajag saliedēt, samierināt, konsolidēt, integrēt, vienot

(15). Ārējie faktori traumē sabiedrību: „sērga” (ZZS), „degradējošās parādības” (LPP), „kriminālā inde” (LPP). Briseles vērtību sistēma sabiedrību iznīcina un degradē (LPP), izvirtība sašķeļ un samaitā sabiedrību (LPP), daudzas ES vērtības nav pierādījušas pozitīvo ietekmi uz sabiedrību (LPP). LPP uzskata, kas sabiedrību nomācošās problēmas var atrisināt baznīca; tiesu sistēmai vajadzētu atindēt sabiedrību no kriminālās indes; deputātiem nepieciešams aktivizēt sabiedrību valsts iestāžu darba izpratnei, aicināt to būt iejūtīgai pret bērniem, informēt par normām, pasargāt un pārveidot. Citas partijas ir mazāk patētiskas, aicinot atbrīvot sabiedrību no reklāmas (ZZS), audzināt („Radio nopietni audzina sabiedrību”, TB/LNNK), noskaņot uz labiem darbiem, izglītot, pieradināt un sagatavot pārmaiņām. „Jebkura mūsu likumprojekta jēga ir uzlabot arī sabiedrību kā tādu, un šeit galvenā loma jāuzņemas reižu reizēm tieši Saeimas deputātiem” (Dobelis, 2004. gada 11. marts). Izteikumiem, kas pauž nepieciešamību iekļaut sabiedrību kā aktoru publiskās politikas aktivitātēs, ir tikai deklaratīvs novēlējuma raksturs: iesaistīt sabiedrību kādā jomā/jautājumā.

5. Secinājumi

8. Saeimas darbības laikā ir īstenojies latviešu kultūras sapnis „atgriešanās demokrātisko valstu saimē” — 2004. gadā Latvija kļuva par Eiropas Savienības pilntiesīgo dalībnieci. Tagad deputātiem politiskā retorika

bija jāapliecina arī praktiskajā politikā, sekojot ideālā Cita vērtībām. Datorizētās diskursa analīzes rezultāti liecina, ka tas nebija noticis. Parlamentārieši nav runājuši par tās kopienas vērtībām, kurai uzskata savu sabiedrību par piederīgu. Gluži otrādi — runu ētoss pauž piekrišanu stingrai vertikālo sociālo attiecību hierarhijai. Uz pilsonisko sabiedrību attiecināmie termini lietoti reti, to nozīmes nav skaidrotas un tāpēc izteikumi rosina pretrunīgas konotācijas. Likumdevēja interese par pilsonisko sabiedrību ir formāla: Deklarāciju par pilsoniskās sabiedrības attīstību Latvijā un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām, kā arī Saeimas priekšsēdētājas Ingridas Ūdres runa deklarācijas aizstāvībā ir nekonkrēti, parlaments nav uzņēmis pienākumu kaut ko darīt pilsoniskās sabiedrības labā. Deputāti izvairās sniegt problēmu konkrētas definīcijas, neizsaka apņēmību rīkoties un neuzņemas atbildību par darāmo. Pirmajā nodaļā izpētot deklarācijas atslēgas vārdu „sadarbība” un „attīstība” lietojumu kontekstu šajā dokumentā, Ūdres runā un 8. Saeimā kopumā, ir noskaidrots, ka likumdevējs nekad nav apgalvojis, ka būtu sadarbojies ar kādu un attīstītu kaut ko konkrēti. Gramatiski apņēmību darīt un atbildību par darāmo mazina nominalizācijas jeb verbālsubstantīvi, kuri cilvēku darbību rāda ka procesu, kas notiek savu iekšējo spēku virzīts. Deputāti neiztirzāja politikas jēdzienus, piedāvājot tos kā neapstrīdamus, jau agrāk pierādītus faktus — prekonstruktus. Liels prekonstruktu skaits rada birokrātiskās kokainās valodas fenomenu. Latviešu kokainās valodas gramatiskā iezīme ir runātāju

aizraušanās ar verbālsubstantīviem un lietvārdiem ģenitīvā locījumā, veidojot sarežģītus priekšmetu apzīmējumus, kuri rada iespaidu par reālijas īpašību detalizētu un niansētu aprakstu, taču interpretam nav iespējams atrast viennozīmīgi precīzu referentu reālajā pasaulē.

Tiešos apzīmētājus, kas ir attiecināmi uz pilsoniskās sabiedrības fenomeniem, deputāti lieto reti. Viņi pārprot dažu jēdzienu nozīmes (piemēram, telefonbalsojumu televīzijas raidījumā uztver par sabiedrības viedokļa aptauju), attiecina tos uz šauru aktoru grupu (biežāk runā par nodibinājumiem, kas nodarbojas ar cilvēku aprūpi), nepiemin NVO kā kompetentus un atbildīgus sociālos aktorus. Terminu kontekstuālās nozīmes tika noskaidrotas raksta otrajā nodaļā.

Lai oponenti neapstrīdētu kokainu valodu ar prasību skaidrot prekonstruktus, ir nepieciešams reducēt subjektu piekļuvi politiskajam diskursam. 2006. gadā Saeimas priekšvēlēšanu kampaņā esam vērojuši strīdu par tiesībām runāt sabiedrības vārdā — tas tiek iztirzāts trešajā nodaļā. Žurnālistu kā publiskās sfēras vidutāju tiesības bija apšaubītas, bet politisko partiju publisko komunikāciju konsultanti nodibināja NVO, kuras uzstājās pilsoniskās sabiedrības vārdā, pasniedzot reklāmu kā ziņas un argumentēto viedokli.

Neuzticību nevalstiskajām organizācijām var skaidrot ar politiskās elites izpratni par sabiedrību. Ceturtajā nodaļā salīdzinot jēdzienu „tauta” un „sabiedrība” lietojumu redzam, ka politiķi sabiedrību uztver kā savtīgu un neorganizētu indivīdu masu, kas kārtības uzturēšanas

labad prasa augstākās autoritātes iejaukšanos. Tauta savukārt ir ideāla poetizēta kopiena, tomēr runās tā nav aktīvs sociāls aktors. Tās vienīgais politiskais uzdevums ir piešķirt parlamentāriešiem leģitimitāti vēlēšanu ceļā.

8. Saeimas diskursa par pilsonisko sabiedrību analīze ļauj secināt, ka parlamentārieši nespēj atrisināt tradīcijas un modernitātes dilemmu. Viņi piekrīt, ka tradicionālo, pirmsmodernitātes kopienu saturošās sociālās saiknes ir izirušas, taču nespēj saskatīt modernitātes sabiedrības pašorganizācijas mehānismus, kas balstās sociālajā kontraktā. Deputāti piedāvā tradicionālajai sabiedrībai raksturīgās hierarhiskas varas attiecības ar garīgo autoritāti piramīdas augšdaļā. Šāda attiecību modeļa epifenomens ir tauta, kuru saliedē etniskās brālības jūtas. Politiskā elite neuzskata par iespējamu veicināt sociālo apakšsistēmu autonomizēšanos un pašorganizāciju uz interešu aprēķina pamata. Uzskatot, ka sabiedrību veido iracionāla cilvēku masa, ir maz ticams, ka savrupie indivīdi paši būtu spējīgi vienoties par sociālā kontrakta nosacījumiem.

1. PIELIKUMS

TB/LNNK VULGĀRĀ RUNAS KULTŪRA

Veicot kvalitatīvo pētījumu, secīgi tika izvirzīti daži pieņēmumi, ko pētnieks pārbaudīja kvantitatīvajā datu analizē. Dažus pieņēmumus diskursa datoranalīze noraidīja kā statistiski nepamatotus, bet daži ieguva labu statistikas bāzi, kas ļāva formulēt turpmākās diskursa pētniecības hipotēzes. Raksta apjoms un uzbūve neļāva iztīrīt šeit visas hipotēzes, tāpēc vienu interesantu likumsakarību minēšu pielikumā. Ar *MonoConc* programmu aprēķināju vārduformu lietošanas biežumu TB/LNNK frakcijas deputātu runās. No šī alfabētiskā saraksta atlasīju deliberatīvajam parlamentārajam diskursam neatbilstošos vienkāršrunas vārdus — vulgārismus, nepolitiskos argotismus, familiārismus. Salīdzinot atlasīto vārdu skaitu ar to lietojuma statistiku pārējās astoņās frakcijās, secinu, ka TB/LNNK frakcijas deputāti piekopj vulgāro runas stilu.

Ar vulgārismiem *tēvzemieši* apzīmē subjektus, viņu runas aktivitātes un to fizisko izpausmi (tekstus, dokumentus), kā arī sociālās darbības publiskajā sfērā. Tas tiek darīts, kvalificējot subjektu vai darbību ar negatīvi vērtējo īpašības vārdu („idiotisks”), lietvārdu vai verbu ar attiecīgu konotāciju („bļauri”, „pļurkstēt”), kā arī lietojot neitrālu vārdu neatbilstošā kontekstā („purns” nevis „seja”, „bļaut” nevis „uzstāties”). *Tēvzemieši* produktīvi nodarbojas ar morfoloģisko vārdu darināšanu, pievienojot

prefiksus un sufiksus. Negatīvo emocionālo attieksmi izsaka nozīmes gradācija („stulbs - pastulbs - visstulbākais”) un deminutīvi („papīrelis”, „vīrelis”). Izplatīts paņēmiens ir kādas cilvēku grupas metonīmiskā nosaukšana ar viedokļa paudēja uzvārdu: Jakovs Pliners — „plineri”. Jaunvārds turpmāk var iegūt pamazinājuma sufiksu ar nievājošo konotāciju — „plinerieši”.

9. tabula. Vulgārismi Saeimas deputātu runās

	TB / LNNK	Pārējās frakcijas
traks / pustraks / trakums / tracis / tracināt / trakot	76	40
stulbs / pastulbs / stulbenis / stulbums / visstulbākais	15	8
nenormāls	27	16
idiots / idiotisks	11	3
dumjš	9	5
dulls	3	0
plātīties	24	13
plāpāt / paplāpāt	19	11
plurkstēt / plurkšķēt	3	0
muldēt	16	13
klaigāt	10	4
šļupstēšana	5	0
brēkt	9	3
bļaut / bļāviens / bļaušana / bļauri	39	9 (tikai bļaut)
ālētīties	13	0
vazātīties	10	4
grābstīties	13	2
tupēt	3	0
āksts / ākstīties / ākstības	21	5
skribents / skribelēt	5	1
vīrelis	6	0
bērneli	14	0

papīrelis	20	2
penteris	12	0
politikānis	14	4
politikānisms	19	5
ģimis	17	6
rīkle	8	0
purns	6	3

10. tabula. Vārdi ar hiperbolizēta subjektīva vērtējuma konotācijām

glēvs / glēvums / glēvulība	23	12
nelietis / nelietība	27	37
briesmīgs / briesmīgi	58	39
drausmīgs	38	16
nožēlojams / nožēlojami	63	58
ņirgāties	43	32
absurds	58	154
pretvalstisks	33	28
provokators / provokatīvi	20	26
provokācija / provocēt	18	30

Citas frakcijas pavisam nelieto šādus vārdus.

Personas un grupas: Petjka [Pēteris Pirmais], plineri, plinerieši, vanderi, vanderstūli, Vaņka [Ivans Bargais], zaļetajevi. (LSP deputāts vienreiz izteicies: „Šeit runāja dobeļi un tabuni”).

Subjekti: bērneli, bļauri, bļāvējs, drauģeļi, grūtgalviši, gudreļi, jauninterfrontieši, jefiņš, naivulis, netirelis, nevariši, pārgudrelis, penterētājs, puscilvēks, puslops, riebekļi, šakāļi, šeftmaņi, tizlenis, vīrelis.

Darbības: ālētis, baurot, blenzt, blaut, brēkt, brēkuļot, bubināt, buldurēt, pļurkstēt, šeftētis, šļupstēšana, trīt, uzskricelēt;

Priekšmeti: lapele, papīrelis;

Īpašības: debilisms, dulls, patizls, pustraks.

Vārdi ar nesaprotamu nozīmi: elpesteris, prikaselis.

Salīdzinājumā ar TB/LNNK pārējo frakciju leksikonā vispopulārākais negatīvi vērtējošais vārds ir neitrāls, kuram piemīt hiperbolizēts subjektīvs novērtējums: „absurds”.

2. PIELIKUMS. LEMMU LIETOJUMABIEŽUMS PA FRAKCIJĀM

Pilsoniskā sabiedrība: aktori

JL	LPP	LSP	PCTVL-1	PCTVL-2	TB/LNHK	TP	TSP	ZS	KOPA												
Arodbiedrība*	17	0,072466	14	0,117445	1	0,025661	2	0,163359	64	0,257174	16	0,047822	20	0,076218	23	0,161574	4	0,039449	161	0,101772	
Arcdieji*	8	0,034102	5	0,041945	0	0	0	2	0,163359	1,5	0,060275	6	0,017933	34	0,129571	12	0,084299	2	0,019724	84	0,056203
Biedrība* (biedrību un nodibinājumu ilukm*)	15	0,063941	12	0,100667	3	0,076984	1	0,081679	16	0,064293	10	0,029889	14	0,053353	9	0,063224	4	0,039449	86	0,057541	
Interesu grup*	0	0	2	0,016778	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0,001338	
Jauktnes organizācij*	2	0,008525	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0,015244	0	0	0	0	6	0,004014	
Nevalstiskā (nevalstiskā organizācij*)	4	0,017051	1	0,008389	0	0	1	0,081679	0	0	2	0,005978	1	0,003811	0	0	2	0,019724	11	0,00736	
Nevalstiskā organizācij*	14	0,059678	6	0,050333	1	0,025661	9	0,735114	6	0,02411	2	0,005978	11	0,04192	1	0,007025	34	0,335316	84	0,056203	
NVO	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,003811	0	0	0	0	0	1	0,000669	
Pilsoniskā (pilsoniskā sabiedrība*)	1	0,004263	4	0,033556	1	0,025661	0	6	0,02411	4	0,011956	0	0	2	0,01405	5	0,049311	41	0,027432		
Pilsoniskā sabiedrība*	6	0,025576	0	0	2	0,051323	0	0	0	1	0,002989	0	0	2	0,01405	7	0,069036	18	0,012043		
Profesionālā organizācij*	0	0	1	0,008389	0	0	0	0	0	0	0	2	0,007622	5	0,035125	0	0	8	0,005353		
Sabiedriskā organizācij*	15	0,063941	21	0,176167	18	0,461906	10	0,816793	30	0,12055	4	0,011956	55	0,2096	17	0,119424	13	0,128209	183	0,122441	
Sieviešu organizācij*	3	0,012788	1	0,008389	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0,019724	6	0,004014	
Nevalstiskā sektor*	4	0,017051	1	0,008389	0	0	1	0,081679	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0,019724	8	0,005353	
Reliģiskā organizācij*	2	0,008525	12	0,100667	0	0	1	0,081679	2	0,008037	5	0,014944	2	0,007622	0	0	2	0,019724	26	0,017396	
Sporta organizācij*	2	0,008525	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0,022866	0	0	0	8	0,005353		
		0,396431		0,677113		0,567197		2,205342		0,558549		0,149444		0,571638		0,498771		0,759391		0,490434	

Pilsoniskā sabiedrība: vērtības

	JL	LPP	LSP	PCTVL-1	PCTVL-2	TB/LMIK	TP	TSP	ZS	KOPĀ											
Anti-darīmin*	1	0,004263	1	0,008389	0	0	0	0	0	2	0,001338										
Chvērties* (-Chvērtiesību sabiedrisko lietu komisija, EC, VCB)	28	0,119356	22	0,184556	12	0,307937	8	0,653435	111	0,446036	24	0,071733	14	0,053353	60	0,421496	8	0,078898	287	0,192025	
Demonstrāc*	9	0,038364	3	0,025167	2	0,051323	1	0,081679	22	0,088403	8	0,023911	12	0,045731	0	0	18	0,17752	75	0,050181	
Diskriminācijas novēst*	0	0	1	0,008389	0	0	0	0	3	0,012055	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0,002676	
Dombur*	6	0,025576	1	0,008389	0	0	0	0	1	0,004018	4	0,011956	6	0,022866	2	0,01405	2	0,019724	22	0,01472	
Dzinumu līdzīsties*	2	0,008525	0	0	1	0,025661	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,009862	4	0,002676
Iedzīvotāju viedok*	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,004018	0	0	0	0	0	0	0	1	0,009862	2	0,001338
Indivīda tiesīb*	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0,003811	3	0,021075	0	0	4	0,002676	
Ksenofob*	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0,008037	2	0,005978	2	0,007622	0	0	1	0,009862	7	0,004684	
Multi kult*	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0,008037	0	0	0	0	2	0,01405	0	0	4	0,002676	
Plikt*	9	0,038364	7	0,058722	1	0,025661	9	0,735114	117	0,470146	30	0,089666	7	0,026676	9	0,063224	6	0,059173	195	0,13047	
Sabiedr* viedok*	12	0,051152	2	0,016778	0	0	1	0,081679	4	0,016073	0	0	3	0,011433	0	0	7	0,069036	29	0,019403	
Sabiedrības līdzdalīb*	3	0,012788	0	0	0	0	0	0	3	0,012055	0	4	0,015244	0	0	4	0,039449	14	0,009367		
Sabiedrības pārstāv*	3	0,012788	0	0	2	0,051323	0	0	0	0	0	3	0,008967	1	0,003811	0	0	1	0,009862	10	0,006691
Sabiedrisk* dom*	1	0,004263	0	0	0	0	0	0	3	0,012055	0	0	1	0,003811	1	0,007025	1	0,009862	7	0,004684	
Tautas viedok*	3	0,012788	0	0	0	0	1	0,081679	5	0,020092	0	0	2	0,007622	2	0,01405	1	0,009862	14	0,009367	
Tiesisk* valst*	15	0,063941	8	0,067111	0	0	0	0	4	0,016073	2	0,005978	4	0,015244	9	0,063224	1	0,009862	43	0,02877	
Tiesiskum*	12	0,051152	7	0,058722	0	0	0	0	2	0,008037	0	0	5	0,019055	2	0,01405	0	0	28	0,018734	
Toleranc*	3	0,012788	4	0,033556	0	0	0	0	4	0,016073	0	0	2	0,007622	3	0,021075	3	0,029587	19	0,012712	
	0,456109		0,469779	0,461906	1,633587	1,141208	0,218188	0,243899	0,653319			0,542422									0,51579

Etnopolitiskā dimensija: aktori

	JL	UPP	LSP	PCTVL-1	PCTVL-2	TB/LNKK	TP	TSP	ZS	KOPA										
Ķipān*	2	0,008525	0	0	4	0,016073	3	0,008967	11	0,04192	2	0,01405	6	0,059173	30	0,0220072				
Citautie*	5	0,0211314	6	0,050333	0	0	35	0,140642	36	0,1076	5	0,019055	4	0,0281	0	0,0560886				
Civildokupant*	0	0	0	0	0	0	0	0	20	0,059778	1	0,003811	0	0	1	0,009862	22	0,01472		
Ebreji*	10	0,042627	3	0,025167	1	0,025661	0	27	0,108495	11	0,032878	7	0,026676	10	0,070249	3	0,029587	72	0,048174	
Etniskā minoritā*	0	0	0	0	0	0	0	1	0,004018	0	0	0	0	0	0	0	1	0,000669		
Krievi* (-krieviļ*, -krievvalod*, -krievu valod*)	48	0,20461	21	0,176167	18	0,461906	1	0,081679	316	1,269795	155	0,463276	98	0,37347	85	0,59712	26	0,256418	768	0,513852
Krievvalod*	6	0,025576	5	0,041945	0	0	0	50	0,200917	15	0,044833	3	0,011433	3	0,021075	0	0	82	0,054864	
Latvieši* (-latvieši*, valod*)	135	0,575465	47	0,394279	20	0,513228	1	0,081679	266	1,068878	412	1,231417	114	0,434445	60	0,421496	47	0,463525	1102	0,737324
Mazākumtautīb*	42	0,179033	4	0,033556	16	0,410583	0	136	0,546494	41	0,122544	39	0,148626	59	0,414471	2	0,019724	339	0,226817	
Nacionālā minoritā*	4	0,017051	0	0	4	0,102646	0	56	0,225027	9	0,0269	4	0,015244	11	0,077274	6	0,059173	94	0,062893	
Relatīvs*	1	0,004263	4	0,033556	1	0,025661	0	33	0,132605	7	0,020922	1	0,003811	3	0,021075	0	0	50	0,033454	
Replis*	33	0,140669	19	0,159389	42	1,07778	10	0,816793	646	2,595847	262	0,783085	60	0,228655	264	1,854584	8	0,078898	1344	0,899241
Okupanti*	3	0,012788	5	0,041945	1	0,025661	0	17	0,068312	45	0,134499	2	0,007622	4	0,0281	0	0	77	0,051519	
Pamātnāc*	1	0,004263	0	0	1	0,025661	0	3	0,012055	4	0,011956	1	0,003811	0	0	0	0	10	0,006691	
Pamātnaut*	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0,011956	0	0	0	0	0	0	1	0,009862	5	0,003345
	1,236184	0,956336	2,720111	0,980152	6,38916	3,060608	1,318577	3,547594	0,986222	2,734522										

Etnopolitiskā dimensija: vērtības

	JL	LPP	LSP	PCTVL-1	PCTVL-2	TB/LN/IK	TP	TSP	ZS	KOPĀ											
Antisemit*	5	0,021314	0	0	0	3	0,012055	2	0,005978	5	0,019055	2	0,01405	0	17	0,011374					
Āsīmīlāc*	0	0	0	0	0	4	0,016073	2	0,005978	1	0,003811	2	0,01405	1	0,009862	10	0,006691				
Dekoloni*	4	0,017051	0	0	0	1	0,004018	13	0,038855	4	0,015244	11	0,077274	6	0,059173	40	0,026763				
Deokupāc*	1	0,004263	0	0	0	1	0,004018	5	0,014944	3	0,011433	1	0,007025	1	0,009862	13	0,008698				
Dzimt* valod*	1,5	0,063941	3	0,025167	9	0,230953	0	96	0,385761	6	0,017933	12	0,045731	23	0,161574	0	164	0,109729			
Integrāc* (Eiropas integrāc*, -l. Minist*, -l. sekret*, -l. lietās)	59	0,251499	30	0,251667	5	0,128307	3	0,245038	117	0,470146	46	0,137488	42	0,160059	83	0,58307	10	0,098622	395	0,264286	
Koloni*	4	0,017051	0	0	0	1	0,081679	8	0,032147	15	0,044833	5	0,019055	1	0,007025	3	0,029587	37	0,024756		
Komunist* nozie*	2	0,008525	0	0	0	2	0,008037	1	0,002989	5	0,019055	0	0	6	0,059173	16	0,010705				
Krievu valod*	22	0,093779	5	0,041945	2	0,051323	1	0,081679	100	0,401834	74	0,221177	20	0,076218	29	0,203723	2	0,019724	255	0,170615	
Latvies* valod*	80	0,341016	10	0,083889	76	1,950268	2	0,163359	230	0,924218	321	0,959429	62	0,236277	52	0,365297	8	0,078898	841	0,562695	
Mazākumtautību valod*	6	0,025576	0	0	0	0	0	16	0,064293	1	0,002989	5	0,019055	6	0,04215	0	0	34	0,022749		
Nacion* kultūr*	6	0,025576	0	0	0	0	0	1	0,004018	0	0	5	0,019055	0	0	1	0,009862	13	0,008698		
Okupāc* (-okupācijas muzej*)	58	0,247237	37	0,31039	29	0,744181	0	0	107	0,429962	240	0,71733	66	0,251521	33	0,231823	60	0,591733	630	0,421519	
Pilsomb* (Pilsombas likum*, -Pilsombas un migrācijas lietu pārvald*)	32	0,136406	52	0,436223	13	0,333599	0	0	152	0,610788	162	0,484198	96	0,110517	33	0,231823	3	0,029587	543	0,363309	
Tautīb*	24	0,102305	10	0,083889	2	0,051323	0	0	39	0,156715	78	0,233132	29	0,110517	16	0,112399	4	0,039449	202	0,135154	
Valsts valod* (-Valsts valodas komisija, -Valsts valodas likums)	64	0,272813	10	0,083889	8	0,205291	1	0,081679	193	0,77554	155	0,463276	53	0,201979	60	0,421496	3	0,029587	547	0,365986	
	1,628352	1,317059	3,746568	0,653435	4,299623	3,350529	1,318577	2,472778	1,06512	2,513726											

Sociāli ekonomiskā dimensija: aktori

JL	LPP	LSP	PCTVL-1	PCTVL-2	TB/LINK	TP	TSP	ZS	KOPA										
Bendrabniek*	2	0,016778	5	0,128307	0	0	21	0,084385	6	0,017933	20	0,076218	5	0,035125	3	0,029587	73	0,048843	
Darba devēj*	36	0,302001	3	0,076984	0	0	25	0,100458	7	0,020922	5	0,019055	10	0,070249	0	0	97	0,064901	
Darba ņēmēj*	18	0,151	0	0	0	0	6	0,02411	2	0,005978	1	0,003811	2	0,01405	0	0	36	0,024087	
Investor*	0	0,017051	0	0	0	0	4	0,016073	4	0,011956	5	0,019055	0	0	7	0,069036	24	0,016058	
Īpašniek*	107	0,897613	4	0,102646	4	0,326717	47	0,188862	47	0,140477	38	0,144815	38	0,266948	33	0,325453	334	0,223472	
Maznodrošin*	4	0,017051	4	0,033556	8	0,205291	1	0,081679	16	0,064293	16	0,047822	7	0,026676	27	0,189673	0	0,055533	
Mazturīg*	0	0	2	0,016778	0	0	0	1	0,004018	2	0,005978	0	0	1	0,007025	0	0	0,004014	
Namsaimniek*	0	0,004263	0	0	0	0	2	0,008037	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0,002007	
Nodokļu maksātāji*	4	0,033556	2	0,051323	1	0,081679	51	0,204935	5	0,014944	30	0,114328	21	0,147524	1	0,009862	135	0,090326	
Penslonāt*	34	0,285223	16	0,410583	0	0	45	0,180825	80	0,23911	71	0,270575	85	0,59712	15	0,147933	400	0,267631	
Rabarot*	3	0,025167	5	0,128307	0	0	4	0,016073	7	0,020922	23	0,087651	4	0,0281	5	0,049311	66	0,044159	
Strādājot*	4	0,106568	4	0,033556	2	0,051323	1	0,081679	11	0,044202	16	0,047822	16	0,060975	14	0,098349	3	0,029587	
Tirgotāj*	2	0,016778	0	0	0	1	0,081679	3	0,012055	5	0,014944	6	0,022866	1	0,007025	4	0,039449	26	0,017396
Uzņēmēj* (u-uzņēmējdarbīb*)	13	0,109056	0	0	1	0,081679	31	0,124569	30	0,089666	47	0,179113	15	0,105374	10	0,098622	187	0,125118	
Zemniek* (ZS, -ZS)	2	0,016778	11	0,282276	0	0	13	0,052238	55	0,164388	89	0,339172	11	0,077274	66	0,650907	299	0,200054	
	1,082726	1,937838	1,43704	0,735114	1,125135	0,842863	1,364308	1,643836	1,449747	1,245154									

Sociāli ekonomiskā dimensija: vērtības

	JL	LPP	LSP	PCTVL-1	PCTVL-2	TB/LMIK	TP	TSP	ZS	KOPA										
Investīc*	47	2,0035	3	0,02517	1	0,02566	0	0	24	0,09644	4	0,01196	75	0,28582	15	0,10537	30	0,29587	199	0,13315
Ekot* attīstīb*	10	0,04263	1	0,00839	0	0	0	0	5	0,02009	1	0,00299	8	0,03049	5	0,03512	5	0,04931	35	0,02342
Labklājība* (Labklājības ministr*)	23	0,09804	20	0,16778	6	0,15397	2	0,16336	17	0,06831	5	0,01494	8	0,03049	6	0,04215	2	0,01972	89	0,05955
Nodarbinātīb*	10	0,04263	5	0,04194	3	0,07698	0	0	7	0,02813	3	0,00897	4	0,01524	1	0,00702	1	0,00986	34	0,02275
Sociāl* garant*	4	0,01705	7	0,05872	2	0,05132	0	0	4	0,01607	8	0,02391	5	0,01905	13	0,09132	0	0	43	0,02877
Liberalizāc*	1	0,00426	2	0,01678	3	0,07698	0	0	1	0,00402	0	0	4	0,01524	3	0,02107	0	0	14	0,00937
Ekot* izaugs*	8	0,0341	0	0	0	0	0	0	1	0,00402	1	0,00299	1	0,00381	2	0,01405	0	0	13	0,0087
Sociāl* taisnīg*	1	0,00426	0	0	0	0	0	0	6	0,02411	0	0	0	0	2	0,01405	0	0	9	0,00602
Ipašum*	63	0,26855	116	0,97311	21	0,53889	1	0,08168	80	0,32147	195	0,58283	55	0,2096	45	0,31612	39	0,38463	615	0,41148
Konkurētspēj*	7	0,02984	1	0,00839	0	0	0	0	24	0,09644	2	0,00598	17	0,06479	1	0,00702	3	0,02959	55	0,0368
Sociāl* palīdz*	9	0,03836	10	0,08389	2	0,05132	0	0	2	0,00804	1	0,00299	1	0,00381	0	0	2	0,01972	27	0,01807
Uzņēmējdarbīb*	16	0,0682	7	0,05872	1	0,02566	0	0	11	0,0442	8	0,02391	36	0,13719	5	0,03512	9	0,08876	93	0,06222
Iekust* ipas*	22	0,09378	6	0,05033	12	0,30794	1	0,08168	33	0,13261	67	0,20025	19	0,07241	1	0,00702	5	0,04931	166	0,11107
Privātipas*	0	0	4	0,03356	0	0	0	0	1	0,00402	12	0,03587	1	0,00381	0	0	0	0	18	0,01204
		0,94206		1,52678		1,30873		0,32672		0,86796		0,91758		0,89175		0,69547		0,94677		0,9434

Atsauces

Ašmanis, M. (1999) *Politikas terminu vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC.

Bagehot, W. (2001) *The English Constitution*. Ed. by M. Taylor. Oxford: Oxford University Press.

Charaudeau, P., D. Maingueneau (2002) *Dictionnaire d'analyse du discours*. Paris: Seuil.

Coffey, D. (2005) Measuring Gubernatorial Ideology: A Content Analysis of State of the State Speeches. *State Politics and Policy Quarterly*, 5(1), pp. 88-103.

Comparative Manifestos Project (2001) URL: <http://www.wzb.eu/zkd/dsl/pdf/manifesto-project.pdf> Pēdējo reizi skatīts 29.02.2008.

Ducrot, O. (1972) *Dire et ne pas dire*. Paris: Hermann.

Durkheim, E. (1978) *De la division du travail social*. Paris: PUF.

Gellner, E. (1996) *Conditions of Liberty: Civil Society and its Rivals*. London: Penguin.

Habermas, J. (1990) *Strukturwandel der Öffentlichkeit*. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft. Mit einem Vorwort zur Neuauflage 1990. Frankfurt/M.: Suhrkamp.

Hodge, R., G. Kress, (1979) *Language as Ideology*. London: Routledge.

Hodge, R., G. Kress, (1988) *Social Semiotics*. Cambridge: Polity Press.

Ijabs, I. (2007) *Emša kods*. Portāls politika.lv. URL: <http://www.politika.lv/index.php?id=14164> Pēdējo reizi skatīta 09.03.2008.

ĪUMSILS [Īpašu Uzdevumu Ministra Sabiedrības Integrācijas Lietās Sekretariāts] (2005a). *Valsts programma „Pilsoniskās sabiedrības stiprināšana 2005.–2009. gads”*. URL: <http://www.umsil.lv>

mk.gov.lv/doc/2004A/IUMSILProg_251204_pilsoniska.doc
Pēdējo reizi skatīta 24.12.2007.

ĪUMSILS [Īpašu Uzdevumu Ministra Sabiedrības Integrācijas
Lietās Sekretariāts.] (2005b) *Pilsoniskās sabiedrības
stiprināšanas politikas pamatnostādnes 2005.-2014. gadam*. URL:
[http://www.integracija.gov.lv/doc_upl/pilsoniska-sabiedriba-
pamatnostadnes%5B1%5D.doc](http://www.integracija.gov.lv/doc_upl/pilsoniska-sabiedriba-pamatnostadnes%5B1%5D.doc) Pēdējo reizi skatīta 24.12.2007.

Kalberg, S. (1987) „The Origin and Expansion of Kulturpessimismus:
The Relationship between Public and Private Spheres in Early
Twentieth Century Germany”, *Sociological Theory* 5(2): 150–
164.

Kocka, J. (2001) *Zivilgesellschaft. Zum Konzept und seiner
sozialgeschichtlichen Verwendung*. In: Kocka, J. et al. *Neues
über Zivilgesellschaft. Aus historisch — sozialwissenschaftlichem
Blickwinkel*. Berlin: WZB Research Unit „Civil Society from the
Perspectives of Historical Social Sciences”, S. 4–21.

Kruk, S. (2007) „Concept of the Nation in Latvian Parliamentary
Discourse.” In J. Rozenvalds (red.) *Parlamentārais diskurss Latvijā.
Saeimas plenarsēžu stenogrammu datorizētā analīze*. Rīga: LU
Akadēmiskais apgāds.

Latviešu valodas vārdnīca (1987) Rīga: Avots.

Latviešu valodas vārdnīca (2006) Rīga: Avots.

LR Ministru kabinets (2005) *Nevalstisko organizāciju un Ministru
kabineta sadarbības memorands* (15.07.2005), URL: [http://www.
mk.gov.lv/lv/sabiedribas-lidzdaliba/sadarbibas-memorands/](http://www.mk.gov.lv/lv/sabiedribas-lidzdaliba/sadarbibas-memorands/)
Pēdējo reizi skatīta 24.12.2007.

LR Saeima (2006) Deklarācija par pilsoniskās sabiedrības
attīstību un sadarbību ar nevalstiskajām organizācijām URL:
http://www.saeima.lv/Likumdosana/deklaracija_neval.htm
Pēdējo reizi skatīta 04.02.2008.

- Marschall, S. *Parlamentarismus*. Eine Einführung. Baden-Baden: Nomos, 2005.
- Mill, J.S. (2004) *Representative Government*. Whitefish: Kessinger.
- Montesquieu, Ch.-L. (1967) *Vom Geist der Gesetze*. Ausgewählt, übertragen und eingeleitet von E. Forsthoff. Stuttgart: Reclam, S. 71ff.
- Müller, M. (2001) Parlament und politische Liturgie. In: Schieder, R. (Hrsg.) *Religionspolitik und Zivilreligion*. Baden-Baden: Nomos, S. 172–183.
- Pabriks, A. (2006) *Politikas mazais leksikons*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Pêcheux M. (1975) *Les Vérités de la Palice*. Paris: Maspéro.
- Putnam, R. D. (1993) *Making Democracy Work*. Civic Traditions in Modern Italy. With R. Leonardi and R. Y. Nanett. Princeton: Princeton University Press.
- Rozenvalds, J. (2007) Demokrātijas vārds 5. un 8. Saeimas plenārsēžu debatēs. Grām.: Rozenvalds J. (red.) *Parlamentārais diskurss Latvijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 22.–38. lpp.
- Rutherford, M.B. (2004) Authority, Autonomy and Ambivalence: Moral Choice in Twentieth-Century Commencement Speeches. *Sociological Forum*, 19(4), 583-609.
- Schmitt, C. (1991) *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*. 7. Aufl. Berlin.
- Sériot, P. (1986) „Langue Russe et discours politique soviétique: analyse des nominalisations”, *Langages* 81: 11–41.
- Shorter Oxford English Dictionary* (2002) Oxford: Oxford University Press.

Steiner, J. and A. Bächtiger, M. Spörndli, M. R. Steenbergen (2004) *Deliberative Politics in Action*. Analysing Parliamentary Discourse. Cambridge, NY: Cambridge University Press.

Taylor, Ch. (1995) Liberal politics and the public sphere. In: Taylor, Ch. *Philosophical Arguments*. Cambridge: Harvard University Press, pp. 257–288, p. 269.

Van Dijk, T.A. (1993) Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse and Society*, 4(2), 249–283.

Wodak, R. and T. A. Van Dijk (Eds.). (2000) *Racism at the Top: Parliamentary Discourses on Ethnic Issues in Six European States*. Klagenfurt: Drava.

Лопатин, В., Л.Лопатина (2007) *Русский толковый словарь*. Москва: ЭКСМО.

Новая философская энциклопедия (2001) Москва: Мысль.

Романенко, А. (2003) *Советская словесная культура. Образ ратора*. Москва: УРСС.

Словарь русского языка (1982) Москва: Русский язык.

Тихонов, А. (ред.) (2001) *Комплексный словарь русского языка*. Москва: Русский язык.

Tipogrāfija SIA "Drukātava", Reģ. Nr. LV 40003744728
Liliju iela 95/1, Mārupe, LV - 2167
tālr. 67286632, fakss 6728663
e-mail: druka@lasiet.lv

lespiests SIA "Drukātava", digitālā druka

4.00

Baron, R. and A. Kenny (1986) The Moderator-Mediator Variable Variable Concept in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic and Statistical Concerns. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.

Bollen, K. A. (1989) *Structural Equations with Latent Variables*. John Wiley & Sons, New York.

Bollen, K. A. (1990) *Structural Equations with Latent Variables*. John Wiley & Sons, New York.

Bollen, K. A. and T. A. Stoker (1992) *Structural Equations with Latent Variables*. John Wiley & Sons, New York.

Bollen, K. A. (1997) *Structural Equations with Latent Variables*. John Wiley & Sons, New York.

Bollen, K. A. (2001) *Structural Equations with Latent Variables*. John Wiley & Sons, New York.

Bollen, K. A. (2002) *Structural Equations with Latent Variables*. John Wiley & Sons, New York.

STATISTICAL SERVICES UNIT
UNIVERSITY OF AUCKLAND
Private Bag 92019
Auckland 1142
New Zealand
Tel: +64 9 373 7599
Fax: +64 9 373 7598
Email: stat@stats.ac.nz

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0308123078

2008-3
750

Pētījums tapis Sorosa fonda - Latvija projekta
**“Pilsoniskā sabiedrība Latvijas parla-
mentārajā diskursā. No pārraudzības pie
līdzdalības: demokrātiskā procesa
kvalitātes izvērtējums”**

ietvaros

Projektu un izdevumu finansē Sorosa fonds –
Latvija

